M. ANTONII FLAMINII PARAPHRASIS IN DVODECIMVM ARISTOTELIS LIBRVM DE PRIMA PHILOSOPHIA.

Cautum PAVLI. III. Pont. Max. & Senatus Veneti decretis, nequis hæc impune excudat, uendatue.

M. D. X X X V I.

M. ANTONII FLAMINII PARAPHRASIS IN DVODECIMVM ARISTOTELIS LIBRVM DE PRIMA PHILOSOPHIA.

Cautum PAVLI. III. Pont. Max. & Senatus Veneti decretis, nequis hæc impune excudat, uendat'ue.

M. D. X X X V I.

SANCTISS. PATRI PAVLO. III. PONT. MAX.

M. ANTONIVS FLAMINIVS.

Maxima quidem,& excellentissima ingenia tulit antiqua illa ætas Pont. Max. Paule. i i i. sed tamen ex omnibus, quicunque post hominum memoriam in studiis literarum floruerũt,neminem habemus, qui cum Aristotele conferri posse uideatur. Etenim cum natura res suas maximis obscuritatibus inuoluisset,ut uideretur cognitionem sui nobis inuidere,uir ille cœlestis splẽdidissimo ingenii diuini lumine omnia illustrauit,& cum cœlum,& maria,& terras animo peragrasset,atque abditissimas rerum causas inuestigasset, illa omnia cum hominibus ætatis suæ liberalissime communicauit,neque eo humanitatis genere contentus,quicquid in rerum natura perspexerat,monimentis literarum consignauit,ut posteritatem munere afficeret immortali. Itaque cum eius ego libros incredibili cum uoluptate & admiratione perlegerem,ueni aliquando ad duodecimum primæ philosophiæ librum, qui tamen apud græcos undecimus est,in quo quidem libro de Deo,de que cæteris mentibus singularibus ac sempiternis tanta diligentia ac subtilitate disputatur,ut si mortales aliquam earum rerum scientiam ex hac uniuersa natura aspectabili consequi possunt,eam scientiam uir ille in eum librum inclusisse uideatur. Sed ut cætera eius omnia, ita hæc de rebus excellentissimis disputatio est perobscura,& maxime difficilis ad intelligendum. Poterat certe uir ille diuinus, si uoluisset, omnia ita perspicue,ac dilucide literis mandare,ut uel mediocri homines ingenio difficillima quæque eius inuenta intelligerent, nam cum illius copiosissima doctrina certabat aureum flumen eloquentiæ, sed in ea opinione fuerunt omnes antiqui philosophi, ut magnum se facinus admittere existimarent,si naturæ arcana in uulgus temere enuntiassent, itaq; omnia fabularum integumentis ab aspectu imperitæ multitudinis remouerunt. Aristoteles autem cum eorum propositum laudaret, fabulas improbaret,dissimilem ipse ingressus est cælandi rationem, cum enim operosa illa figmenta repudiasset, & simplici oratione, ac uerbis propriis omnia disputaret, tanto tamen artificio philosophiam suam obscurauit, ut post tanta temporum interualla uix paucissimi inueniri

potuerint,qui ad eius intelligentiam aspirarent, tametsi eius disciplina omnibus temporibus floruerit, & excellentissima ingenia non defuerint, quæ in iis libris percipiendis & explanandis omnem suam operam,omne studium, uitam denique omnem collocarent. Itaque cũm liber ille,de quo cœperam dicere,mihi non minus difficilis,quàm excellens uideretur,faciendum putaui, ut oratione mea conarer eius obscuritati aliquid luminis afferre. Neque uero non sciebam,nonnullos extitisse apud latinos, qui eum librum satis docte explanauissent, sed homines ingeniosi,dum rerum cognitioni sese totos tradunt, nimium mihi uidebantur contempsisse orationis elegantiam,ut qui bonas literas attigisset,eorum libros formidaret attingere.itaque non me operam omnino perditurum arbitrabar, si hoc interpretandi negocium suscepissem. Dedi autem operam, ut nonnullis in locis de curriculo explanationis deflecterem latius uagans, modo ut more platonico animum legentis disputatione rerum difficillimarũ ingrauescentem leuarem,atque reficerem,tum autem ut nonnullas quæstiones enucleatius explicarem,quæ tenebras Aristotelis maximopere illustraturæ uidebantur,denique id mihi propositum fuit in hoc opere,nõ tam philosophi huius sententias ut enodarem, quàm ut res pulcherrimas, quas ille breuiter,atque obscure persecutus fuerat,ego dilucide, ac copiose tractarem,nunquam tamen ab ipsius uestigiis discedens, simulq; periculum facerem,num pure,ornate,atque ad rerum dignitatem apte explicari possent ea,quæ philosophi latini neque latine,neque eleganter disputare solent,qua de re multos homines non indoctos uehemẽter addubitare cernebam. Quod nisi ualetudinis infirmitas, qua multos iam annos grauissime conflictari soleo, me prohibuisset, fecissem profecto,ut totum opus à principio quammaxime possem plane, ac dilucide interpretarer,cõfido tamen non defuturos esse,qui longe maioribus,quàm ego, corporis,& ingenii uiribus eiusmodi onera sustinere possint,& uelint,iam enim bonæ literæ, quæ multa secula extinctæ iacuerant,cœperunt reuiuiscere, iam barbaries inculta, quæ uniuersas Italiæ ciuitates occuparat,& ingenuas artes crudelissima tyrãnide oppressas tenebat,tantis excellentium in literis uirorum opibus oppugnatur,ut de uictoria iam minime dubiam spem,& plane exploratam habere debeamus,exarserat enim iandudum in terra Italia incredibi-

lis

lis quædam cupiditas bonarum literarum,facta erat ingens clarissimorum uirorum conspiratio, quæ literas sanctas, philosophiam, legum scientiam,cæteras q; disciplinas defendendas susciperet,atq; eas in antiquum dignitatis locum reuocare conaretur, dux tantum iis strenuis hominibus deerat,& egregius aliquis imperator,atq; huius iustissimi, ac salutaris belli moderator,cum ecce Deus opt. Max.incommoda nostra miseratus summam rerum omnium diuinæ tuæ sapientiæ commisit,qui religionem conuulsam,& labefactatam constitueres,qui pacem, & ocium reipu.christianæ conseruares,qui eloquentiam,& liberales disciplinas non modo à barbarorũ iniuriis uendicares, sed etiam tuo patrocinio augeres,& amplificares,& præstantium uirtute,& literis uirorum studia singulari tua liberalitate incitares, quid enim aliud expectari debeat à principe nobilitate,ingenio,eloquentia,magnitudine animi,prudentia q; florentissimo? qui à prima pueritia literis græcis,& latinis semper deditus fuerit,& animum omnibus optimis artibus diligenter exornarit.sed ut ad prima redeamus, cũm librum illum Aristotelis quammaxima poteram diligentia explanassem,& hos meos labores honestissimo,atq; optimo uiro Giberto Pontifici Veronensi destinarem,quippe qui me domi suæ alat,& studia mea sua præstanti liberalitate sustentet,homo tuæ sanctitatis obseruantissimus maluit, ut hoc munusculum,qualecunque illud esset, ad tuam sapientiam deferrem,ut qui liber de Deo,de q; que sapientia dissereret, is liber ad eus principem mitteretur, qui sapientissimus foret, & in terris grauissima Dei munera obiret,& quæ materies inter omnes philosophiæ libros nobilitate,& grauitate principem locum obtineret, et uiro muneri daretur, qui inter mortales uniuersos primum dignitatis gradum suis diuinis uirtutibus consecutus esset. Ego uero quanquam uerebar, ne in aliquod arrogantiæ uitium incurrerem,si tuas salutares, & sanctas cogitationes meis scriptis legendis interpellarem,malui tamen id periculi subire,quàm Giberti hominis,de me optime merentis uoluntati repugnare. Itaque reformidans quidem,ad te tamen mitto libellum meus, qui si forte ob materiæ ipsius dignitatem,& eius uiri,quem sequor,grauissimam authoritatem te nonnihil delectarit, incredibilem profecto uoluptatem capiam, neque id tam mea, quàm ipsius Giberti causa, me q; que tum demum maximum, ac pulcherrimum meorum laborum

fructum cepisse existimabo, sin autem liber neque ita elegans, neque satis eruditus à te iudicabitur, imperitiam tu quidem meam accusabis, Giberti uero uoluntatem tui studiosissimam amabis, & singulari bonitate hominem excusatum habebis, qui dum me nimium amat, & ob eam causam mea pluris æstimat, quàm debet, dum'que optat quibuscunq; potest rationibus sanctitati tuæ gratificari, & à cunctis mortalibus suam eximiam erga te pietatem intelligi, uoluit hoc meum opusculum sub tuo sanctissimo, ac honorificentissimo nomine apparere, atque in uulgus edi, ut quandiu maneret ipse liber, tandiu maneret unà cum eo hoc qualecunq; incredibilis suæ erga te obseruantiæ monimentum.

M. ANTONII FLAMINII PARAPHRASIS IN DVODECIMVM ARISTOTELIS LIBRVM DE PRIMA PHILOSOPHIA.

d E substantia disputationem instituimus, siquidem scientia rerum diuinarum, quam docemus, principia rerum inuestigat, porrò substantia in rebus primas tenet, quam obrem faciendum est ante omnia, ut de eius causis, & initiis disseramus. Etenim si uniuersam hanc naturæ molem omnia complexu suo coercentem ita spectemus, quasi corpus quoddam multis è partibus politissima arte perfectum, in iis partibus substantia principem locum obtineat, necesse est, quippe quæ fundamentis magnificentissimæ domus simillima existat, atque eandem habeat proportionem, comparationem'que cum cæteris rebus, quam habet natura cordis ad reliqua membra. Sin autem nihil in hac uniuersitate inter se cohærens, aut coagmentatum fingamus esse, ita tamen omnia deinceps disposita, ac collocata, ut acies instrui uidemus, nihilominus substantiam inter omnia primam, & antiquiorem esse constabit. Quin etiam si uere, ac proprie loquendum sit, nihil cæterarum rerum entis nomine appellandum erit, qualitas enim, & motus, & cætera eius generis nunquam uere sunt, ut eo nomine digna sint, quod rẽ esse demonstrat. Dabitur autem nobis, ut in iis rebus, quas ueteres latini non attigerunt, inusitatis aliquando uocabulis utamur, ne si res simplices circunscribendæ erunt, in aliquod obscuritatis uitium incidamus, & quas res oratione illustrandas suscepimus, iis rebus non lumen attulisse uideamur, sed tenebras offudisse. Neq; tamen quoties aut ens, aut essentiã appellabimus, uerbis apud Romanos antiquos inauditis utemur, siquidem quo tempore latinæ linguæ maiestas unà cum imperio florebat, Sergius, & Flauius philosophi & hæc, & alia plurima eiusdẽ generis uocabula nouauerunt, id quod sine ulla dubitatione faciendum est in rebus nouis explicandis, aut noua omnia prætermittenda, neque à tritis, & peruulgatis unquam recedendum. Quod utinam ma-

iores nostri in hoc ipso genere tam seueri non fuissent, & græcorum laudabilem libertatem imitari maluissent, tanta certe paupertate oratio/nis non laboraremus. Verum iam institutam disputationem persequa mur. Diximus ea, quæ substãtiæ inhærent, non uere existere, illa Græci συμβεβηκότα nominant, nos uerbum è uerbo, accidentia appellare non uerebimur, hoc enim uocabulum homines docti assiduo iam ser/mone triuerunt. Neque tamen sumus ignari, Lucretium in suo poema/te hoc rerum genus euenta nominare. Quanquam igitur accidentia non sunt uere, minime tamen mirandum accidere debet, si illa soleamus entia nuncupare, quando iis etiam, quæ priuantia uocantur, & negan/tia, id nominis impertiamur, dicimus enim non album esse, neq; id ue/ro, quasi non album existat, sed quoniam substantia aliqua sit, quæ co/lore albo careat, quod idem de accidentibus sentiendum puto, ea bene/ficio substantiæ entia nominari. Iam uero ea rerum natura est, ut cum substantia se pulcherrime sustentet, cætera omnia sic in illa innitantur, ut sine pernicie diuelli non queant, ex quo efficitur, primas in rebus si/ne ulla dubitatione substantiæ deferendas esse. Neque uero philoso/phi uetustiores id non uiderunt, quorum nemo de initiis rerum dispu/tauit, quin cæteris dimissis principia substantiæ uestigaret. Eandeq; phi losophandi rationem secuti sunt inferioris etiam ætatis homines, eos dico, qui disciplinam Platonis adamarunt, hoc tamen interest, etenim substantiarum aliæ cum in sensus cadant, maiorem'q; partes digito'de/monstrari soleant, aliæ uero sint communes notiones, quas animus ex multarum rerũ, quæ sensibus usurpantur, similitudine collectas in unã formam effingit, Platonici has posteriores, quæ sola cogitatione conti nentur, non modo per se existere, uerum etiam prioribus illis, quas sen/sus comprehendit, existendi causam esse putauerunt, atq; illi quidẽ cer te in eũ errorem inciderũt, propterea quia nõ ut interpretes naturæ, aut doctores sapiẽtiæ, sed ut artifices disserẽdi ad hæc cõsiderãda accesserũt, dimissis.n.iis, quæ proprie ac uere sunt, cõmunes illas rerũ notiones per sequebantur, neque rationibus ullis necessariis utebantur, sed probabi/libus quibusdam argumentis foris assumptis, neque cum natura rei, de qua agebatur, cohærentibus contenti erant. Veteres contrariam ingres si rationem in eas disputationes incubuerunt, ut docerent, quæ sub/stantiæ sensum mouerent, ac contingi possent, cuiusmodi est ignis &

aqua

aqua, eas substantias quasi parentes, ac procreatrices esse omnium re/rum, quæ hoc amplissimo cœli sinu cohiberentur. Verum de hac sen/tentia ab Aristotele in aliis libris satis, superque disputatum est. Reli/quum est igitur, ut quid ea de re senserit ipse, quammaxime possumus plane, ac dilucide exponamus. Principio substantia in tria genera di/uisa est, unum enim genus est eorum, quæ sensibus subiiciuntur, & ge/nerantur, & intereunt, de quibus nemo unquam dubitauit, eiusmodi sunt animalia omnia, & quæ gignuntur e' terra. Altero genere conti/nentur illa, quæ licet sub aspectum cadant, semper tamen sunt, neque ullum habent ortum, cuiusmodi quintam illam naturam diuinam esse arbitrantur Peripatetici, ex qua cœlestes globi, & omnes stellæ uagæ, & inerrantes constitutæ sunt, & harum quidem rerum nos in primis ini/tia molimur indagare, siue illa sint plura, siue unum. Tertium genus est earum substantiarum, quæ nullo unquã motu cientur, eas quidem etiam Pythagoras, & Platonis studiosi, simplices, & ab omni corporis societate liberas dicunt, sed non minima inter illos dissensio intercedit, nam Platonicorum alii tertium hoc genus in duas naturas partiuntur, in mathematicas inquam formas, & eas species, quas ideas uocant, alii uero isthæc duo ad unam, & eandem naturam pertinere contendunt. Pythagorei autem ideas tollunt, mathematica relinquunt. Sed cum substantiarum quædam animo, quædam oculis cernantur, nos in me/dio illarum sita esse mathematica existimamus, ut naturas utrarunq; quodammodo attingant, cum enim eorum nihil, quæ mathemati/ci docent, corporeæ materiæ sit expers, eam tamen illi cogitatione detra hunt, & quantitatem ab omni concretione aspectabili uacuam red/dunt. Quod igitur mens facit, ut lineas, & triangula, & cæteras eius/modi formas à sensibus abducat, id Pythagorici uere esse, & in rerum natura maximam uim ad res gignendas habere confirmant, ut ex nu/meris, & Mathematicorum initiis omnia uelint proficisci. Cæterum substantias omnes sensum mouentes, siue illæ sint mortales, siue sempi/ternæ, ad physicos pertinere necesse est, quicquid enim motu aliquo agitatur, scientia rerum naturalium continetur, sapientiæ uero munus est, de eo genere substantiarum disputare, in quibus nullum motus, aut quietis principium inest, quæ'que intelligentia tantum, & ratione comprehenduntur, neque enim ea, quæ motu prædita sunt, quæ'que

illo uacant, ab eodem principio proficiſcuntur. Illud tamen ſcire oportet,ſiquid utrique ſubſtantiæ commune ſit, utranq; ſubſtantiam ad eam diſciplinam reuocandam eſſe, quæ naturam illam communem conſiderat. Quamobrem cum phyſicus de ſubſtantiis tantum corporeis,ut motu cientur,memorare ſoleat,ſapiens & has, & illas alteras corporis expertes amplectitur,ſed eatenus,quo utrique generi & natura entis impertitur,& ſubſtantiæ nomen,ac definitio conuenit.His poſitis ad diſputationē ſubſtantiæ aſpectabilis,& corporeæ iam aggrediamur,de'que principiis eius breuiter illa explicemus,quæ alibi longa diſputatione tractata ſunt.Conſtat igitur ſubſtantiam omnem,quæcūq; ſentiatur,mutabilem eſſe, mutatio uero omnis aut ex oppoſitis certe, aut ex naturis mediis efficitur, quæ & ipſæ ad eam rem appoſitæ ſunt,pro eo quòd uim contrariam in ſeſe cohibent, neque tamen ob eam rem exiſtimandum eſt,quæcunq; inter ſe non conueniant,ea continuo ad res immutandas accommodata eſſe,ſiquidem fit album ex eo, quod eſt nō albū,non tamē quicquid eſt eiuſmodi,ad coloris albi pro creationem ualet,uox enim eſt non alba,ex qua nunquam tamen colorem album effingi uidemus.Quamobrem intelligendum eſt, eam facultatem proprie attributam eſſe iis, quæ Ariſtoteles ἐνάντια, Cicero aduerſa nominat in latinum uertens,nam contraria dicit appellanda eſſe, quæ ille ἀντικείμενα uocare, atque uſurpare conſueuit. Neque uero quenquam moueat, quòd ſubſtantia,cui nihil aduerſatur,mutationis tamen expers eſſe non ſoleat,id enim incommodum accidit ei generi ſubſtantiarum,quibuſcum priuatio coniuncta eſt,porrò priuationem in aduerſis quodammodo habendam, alibi iam demonſtratum eſt.Omnis igitur mutatio fit aut ex aduerſis,aut ex rebus quibuſdam mediis,nam ex uiridi etiam nigrum generatur,id ſi ita eſt,neceſſitas cogit,ut etiam natura quædam tertia exiſtat, quæ aduerſorum alterum abiiciat,alterum aſciſcat,neque enim cum nigra exalbeſcunt,color ater conuertitur in album,ſed ſimulatque hic ſuperuenit,illico ater in nihilum it.Et profecto uidemus,nullum eſſe mutationis genus, in quo nō aliquid maneat,aliquid intereat,cum enim album efficitur nigrum, albus color deletur, corpus ipſum manet.Itaq; minime dubium, & planè exploratum eſſe debet,aliquam rem eſſe tertiam, quæ aduerſis ſubiiciatur,illam phyſici materiam appellant,eius natura quæ ſit, paucis ex-

ponemus,

ponemus,quando in libris rerum naturaliu3 longa de his rebus habita eſt diſputatio.Mutatio quadripartito diſtribuitur,unum enim genus ad ſubſtantiam pertinet, alterum quantitatis eſt, tertium in qualitate uerſatur,quartum omnia locorum ſpatia comprehendit. Et primum quidem genus conſtituit generatio ſimplex, & interitus, ſecundum accretio, & diminutio, tertium alteratio, quartum ea, quam Græci φορὰν uocant, nos ſi uerbum è uerbo uolumus, lationem appellemus licet.Quòd ſi mutatio quæq; contraria requirit,ut iam dictum eſt, ſua cuiq; mutationi aduerſa tribuenda erunt, qualis in primo genere forma eſt ac priuatio, in quantitate magnitudo,& paruitas, in qualitate dulcedo, & amaror, & quicquid aliud ad tertium qualitatis ordinem refertur,quarti uero generis aduerſa erunt loca ſupera,& infera,quæq; ad dextram, & ſiniſtram, ante, & pone iacent.Illud item explicatum eſt, ad mutationem conficiendam, tertiam illam naturam deſiderari, quæ uiciſſim pugnantia recipiat, eam nos materiam appellabamus. Enimuero,ſi materia ſuſcipere debeat contraria, ſuapte natura informis,& nulla ſpecie prædita ipſa ſit, neceſſe eſt,quo poſſit Prothei cuiuſdam more in uarias ſeſe formas induere, quibus uniuerſitas naturæ exornetur, & hæc pulcherrima rerum caducarum deſcriptio ſemper ab interitu uendicetur. Quamobrem uehementer erraſſe iudicandi ſunt, quicunque materiam ui ſua ita corporatam eſſe putauerunt, ut ueluti cætera corpora,exiſteret,& ſubiecta ſenſibus foret,contra'que diuinum quendam hominem fuiſſe Ariſtotelem, prædicandum eſt, qui rem obſcuriſſimam,& tenuitate ſua non oculorum modo,ſed animi obtutum pene effugientem comprehenderit, & primus acutiſſima acie ingenii eam totam perluſtrarit,nobis'q; probarit illa ratione, quæ conuinci non poſſet,materiam nihil habere præter habilitatem ad contrariorum paria quæque recipienda, per quam & ipſa ſit,& omnia gignantur,& uiciſſitudo rerum orientium,atque occidentium continentem,& perpetuum curſum nanciſcatur. Hoc poſito difficilis admodū, & perobſcura quæſtio facile explicatur, quæ quidem antiquiores illos philoſophos ita implicauit,ut cum ſeſe expedire non ualerent, generationem rerum omnium ſuſtulerint. Etenim conuenit inter omnes, fieri non poſſe, ut ex nihilo quicquam fiat, atqui ex eo item, quod iam exiſtat, nihil omnino procreari poſſe uidetur, qui enim oriantur

ea, quæ iam ſunt? falſum itaque ſentiunt, qui generationem introducunt. Hunc nodum nullo negocio nos diſſoluemus, rerum enim omnium duplicem ordinem efficimus, ut nonnullæ ἐνεργείᾳ ſint, nonnullæ δυνάμει, alterum nos actum appellemus licet, alteram facultatem, ſiue poteſtatem, ſi modo ita recte conuerſum uideatur, eſſe uero materiam facultate, perſpicue iam demonſtrauimus, cuncta igitur efficiuntur ex ea re, quæ tum eſt, tum non eſt, fiunt enim ex materia, quæ facultate eſt, actu non eſt, fiunt item ex priuatione, quæ nihil eſt, & ex materia ipſa, quæ aliquid eſt, longe tamen diſſimili modo ex his duobus principiis res conſtituuntur, alterum enim naſcentis rei pars fit, alterum, cum per ſeipſum nihil exiſtat, nullius cuiuſquam rei ulla omnino pars effici poteſt. Neq; tamen priuatio non maximam uim habet, ſine qua neque ortus rerum, neque interitus cõſequatur, niſi enim materia ſit orbata earum rerum formis, quæ gignuntur, quomodo per Deum immortalem illæ gigni queant? niſi rurſus eiſdem formis ſpolietur, quomodo res ortæ occidant, aut quicquam ullo tempore abſumatur? ac non potius immutabilis rerum ordo, ac diſpoſitio confundatur? ut quæ natura fragilia ſunt, & caduca, immortalia fiant, & æuo ſempiterno cum rebus cœleſtibus fruantur. Nimirum hanc materiæ uim ſomniabat Anaxagoras, cum illud ſuum unum introduceret, exiſtimabat enim uir ille, omnia, quæ in ſentiendi rationem caderent, à principio in unum corpus confuſa fuiſſe, quod immoderate agitatum, & turbulentum mens accipiens ſedatum, & quietum reddiderit. Sed quanto ſapientius noſter Ariſtoteles, qui docet, omnia in materia ineſſe facultate, quàm Anaxagoras, qui ex iis rebus, quæ olim confuſe, ac temere coaceruatæ iacerent, dicat, uniuerſitatem naturæ eſſe procreatam, neque enim efficere ſic poteſt, quin ex iis rebus, quæ actu iam exiſtant, omnia conſtituantur, quamobrem generatio, quam importuna illa quæſtio oppugnat, nullo per eum præſidio firmatur. Quinetiam cæteri ferè omnes, qui de natura diſputarunt, ad eam materiæ cognitionem ueritate duce uehebantur, ſed rem magnis inuolutam obſcuritatibus ſubodorari magis, quàm uidere potuerunt. Quid enim aliud ſignificabat diſcordia illa empedoclea ordinis parens, mundi procreatrix? quam dicit iſtum ſplendidiſſimũ cœli ornatum effinxiſſe, & quatuor illa magna corpora tanta ſapientia diſcreuiſſe, ut ea, quæ inter ſeſe

inter ſeſe aduerſiſſima eſſent, & naturis maxime diſſidentibus continerentur, diſiunctis etiam ſedibus collocaret, quæ contra aliquam inter ſe propinquitatem, & beneuolentiæ cauſam haberent, iis propinqua domicilia diſtribueret? quid item aliud ſibi uult illa eiuſdẽ philoſophi concordia? quæ mundi partes inter ſe utiliter diſſentientes pernicioſo amore copulare ſoleat, ſupera inferis commiſcens, & omnem naturaẕ fortuita confuſione puertens? cõtra tamen accidere dicebat in iis mundi particulis, quæ multiplici primorum quatuor corporum temperatione gignuntur, has enim figurat concordia, diſcordia diſiicit, & ad mortem crudeliſſime impellit, qua de re ſunt eius philoſophi uerſus elegantiſſimi, quos, ut gratum faceremus iis, qui græce neſciunt, in latinum conuertimus, & qualeſcunq; illi eſſent, infra ſubſcripſimus,

Non'ne uides hanc molem, atque hæc uariantia membra?
Nunc illa inter ſeſe arcto coeuntia nexu
Exercent placidam felici fœdere pacem,
Senſiferi unde uigent mortali in corpore motus,
Irarum ingenti nunc tempeſtate coorta
Incipiunt rimis agitata fatiſcere, donec
Diſſiliant duro uitai in littore fracta.
Talibus inter ſe uicibus uoluuntur in orbem
Et pecudes, & montiuagum genus omne ferarum,
Et uolucres pictis tranantes aëra pennis,
Quæ'que latent liquido Nerei ſub gurgite monſtra,
Veliuolæ'que rates, & amantes aſpera dumi.

Sed iam ad inſtitutam diſputationem redeamus. Dicebamus Anaxagoram, & Empedoclem neſcio quo modo naturam materiæ ſuſpicatos eſſe, hos conſequitur Anaximander, qui principiũ rerum omniũ infinitum eſſe, & inter naturam animæ, atque ignis intercedere ſentiebat, & contraria cuncta olim in eo incluſa fuiſſe memorabat. Sed nemo antiquoꝝ ad cognitionem materiæ propius Democrito acceſſiſſe uideri poteſt, qui ex particulis quibuſdam indiuiduis mundum fabricarit, quarum facultas omnia complexa eſſet, anteaquã inter ſe cõcurſu illo temerario cohæſiſſent. omnes igitur ferè, qui de natura rerũ memorandum aliquid literis cõſignarunt, materiam illi quidem, ſed obſcure nimis attigerunt. Iam uero quæcunq; mutationi ſubiiciũtur, materiam

quidem habent, ſed non eãdem omnia, rerum.n. aliæ caducæ ſunt, aliæ ſempiternæ, & illæ quidem cum oriantur, & cadant, materiam neceſſario requirunt, quæ formam, & priuationẽ abiiciat uiciſſim, & aſciſcat, hæ uero cum neq; ortum, neq; occaſum ſentiant, neq; unquam aliquid præter locum uariare ſoleant, materiã adeptæ ſunt naturæ ſuæ congruentem, eam dico, quæ unam loci mutationem pateretur. Cum uero generentur omnia ex eo, quod non eſt, quærat aliquis quodnam illud ſit, tria.n. numero ſunt, quæ non eſſe memorentur, primum, id, qd̃ non modo re ipſa non exiſtit, uerũ ne cogitatione quidẽ adumbrari poteſt, hoc quidẽ certe genus à generatione penitus abhorret, cum ex nihilo quicq̃ fieri, natura nunquã ſinat, alterus genus ad priuationem formæ pertinet, quam quidẽ ad ortum rerum eliciendũ neceſſariã dicimus, non quo ex ea res aliqua conficiatur, ſed quòd inhæreat materiæ, ex qua res procreantur. Tertius genus ipſam materiã facimus, quæ non eſſe dicitur, ꝓpterea quòd actu non exiſtit, quãquam facultate ſemper eſt, & ipſa quidẽ rerum mortaliũ eſt fœcunda mater, quæ innumerabilibus grauidata formis omnia gignit, & fundit ex ſeſe, uerus de iis ſupra etiam ſatis multa dicta ſunt nobis. Quanquã aũt materias, cõem rerum parentem nuncupauimus, non tñ ob eam rem exiſtimandũ eſt, quanq; rem ex quaq; re generari poſſe, quæ res.n. formas diſſimiles habent, eas materia quoq; diſſimili præditas eſſe oportet, ne quẽadmodus Pythagoræi, formas uagas, & uolaticas inducamus, ut ex hoĩe in elephãtum, ex elephãto in culicẽ, aut formicã immigrare cogantur. Quãobrẽ perſuaſum nobis eſſe debet, materiã eſſe illam quidẽ cunctarũ receptaculus formarum, iis tamẽ admittendis certum ordinem à natura adhibitum fuiſſe. Principio ingentem illam materiæ molem formæ ueſtiunt ignis, & aeris, aquæ item, & telluris, quibus illa formis induta iam ſpectabilis efficitur, & manibus attrectatur. Porrò materia in has quatuor naturas compacta tum demum facultatem nanciſcitur, ut reliquas omnes formas parere ualeat, & mundum ea, quam ſpectamus, uarietate diſtinguere. Etenim cum prima illa corpora, quæ uocantur elementa, inter ſeſe miſceri conſuerint, quot proportionum tẽperationibus ipſa in unam naturã coagmentari poſſunt, tot item ſpecies rerum poſſunt exiſtere, & hoc pulcherrimũ mundi theatrũ ſuis imaginibus exornare. Compertum ſit igitur, unam eſſe quidem rerum omnium

materiam

materiam primam. & communem, ſed multas item eſſe materias propinquiores, quæ rebus certis accomodatæ ſint, & propriæ. Quod ſi natura tanto ordine ad generationem rerum progredi ſolet, profectò temere, & inconſiderate loqui uideri debent, qui quanque rem ex quaque uulgo generari dicunt, quod ſanè fieri natura ipſa non fert, niſi forte res in primam illam, & cõmunem materiam interire dicantur. Non igitur audiendus eſt Anaxagoras, qui eiuſmodi ſententiam tueri conatus ſit, qui tametſi cunctas res in ſuam illam materiam unam, & inordinatam congeſſerit, ut ex ea membra omnia mundi, & omnes particulas effingere poſſet, parum tamen caute conſuluiſſe uidetur generationi rerum, neque enim res materia minus differunt, quàm forma, cum aliam homo, aliam æs, aliam uitis deſideret, quòd ſi una tantum gignendis rebus adhibita eſt materia, unde quæſo tanta uarietas, & innumerabiliũ penè rerum diſſimilitudo? Cur non potius cunctarum una, & eadem eſt facies, & natura? unam enim Anaxagoras introducit uim & cauſam efficiendi, mentem dico, unam item naturã, quæ ſeſe illi præbeat, & ab ea patiatur, unum igitur neceſſario id erit, quod efficitur, illud inquam, ad quod efficiendum materia accõmodata erat, ubi enim res efficiens una eſt, item q; patiens, unam etiam rem effingere conſuerunt, ut alibi perſpicua ratione demonſtratũ eſt, quod etiam facile exemplo declarari poteſt, ex uitis enim materia, quæ una eſt, non ficus, aut olea, ſed una uitis propagatur. Hæc de materia dicta ſint nobis. Nunc ad alterum principium ſubſtantiæ corporeæ explicandum aggrediamur. Tres igitur ſunt cauſæ, tria q; principia earum rerum, quæ mortali generantur conditione, eorum duo quidem ſunt contraria, forma ſcilicet, & priuatio, tertium eſt materies ipſa, dictum eſt enim, omni mutationi id cõmune eſſe, ut duobus contrariis conficiatur, & tertia aliqua natura, quæ ſeſe illis ſubiiciat, atq; effingẽdam tradat. Cum itaq; ſubſtantia mutabilis ſit, & oriatur, & intereat, nimirum tria hæc principia requirit. Illud autem ſcire oportet, neq; formam, neque materiam gigni, materiam tamen primam, & formas ſimplices dico, aliarum enim longe diſſimilis eſt ratio. Verum quod propoſuimus, clarius eſt oſtendendum. Siquid in lucem edendum eſt, tria ſemper intereſſe debent, cauſa, quæ uim efficiendi habeat, materia, quæ patiendi, forma, quæ finis ſit effectionis, quòd ſi

formam etiam ipſam gigni oporteat, nimirum tria iſthæc genera iterum adhibenda ſint, forma igitur comparanda eſt ad effingendam formam, at illa nuſquam erit, niſi & ipſam ſuperior aliqua eiuſdem generis natura procrearit. Itaque nullum, quantum uideo, generandi modum faciemus, ſed innumerabilis quædam ſeries formarum, quæ gignant, & gignantur, connectenda erit. Quod ſi natura infinitatem iſtam cauſarum non amat, ſententiam illam noſtram teneamus, formæ, item'q; materiæ nullam generationem eſſe. Illud item ſcire oportet, omnes eas ſubſtantias, quæ natura conſtent, parentibus ſuis ad imitationem formæ ſimiles gigni, illorum'que nomine, ac definitione contineri, quod rerum genus Ariſtoteles uocat συνώνυμα, noſtri philoſophi uniuoca uerterunt, nos melius, uerbum è uerbo, res cognomines appellari exiſtimamus. Hominem itaque generat homo, equus equum, & animantia quæq; generatim ex ſui ſimilibus procreantur. Ars item, quæ naturam diligenter imitari ſolet, ſimile amat inſtitutum, qualem enim ſpeciem domus animo cernit architectus, talem is domum è lignis, ac lapidibus molitur. Naturæ uero, & artis ea eſt diſtinctio, quod illa res eas mouet, atq; uerſat', in quibus intus incluſa eſt, hæc uim ſuam rebus externis effingendis adhibet. Fortuna uero, & caſus, ut declaratum eſt in diſputationibus phyſicis, non ſunt ueræ cauſæ rerum gignendarum, ſed naturæ potius, & artis errores, ac peccata quædam, ut minime mirandum accidere debeat, ſi res caſu, aut fortuito ortæ non exprimant formam eorum, à quibus procreantur. Quinetiam ueluti ſiquid erroris incidit in artificiis, id neque artificioſum, neque artis effectum appellare conſueuimus, ita ſiquid monſtri è ſemine uitiato in lucem edatur, eius ortus naturæ neutiquam aſcribendus erit. Sed quæſtio perobſcura nobis ſeſe offert de iis animalium formis, quæ ex limo, aut re putri ſæpenumero exprimuntur, ad caſum enim ea referre, minime conuenit, cum in rerum natura certum ordinem habeant, ac certis anni temporibus oriantur, in caſu uero omnia ſint incerta, atque inordinata, quo fit, ut ſine ulla dubitatione natura conſtet horum animalium generatio. Atqui nullas naturas cernimus, è quibus prognata ſimilitudinem ducant eam, quam requiri dicebamus in omnium ſubſtãtiarum ortu, qui natura cõſtitiſſet.

An ſolis

An ſolis, & aliorũm ſyderum calor eius generis animantium molitor eſt, ac procreator? is'q; cœleſtis calor uim quandam admirabilem ſecũ gerit, quæ ſimilitudinem contineat rerum omnium, quas producit? an putredo ſemini genitali comparanda eſt, atque ipſa quoque uim illam creatricem habet, quam Ariſtoteles ſolet arti comparare? ut'que ab arte, ſic ab ea ui ſimilia excuduntur? illam'q; in ſemen ſol & homo, in rem putrem ſolus inſerit ſol? id ſi ita eſt, ut certe uidetur eſſe, nulla neceſſitas cogit, ſpecies illas Platonis introducere ad generandas eas animantes, quas è limo, aut re putri natura moliri, atque effingere conſueuit, id'que uere concludi poteſt, quicquid naturalem ortum habet, aut à natura planè cognomine procreari, aut certe ab eo, quod uim naturæ talis obtineat, & proportione ſit idem atque illa. Verum hæc hactenus. Oſtendimus formam non oriri, diximus ſubſtãtiam quanq; genitorum ſuorum formam imitari, nunc quod ſupereſt, diligentius inquiramus, utrum formæ rerum mortalium, materia nitantur, eius'q; coniunctionem neceſſario requirant, an potius, ut quidam maxima authoritate philoſophi putauerunt, eius ſocietate non ita egeant, ſed ui propria ſe egregie ſuſtentare poſſint. Triplex igitur eſt ſubſtãtiarũm ordo, primus'que materiam continet, cuius natura ita eſt difficilis ad intelligendum, ut uel prudentes, atque acutos fallere queat. Siquidem ad ſenſum, & ſpeciem non ipſius rei pars, ſed tota res exiſtit, cum enim lapides, & ligna nullo ordine congeſta iacent, ſe'que continguntur, materiam ædificii futuri, eam eſſe intelligimus, cum uero faber ea coagmentauit, atq; in ſpeciem domus compoſuit, ædificium nihil aliud eſſe niſi illam ipſam materiam exiſtimamus, quod quidem exemplum phyſici antiquiores ab arte ad naturam ipſam tranſferentes, ad ea corpora, quæ aſpectu, uel tactu ſentirentur, materiam primam retulerunt, ut'que in rebus artificioſis, ita in iis, quæ natura conſtarent, non formam, ſed materiam, cuiuſque rei ſubſtantiam eſſe iudicarunt. Alterum ordinẽ ſibi uendicat forma, quæ generationis eſt finis, quæ'q; ob eximiam dignitatem natura ſolet appellari, tametſi materia quoq; eodem uocabulo rite nuncupetur. Tertius ordo ex utroq; hoc genere conflatur, cuiuſmodi ſunt omnes illæ ſubſtantiæ, quæ tanguntur, & oriuntur, & cadunt. Compertum eſt igitur, & planè exploratum, nonnullas formas eſſe, quæ materia carere non poſſint, qualem dici-

mus esse formam domus, quæ sublatis lignis, & lapidibus nusquã manet, nisi siquis artem ipsam ædificandæ domus formã uocet. At hæc, et cæteræ eiusdem generis formæ in animo tantum, atque intelligentia inhærent, quocirca neque ortum habent, neque occasum, sed quadam alia ratione dicuntur esse, aut fuisse, animi enim cogitatio facit, ut sint, atque non sint. Siquæ igitur formæ sunt, quæ adminiculo materiæ non egeant ad se sustentandas, eæ nimirum naturales sunt, quamobrem non male Plato, qui rebus artificiosis species nullas assignauit, sed iis tantummodo, quæ natura constarent, non male, inquam, ille, si modo sunt ullæ species huius etiam generis, perspicuum enim est, quasdam formas naturales esse, quæ concretione materiæ sine pernicie spoliari non queant, qualis est forma capitis, & ignis, cæterarũque rerum, quæ singulis substantiis conficiendis eam materiam suppeditant, quæ ultima, siue proxima nuncupari solet. Quinetiam, si uerum uolumus fateri, uix ulla forma est, quæ sine materiæ adminiculo consistat, quod quidem ut planum fiat, illud in primis attendendum est, quæ causæ sint efficientes rerum, eas causas necessario iis rebus ætate antecedere, quas efficiant, ab illarum enim fonte motus ille salutaris profluit, ac uitalis, qui naturam ad pariendum ciet. contra causæ illæ, quas formas appellamus, semper æquales, & coæuæ iis corporibus esse consuerunt, cum quibus aptæ, connexæque degunt, ut nunquam ipsis maiores natu existant, aut illa uel momẽto temporis antecedant, tunc enim primum bona existit ualetudo, cum primum bene cœperimus ualere, itemque figura globi tunc exoritur, cum artifex globum ipsum ad uolubilitatem rotundauit. An uero ullæ formæ dissolutis corporibus supersint, perobscura quæstio est, deque ea re summa semper philosophorum dissensione certatum, & in libris rerum naturalium ab Aristotele diligentissime disputatum est, qui quidem hoc in loco prædicat, & clarissima uoce pronuntiat, nihil impedire, quominus aliqua forma post mortem remaneat, si modo anima forma sit, ut profecto est, neque tamen illam omnem immortalem esse dicit, sunt enim partes eius nonnullæ concretæ, ac generatæ, quæ quidem ex ipsa materia pullulant, atque radices in ea tam alte infixas habent, ut nullo modo aut auelli, aut sine ministerio corporum quicquam muneris fungi queant, eiusmodi sunt sentiendi facultates, & partes

animæ

animæ libidinum, atque irarum æstu fluctuantes, & siquid aliud nobis, ac brutis animantibus æqualiter à natura communicatum est. Has igitur cum corporibus interire, minime dubitandum est, at uis illa animæ præstantissima, ac diuina, quæ sapit, atque intelligit, quæque principia & causas rerum cernit, earumque progressus, & cum præsentibus præterita, futuraque coniungit, ea nimirum uis sine ulla dubitatione foris uenit, neque ex sordibus materiæ, sed cœlo hausta, atque libata est, neque in corpore ita hæret, atque infixa iacet, ut sine eius ope consistere non ualeat, & sua ui, diuina illa munera pulcherrime obire. Quocirca mentem ipsam semper integram, atque incolumem stare, neque ulla mortis fata subire, constantissime credendum est, neque temere audiendi sunt nonnulli homines, qui grauissimas cum immortalitate animorum inimicitias gerunt, eiusque opinionem cum natura hominis natam, atque altam, inque illa præstantissimo Dei munere infixam, atque insitam euellere, ac radicitus extirpare conantur, perinde quasi ægerrime ferant, uitamque parum uitalem putent, nisi sibi, ac cæteris hominibus cum maximo eorum incommodo, ac dolore persuaserint, naturam nostram esse totam mortalem, ac pecudũ more deleri, ac funditus interire. Sed iam ad eum sermonem, ex quo egressi sumus, reuertamur. Ostendimus formas rerum naturalium uinculis corporum exolui non posse, quam ob causam non est uerendum profiteri, species illas, quas Plato mirabiliter amplexabatur, esse res inanes, atque commenticias, præsertim quæ nihil agere, neque ullas utilitates in rerum naturalium societatem conferre posse uideantur. Nam quod natura in illas intuens, formas rerum corporearum soleat effingere, id uero absurdum, ac fabulosum uidetur, singuli enim homines singulos homines generant, itemque scientia medicinæ bonam ualetudinem parit, atque eius plane similitudinem gerit, ut nihil causæ uideatur esse, quamobrem accersamus formas illas cõmunes, quarum exemplar in formis singulis effingendis natura sequatur, similitudo enim ea, quam requirit generatio, in singulis rebus ipsis, ut sæpe iam dictum est, satis inuenitur. Sed alienum fore non uidetur, si breuiter exposuerimus, quid de hoc uniuerso genere senserint philosophi ab Aristotele profecti, atque eius institutionibus eruditi, quæ quidem omnia, ut facilius intelligantur, faciendum uidetur, ut ab opinioni-

bus aliarum disciplinarum sumamus exordium. Qui igitur Anaxagoræ rationem, sectam'que sequebantur, ii formas latitare existimabant, & cum de rerum ortu disputarent, aiebant eas omnes in singulis occultatas esse, itaque generationem tum demum existere, cum ex illa fortuita, & temeraria coaceruatione res ad ordinem traducerentur, id'que munus proprium esse eius causæ, quæ in se contineret efficientiam naturalem, & confusa, ac perturbata posset digerere, ex eis'que descriptionem elegantem designare, atque conficere. Exorti sunt non ita longo post tempore Academici, qui sententiam Anaxagoræ oppugnarent, formas'que rerum corporearum negarent semper extitisse, illas'que dicerent ab ea causa, quam modo dicebamus, effingi, ac creari consuesse, atque in materiam inseri, causam'q; illam affirmarent uniusmodi, & simplicem esse, & ab omni materiæ concretione secretam, ac liberam. Non defuere tamen nonnulli, qui eam duplicem constituerent, ut una eius naturæ esset, quam exposuimus, ea'que formandis animantibus præesset, quæ rem corpoream sui similem non haberent, unde gignerentur, altera uero concreta foret, atque tractabilis, cuiusmodi est ignis ignem procreans, atq; hominem homo. Itaq; cum hæ disciplinæ tanto interuallo inter se disiũctæ essent, Peripatetici sese illis interiecerunt, ac mediam quandam rationem, ac sententiam tenuerunt, quæ minus certe dubitationis haberet, & ad similitudinem ueri propius accederet. Disputant enim illi, neque formas eas, quæ iam absolutæ, ac perfectæ sint, e' latebris materiæ depromi, neque rursus illas, quæ penitus non existant, à re efficiente creari, & cum materia conglutinari, sed quod ex utraque hac natura constat, hoc certe effici, ac generari pronuntiant, id'que negocium à ui mouente administrari, quæ materiam ciendo, miscendo'q;, ac ultro, citro'q; uersando sic afficiat, ut forma, quæ facultate iam inerat, ex ea extundatur, & tãdem erumpat in actum. Non igitur apud Peripateticos cõficiens causa ex nihilo formas fabricatur, ut apud Platonicos facit, aut eas foris assumptas informi materiæ adiungit, sed facultates earum in sinu illius inclusas, ut iam dictum est, efficacitate sua traducit ad actum, & perfectionem, atque ad hunc modum res naturales conflantur, quæ ex materia, forma'que consistant, id'que non solum de substantia, sed de cæteris quoq; rerum generibus sentiendum probant, ex quo efficitur,

citur, ut cum dicimus, rem quanque à re simili generari, nequaquam intelligendum sit, formas efficientes usquequaque similes effectis esse oportere, satis enim, super'que est, si uim illæ, ac efficientiam teneant, quæ rerum formandarum similitudinem in sese cohibeat, quam ob causam ignem non modo ab igne, sed etiam à motu uidemus excitari. Itaque cum res aliqua animatur, minime suspicandum est, animam extrinsecus acceptam, aut effictam ad ipsam materiam duci, & cum ea copulari, sed quæ anima iam facultate in ipsa intus inesset, eam animam per efficientiam causæ in actum erumpere, atque ita ex rudi, & inchoata in absolutionem, perfectionem'que politissimam adduci. Quæ cum ita se habeant, ita'que natura comparatum sit, ut siqua res aliam rem in actum proferre debeat, cum ea re nonnullam similitudinem, ac conuenientiam habere cogatur, necesse est, uim illam seminis præpotentẽ, ac generatricem, quæ formas animantes, ac spirabiles effingit, ipsam quoque animantem esse facultate, similiter atq; domus illa potestate est, quam animo gestat architectus, quam ob causam Aristoteles eam uim arti comparare solet, quæ uis profectò res quædam excellentissima, ac diuina iudicanda est, quippe quæ uitam rebus, & iucundissimam spiritus usuram munifice largiatur, eadem'que rationis, ac intelligentiæ particeps esse quodammodo uideri potest, cum ingrediatur artificiose, & certam sibi metam proponat, ad quam uitalem illum suum cursum dirigat, quem persequitur usque eò, dum optatissimum animationis præmium capessit. Vtitur autem facultas hæc diuina ministerio caloris ad spirantia simulachra effingenda, is'q; calor, ut memorat Aristoteles in libris de generatione animalium, non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine, spumoso'que corpore continetur, & natura, quæ in eo spiritu est, proportione respondens elemento stellarum, quamobrem ignis nullum animal generat, neque constitui quicquã densis, uel humidis, uel siccis uidetur, at uero solis calor, & animalium non modo qui semine continetur, uerum etiam siquid excrementi fit, quanquam diuersum à natura, tamen id quoq; principium habet uitale. Hunc igitur salutarem calorem, ac fœcundum ciet homo, & rerum omnium sol generator ac parens, quocirca hominem dicit idem Aristoteles ab homine, & sole procreari. Quinetiam ille manans

à cunctis ſyderibus terras, & maria omnia irrorat, ſé que per ingentia illa corpora infundens, ac penitus inſinuans ex iis gignit, ac fundit fœtus uniuerſos, quicunque nullo ſemine progignuntur. Multipli/ ces uero ſtellarum curſus, earum q; congreſſus, digreſſus que, & pro/ pinqua, aut longinqua interualla, diſpares q; item earum inter ſeſe ob/ tutus tęporem iſtum, ſatorem rerum, atque altorem uarie temperāt, ac moderantur, atque ad multiformes animantes figurandas aptum, atque habilem reddunt. Neque uero ſyderum motiones ipſæ, ac diſ/ ſimiles conuerſiones non ſuos duces, ac moderatores habent, qui & ipſi ſubiiciuntur libentes imperio patris ſempiterni, quem quidem ſupremam, ac principalem artem rationis, & intelligentiæ compotem rite nominare poſſumus, quæ reliquarum artium naturæ magiſtra eſt, atq; iis prudētiſſime omnia facienda præſcribit, & ſplendidiſſima cœli templa, & quatuor naturas, quæ deinceps conſequūtur, & omnia, quæ ex earum diſpari tēperatione oriuntur, incredibili charitate, ac cōſilio regit, ac gubernat, & infinita ſapientia moderatur, ut q; illa bruta, & omni ſpecie carens materiæ infimæ moles facultate ſua res omnes mor/ tales complectitur, ſé que illarum formis accipiendis facilem præbet, ſic in illa pulcherrima, & excellentiſſima forma ſupremæ, & ſapien/ tiſſimæ artis cunctæ formæ mortales, immortales q; ui, ac efficientia rerum omnium præpotenti continentur, atque ab eius incredibili bo/ nitate permanant, & conſeruantur omnia, quæcunq; hoc latiſſimo cœli amplexu cohibentur, ut minime mirandum uideri debeat, ſi na/ tura, quæ non ſapit, ad gignendum tamen progrediatur ratione, & uia, tanto que ordine, tam que admirabili artificio hæc pulcherrima opera conficiat, quæ uidemus, quippe quam mentes illæ ſingulares, ac beatæ regant, moueant, gubernent. Hæc igitur Peripatetici de generatione rerum doctiſſime diſputare conſuerunt. Sed nos ad reli/ qua exponenda pergamus. Itaque cauſæ, et principia ſubſtantiæ, ac reliquorum generum ſint eadem nec ne, exquirendum uidetur. Nimi/ rum ſi propria, & ſingula quæq; generum principia quærimus, non eadem ſunt, ſin autem loquimur uniuerſe, atque eam rationem ſequi/ mur, quæ ἀναλογία græce, latine comparatio, proportio ue nuncupa/ tur, omnium eadem quodāmodo uideri poſſunt. Neque tamen ea res ita perſpicua, aut explorata eſt, quin animus diligentius expen/

dens

dens maximōpere addubitare cōgatur. Etenim admirandum acci/ dit, ſi ſubſtantia, quæ que illi ſunt inhærentia, ab eiſdem initiis effi/ ciantur, atque eadem elementa, & tanquam ſemina habeant, unde generentur, atque naſcantur. Vt enim reliqua genera miſſa faciamus, quam neceſſitudinem, aut cognationem habere poſſit ſubſtātia cum iis, quæ Ariſtoteles τὰ πρός τι, noſtri autem philoſophi uulgo relati/ ua appellant, at Cicero elegantius, ſub eandem rationem cadentia uſurpare, ac nominare conſueuit? quid igitur ſubſtantiæ cum iis re/ bus? Nempe illa per ſe ipſa, & ſua ſponte conſiſtit, hæc uſq; eo im/ becilla, atq; exili natura ſunt, ut cogitatione potius depingi, & ab ani/ mo informari uideantur, quàm in rerum natura locum aliquem ha/ bere. Quòd niſi beneficio reliquorum accidentium ſubſtantiam attin/ gant, atq; ad illam eo modo annittātur, in nihilum profectò recidant. Age uero ſi ab eiſdem initiis cunctæ res ortum habent, cuiuſmodi oro illa exiſtunt? an in ordine decem ſummorum generum collocantur? an potius excedunt extra, & illa antegrediuntur? ſcilicet elementa ſolent iis ſemper anteire, quæ conſtituunt. At nihil decem illis generibus eſt prius, atque adeo quicquid rerum uſquequaq; eſt, eorum uniuerſi/ tate continetur. At neque ſubſtantia elementum eſt eorum, quæ cum aliquo conferuntur, rerum ue cæterarum, quæ in illa adhæreſcunt, multo que minus illæ ſubſtantiam generare queant, primum enim initia, quæ que ab iis permanant, in eodem genere ſemper ineſſe opor/ ter, deinde ſubſtantia in naturas accidētium ſoleret interire, quicquid enim diſſoluitur, in ſua elementa diſſipatur, non igitur rerū omnium eadem principia ſunt ponenda. Iam uero nihil ſuimet origo, & prin/ cipium eſt, ſed alia ſemper ſunt elementa, atque ea, quæ ex iis tempe/ rantur, uidemus enim inter Socratem multum intereſſe, & illa quatuor corpora, unde ipſe concretus, factus q; eſt, ſint igitur oportet natura diuerſa decem ſumma genera, eorum que principium, at illa cunctas naturas amplectuntur, non eſt igitur decem generum unum, idem q; elementum. Ex hoc etiam apparet, Platonicos in maximo errore uer/ ſari, qui exiſtiment unum, atque ens rerum omnium eſſe elementa, ſi enim uera loquantur, coguntur iſthæc duo in iis omnibus ineſſe, quæ conſtruuntur ex ipſis, ut igitur a, et b, plurimum differunt ab ea ſyl/ laba, in qua inſunt, quam que conſtituunt, ita longe diſcrepabunt

unum, & ens ab iis omnibus, quæ ex eorum copulatione conflantur, quocirca neque ſubſtantia, neque qualitas, neque quicquam aliud eorum, quæ decem generibus ſubiiciuntur, ens erit, atque unum. Qui uero fieri poteſt, ut hæ duæ res, quæ ſunt communes animi notiones uniuerſitatem rerum continentes, fiant elementa earum rerum, quæ ſub aſpectum, & tactum cadunt? Nullo igitur modo conceden/dum uidetur, aut ens, atque unum, aut alia quæpiam communia re/rum eſſe principia, ex quibus omnia fluant, atque conſtruantur. An, ut initio huius diſputationis dicebamus, tum eadem, tum alia, & di/uerſa ſunt? uidentur certe comparatione, ac proportione eadem eſſe, ſpecie uero plurimum diſcrepare, id'que ita eſſe, primum in iis cau/ſis oſtendemus, ex quibus natura cuiuſque rei conſtat. Compertum eſt igitur, res omnes mortales, ac caducas ex forma, & priuatione, ac materia confici, ueluti corporum, quæ ſenſibus percipiuntur, forma fortaſſe uis caloris eſt, priuatio, frigoris natura, materia uero ea res, quæ primum, ac per ſe ad hæc accipiēda poteſtatem habet. Diximus autem dubitanter, uim caloris, & frigoris, formam, & priuationem eſſe rerum corporearum, propterea quōd re uera eiuſmodi non ſunt, tametſi non mediocres philoſophi id affirmarint, nos autem illuſtrā/dæ quæſtionis cauſa iſthæc exempla uſurpamus. Itaque ſi uis calo/ris ignem, atq; aerem informet, uis autem frigoris, quam priuatio/nem appellauimus, aquam, & terram conſtituat, nimirum utraq; hæc natura, item'q; materia ſubſtantia exiſtat, necnon etiam quatuor pri/ma corpora, quæ ex iis conficiuntur, item'q; ſiqua ſunt alia, quæ ex ui caloris, & frigoris commiſta, & temperata conſiſtant, cuuiſmodi car/nem, atque oſſa uidemus exiſtere. Hæc uero differunt à corporibus ſimplicibus, quōd illa & materias, & formas uniuſmodi, & ſimpli/ces, hæc eaſdem permiſtas, atq; concretas habent, ex quo exiſtit, ſub/ſtantiarum corporearum eadem quidem eſſe principia proportione, ea'que omnia inter ſe comparari, ſpecie tamen eſſe diſparia, longe'q; diſiuncta. Ex iiſdem igitur principiis, atque elementis quodammodo cunctæ ſubſtantiæ generantur, reliqua uero genera ſumma, quæ de/inceps conſequuntur, atque illarum adminiculo conſiſtunt, aliis præ/dita ſunt initiis, maxime'q; diuerſis, quæ tamen proportione reddun/tur eadem, quæ ſubſtantiarum, ut enim in primo rerum genere, ſic in

cæteris

cæteris omnibus tripartito principia diſtribuuntur, in formam, pri/uationem, atque materiam, ſed harum rerum in uno quoque genere longe diſſimilis eſt ratio, & natura, in coloribus enim, qui ad qualita/tem referuntur, albus eſt forma, ater priuatio, materia ſummum cor/poris, quod ad omnes colorum uarietates accipiendas facultatem ha/bet. Item in diſtinctione temporis lux formæ locum tenet, tenebræ pri/uationis, aer materiæ, ex quibus certe initiis dierum, noctium'q; uicis/ſitudo iucunda, & ſalutaris ortum habet. Enimuero cauſæ, quas ad/huc commemorauimus, ſunt inſitæ in rebus, atque intus incluſæ, ſed aliæ reperiuntur, quæ non hærent, aut inſunt, qualis eſt ea, quæ uim efficiendi habet, perſpicuum eſt igitur, principium ab elemento pluri/mum intereſſe, nomen enim alterius in omnia genera cauſarum patet, alterius in iis ſolum ponitur, quæ partes rei ſunt. Proinde fundamenta domus tum principium dicimus, tum elemētum, architectū uero non elementum domus, ſed principium rite nominamus. Sunt igitur ele/menta rerum tria comparatione, quæ iam ſæpe dicta ſunt nobis, prin/cipia uero in quatuor genera ſecantur, materiam, formam, priuationē, uim mouentem, neq; uero eadem ſunt omnium rerum, ſed ſua propria cuiuſq;, ut in animalibus, exempli cauſa, forma eſt bona ualetudo, mor/bus priuatio, materia corpus, ſcientia medicinæ res efficiens. In ædifi/ciis eundem ordinem habent certa domus deſcriptio, ei contraria con/fuſio, lateres, ædificandi ratio. Et nomen quidez principii iſthæc omnia comprehendit. Iam uero ſingulæ res à ſimilibus efficiuntur, ut ſupra diſputatum eſt, in naturalibus enim hominem generat homo, in ar/tificioſis item forma, quæ animo, ac mente opificis comprehenſa eſt, formam ſui ſimilem effingit, ex quo ſequitur, formaz eſſe effigiē quan/dam, & ſimulachrum efficientis cauſæ, & principia tum in quatuor ge/nera dilatari poſſe, tum in tria coarctari, id'q; ex eo, quōd forma, & uis efficiendi numero diſſideant, ſpecie coniungantur, conſtat enim medi/cinæ ſcientiam quodāmodo ualetudinez eſſe, item'q; ædificandi rationē ædium formam, & in iis, quæ natura gignūtur, ſemen hominis quodā/modo eſt homo. Quid uero ſi falſum ſit, effecta cum efficientibus ſimi/litudinem habere, eorum'q; imaginem, ac ſpeciem gerere? quæ enim ſi/militudo ſerræ apparet in ſectione, quam efficit illa? an ſerra inſtrumē/tum eſt? cauſa uero efficiens eſt ipſum exemplar ſectionis, qd' in animo,

C

atque in mente artificis impressum hæret? Itaque ut ueritas eius sen/
tentiæ consistat, quæ profitetur, è similibus omnia gigni, atque fingi,
excludenda sunt ab ea instrumenta omnia causarum, item fortuna,&
casus, neque omnes quidem causæ efficientes retinendæ,sed propiores
tantum,& quibus aliqua cum rebus effectis uicinitas est,longinquitas
enim dissimilitudinem semper affert. Nos autem de genere causarum
mouentium adhuc locuti sumus, quæ effectis propinquæ,& finitimæ
sunt, sed reliqua est nobis illa causa excellentissima,& sempiterna,quæ
à cuncta natura corporea longissime abest,quæque omniũ causarum
principatum obtinet,atque uniuersitatem rerum ui sua salutari,ac præ/
potenti mouet, ac gubernat,de qua nobis hæc omnis disputatio susce/
pta est. Videmur quidem satis ostendisse,principia decem summorum
generum eadem esse proportione, nunc alia uia ingrediendum est, ut
doceamus, à primo rerum genere quasi à fonte omnia manare,& qui/
bus ex initiis substantiæ nascantur, ex eisdem cætera,quæ ex illa apta
sunt,quodãmodo progigni. Etenim cum rerum aliæ sint separabiles,
& quæ suis sese uiribus sustineant,aliæ neque separari,neq; ui sua nullo
adiuuante niti queant, perspicuum est, priore genere substantias con/
tineri, posteriore uniuersam naturam accidentium, affectiones enim,
motusque, et cætera eius generis substantiarum adminiculum requi/
runt, & nisi ad earum naturas annitantur, in nihilum continuo in/
tereant. Vt igitur ex suis initiis substantiæ, ita ex ipsis substantiis ac/
cidentia sunt apta,quibus positis cõficitur,accidentia quòd sint,quòd
esse dicantur, quòd in rerum natura incolumia, ac salua conseruen/
tur, id omne à substantiæ principiis habere. Quid uero si non omnes
substantiæ ab accidentibus separabiles sint? qui enim accidere potest,
ut quæ concretæ, atque tractabiles sunt, eæ incolumitatem, ac salu/
tem retineant, nisi accidentium natura præstò sit, quæ materiam in
officio contineat, illamque aptam, atque habilem conseruet ad
formas earum sustinendas, ac tuendas? num igitur solitariæ, ac se/
cretæ sunt illæ tantum, quæ non oculis, sed intelligentia, atque ani/
mo cernuntur? Sed ad propositum reuertamur. Ostendimus, substan/
tiam esse principium reliquorum generum,nunc roget aliquis,à qui/
bus ipsa initiis fluat. Num igitur ab anima,& corpore? an potius à cor/
pore, mente, appetitione? Nimirum cum substantia bipartita sit,&

unum

unum genus animantes, alterũm naturas inanimatas, atq; mutas com/
prehendat,ratio postulare uidetur, ut eius principia ponamus primuʒ
animata, ne res animales ab inanimis efficiantur, deinde immortalia,
ac sempiterna, qualis est globorum cœlestium natura, quam Aristo/
teles animatam putat. Quæ si uera sunt, corpora illa sancta cohibent
ipsa quidem in sese mentem, atque intelligentiam, eamque uim, quam
Aristoteles ὄρεξιν, nos appetitionem appellamus, cæteras uero partes
animæ neque habent,neq; desiderant, quippe quæ ad salutem,& con/
seruationem corporum fragilium, & caducorum à natura sint consti/
tutæ. Ea re factum est, ut cum diceremus,initia substantiæ esse animã,
atque corpus, continuo quasi nosmetipsos corrigentes adderemus,ea
potius esse mentem, appetitionem, corpus,nequem uidelicet ea uerba
in illum errorem inducerent,ut audiens,animam esse principiũ, existi/
maret,omnes animæ partes in globis cœlestibus collocatas esse. Veruʒ
quod supra disputabamus, à principiis, quæ essent eadem proportio/
ne, decem summa genera proficisci, id aliam ingressi uiam, atq; aliis
usi argumentis confirmare possumus, eiusmodi enim principia sunt
actus, & facultas, quæ omnia quidem comprehendunt, sed ita, ut di/
uersa sint, & alia cuiusque generis, atque alio modo, neque enim aut
una est ratio cuiusque actus, & facultatis, ut paulopost uidebimus,
aut idem actus exempli causa,eademque facultas est principium sub/
stantiæ, & qualitatis. Hæc autem duo esse initia rerum omnium, id
euidenti argumento esse potest,quod unaquæq; res modo actu,modo
facultate est, ut uinum, caro, homo. Verum nequis hac oratione in/
ductus existimet,principia rerum esse plura quatuor, si iis, quæ supra
enumerauimus, accesserint actus, & facultas, attendendũ est,hæc duo
ad materiam, formam,priuationem,& uim mouentem commode,atq;
apposite referri, ac reuocari posse, forma enim si separabilis à materia
sit, actus planè est, itemque id, quod ex utraque natura consistit.
Quin etiã priuatio est quodãmodo rudis actus,& inchoatus,ut tene/
bræ,& qui ægra ualetudine sunt. Materies aũt facultas est,quippe quæ
habilitatem habeat ad formam accipiendam, similiter atq; ad priua/
tionem. Apparet igitur,quæ principia sex uidebantur, ea plura qua/
tuor non esse. Proinde quæ neque materia, neque forma inter se con/
simili sunt, ea nimirum facultate pariter, atque actu differre consue/

tunt, quod exempli appositione perspicuum, ac planum fiet, constat enim, materiam hominis esse ignem, & reliqua elementa, formam, animam ipsam, causam uero, quæ efficienter antecedit, bipartitam esse, ut altera propinqua, & finitima sit, qualis est pater, altera sit longinqua, & procul remota, cuiusmodi est sol, & signifer orbis, hæc igitur duo, ut nihil in sese cohibent affine, aut simile materiæ, ac formæ, & priuationis, ex quibus homo constat, ita facultatem nacta sunt, atq; actum longe disparem, plurimumq; distantem. Illud præterea scire oportet, cum aliæ causæ communes sint, aliæ singulorum propriæ, uera initia rerum ad secundum genus reuocanda esse, ut singuli actus, singulæque materiæ sint causæ principales. Primum enim res singulæ, ac indiuiduæ tametsi ratione, ac intelligentia posteriores sunt naturis communibus, ac uniuersis, re ipsa tamen antegrediuntur, ut ab illis oriri non queant. Deinde fallitur maxime, siquis putat communem aliquam formam extra animum, ac mentis informationem consistere, postremo sic à naturis communibus communia effici par est, ut à singularibus singularia fieri uidemus, Socratem enim generat Sophroniscus, & Phænareta, & Achilles Pelei satu, Thetidisq; conceptu editus est, at cõmunis homo nullus existit, nullam igitur formam communem, hominis effectricem in rerum natura esse, perspicuum est. Hominem tamen dicimus ab homine procreari ob eam rem, quòd tu, ac pater tuus homines sitis, similiter atque statuam à fictore dicimus fieri, propterea quòd Phidias Iouem Olympium, aut Minerua fingat. Quod autem accidere dicebamus principiis decem summorum generũ, ut inter se natura dissiderent, tametsi intercedẽte proportione, quæ magna rerum conciliatrix est, societate coniungerẽtur, id ipsum scire oportet in eisdẽ generibus euenire singillatim, ut in quoq; aliæ rerum aliarum sint causæ, atq; elementa, nam, uerbi gratia, in primo diuersis è principiis efficiuntur homines, atque equi. Sunt etiam causæ, quæ specie sese attingant, numero distinguantur, numero. n. alia est tua materia, atque mea, item forma, ac uis mouens, hæc tamen omnia proportio, ac uniuersa ratio tam arcte conciliat inter sese, ut non modo societatem coire, sed etiam eadem penè fieri uideantur. Vt igitur huius disputationis summam breui colligamus, siquis roget, eadem rerum principia sint, necne, respondendum erit, illum

eadem

eadem omnium reperturum, si rationem causarum uniuersam animo comtempletur, sin autem singula initia rerum persequi malit, multiplices planè, uariasq; materias, ac formas, & priuationes eius animo sese oblaturas esse. Dicendum est etiam, initia cuncta proportione inter se apta, colligataq; esse, eademq; existere quodammodo, propterea quòd exempli causa substantiæ forma ad ipsam substantiam habet eandem comparationem, quam habet qualitatis forma cuius sua qualitate, quod idem de materia, & reliquis principiis omnino sentiendum est. Quid uero? quòd sublato primo genere summo nouem reliqua tolluntur? ut minime cunctandum sit profiteri, initia substãtiæ quasi fontes aliquos perennes, ac redundantes esse, unde omnia oriantur, ac fluant, quæcunq; natura rerum capit, & continet. Ex quo factum est, ut non modo Aristoteles uir iudicio, atque ingenio diuino, sed etiam superiores philosophi arbitrarentur, si ad primas causas substantiarum indagando peruenirent, se primordia omniũ rerum inuestigauisse. Iam uero etiam causæ rerum efficientes, quæ propiores effectis, & cum iis penè continuatæ sunt, ac cohærentes, omnes inter sese comparari solent, & quasi eædem proportionis causa iudicari. In primis uero contraria, & aduersa in natura rerum caducarum nomẽ sibi principiorum uendicarunt, formam dico, & priuationẽ, quibus planè subiicienda est materia, in cuius gremio illa uicissim conquiescant. Ea uero neque genere sunt eadem, neque ex toto dissimilia, aut diuersa, sed inter utrunq; extremum interiecta medium quendam locum obtinent, atq; inter se ea, quam sæpe usurpauimus, proportione conciliante copulantur. Quæ principia rerum corporearum, & quot numero essent, & quo pacto tum eadem, tum diuersa forent, satis est dictum nobis, quamobrem harum rerum disputatio hunc habeat finẽ, iam enim maiora nos uocant, iam acies ingenii est acrius intendenda, & dimissa omni concretione mortali, & quicquid in cernendi, aut tangendi sensum cadit, ad ea, quæ uix animo, & ratione, aliqua ex parte comprehendi possunt, summa cum reuerentia, & castimonia accedendum est, deque Deo, ac cæteris mentibus singularibus, ac sempiternis oratio est suscipienda. Quòd si poetæ regum mortalium bella scripturi Apollinem, & Musas inuocare consueuerunt, quæ suis orsis successus prosperos dent, quanto magis nobis faciendum est, ut de im-

mortali regum rege sermonem habituri eius ipsius auxilium pie, ac suppliciter imploremus? Adsis igitur o Diuum, atq; hominum Pater, & uniuersæ naturæ sancte procreator. Tu certe homini naturam compotem rationis, ac cogitationis ea re impertisti, ut tuæ immensæ potestatis, atque sapientiæ, ac bonitatis simulachrum in terris existeret, utque cum cæteræ animantes uentri, pabuloque seruirent, ille in tui numinis maiestate suspicienda, & prædicanda omnem suam uoluptatem, omnem operam, mentem denique omnem collocaret, teque pie colendo, & assidue contẽplando summum bonum consequeretur. Da igitur pater, ut quando nemo mortalis præstantissimã tuam sapiẽtiam, ac bonitatẽ neq; dicendo, neq; cogitando assequi potest, da saltem, ut nihil de te absurdum, nihil tuo cultu alienum, aut impiũ meditemur, aut loquamur, nosq; ab omnibus uitiis, & maculis integros, castosq; conserua, ut in humanis corporibus uitam cœlestẽ imitati, & tandem membrorum uinculis relaxati in concilium mentium beatarum, & in sedem illam tuam, ac æternam domum peruolemus, ubi perfectam augustissimi numinis tui scientiam consequamur. Principio substantia tripartito distribuitur tum in corpora mobilia, & caduca, tum in ea, quæ in motu quidem sunt, uerum continenti, ac sempiterno. Tertius genus est earum substantiarum, quæ sunt omnis motionis expertes, & ob eam causam naturales appellari non possunt. De hoc genere deinceps oratio nobis est habenda. Necesse est igitur substantiam aliquam perpetuam, atque immobilem existere, ut enim supra explicatum fuit, substantiæ reliqua omnia rerum genera antecedunt, sublatis autem primis, ea, quæ ex ipsis apta consistunt, pariter concidant oportet. Quocirca si nullius substantiæ uita perennis existat, ac sempiterna, sed omnes mortali sint conditione, uniuersa, atq; omnia profecto sunt caduca, & curriculum uiuendi nacta, quod certa temporis circunscriptio metiatur. At fieri non potest, ut motus habeat ortum, aut occasum, semper enim fuit, neq; item temporis ullum principium esse potest, aut extremum, nullius enim rei generatio, aut interitus sine prioris, & posterioris notione comprehendi potest, itaque si tempus natiuum sit, antea non erat, postea extitit, contra si mortale est, post non erit, cum prius extitisset. Atqui neque prius, neque posterius sine tempore constare possunt, nihil enim aliud est tempus, quàm mensura

prioris

prioris, & posterioris in motu. Itaque si tempus oritur, tempus erat aliquod, cum nullum tempus esset, si occidit, tempus erit nõnullum, cum iam nullum tempus fuerit, quæ quidem in cogitationem si cadere non possunt, tempus certe nullo est generatum ortu, nulloq; mortis fato perimetur. Iam uero tempus aut motus est, ut non minuti quidam philosophi putauerunt, aut certe mensura ipsius, ut planum fecit Aristoteles in scientia rerum naturalium, proinde cum res altera distrahi non possit ab altera, necessitas cogit, uel neutrã esse perpetuam, uel utranq;, motus igitur perennis est, ac sempiternus, non tamen oís, sed is, qui ad locum pertinet, atque ex eo genere sola globorum in se per sua uestigia replicata cõuersio, quibus de rebus copiose disputatum est in physicis. Hæc Aristoteles. Sed authoritas grauissima religionis, & literæ sanctæ mundum esse natiuũ, & ab infinita bonitate Dei ex nihilo creatum fuisse, clarissima uoce profitentur, quarum testimonio fidem non habere, nefas profecto, atque impium duco, tametsi neq; argumentis, neq; rationibus ullis earum sermo cõfirmaretur, quo quidem de genere uniuerso plane faciendum uidetur, ut pauca semel exponamus, adnimaduerti enim eos homines, qui sese ad studia literarum, & libros legẽdos dedissent, in tria potissimum genera distractos esse, nonnulli enim cum in libris Aristotelis pauca quædam reperirent, quæ à sanctitate religionis abhorrerent, philosophiam quasi certam animorum pestem ex societate hominum exterminandam, atque illi aquam, & ignem interdicenda putauerunt. Hoc hominum genus acerrime reprehendit uir sanctissimus Gregorius Nazianzenus, eosq; appellat σκαιοὺς, καὶ ἀπαιδεύτους, idest rudes, & imperitos, atque illos dicit omnes sui similes esse cupere, quo in multitudine minus sua appareat inscitia. Nonnulli contra, diuinum Aristotelis ingenium, & uberrimam cunctarum rerum scientiam usque eo sunt admirati, atque amplexati, ut nihil neque uerum, neque probabile iudicarent, quod ab eius institutionibus, & disciplina discrepasset, dumque sapientiam humanam diuinæ anteponunt, ad eam insipientiam perducti fuerunt, ut religionem superstitionem, literas sanctas fabulas aniles existimarent. Quin etiam reperiuntur homines adeo stulti, & arrogantes, ut cum uix primis, ut dicitur, labris gustarint philosophiam, sese religionis hostes profiteantur, quo uiri sapientes, & ueri, ac germani

Peripatetici existimentur. Tertium genus intermedium, & quasi tem/
peratum est eorum hominum, qui ad percipiendam Aristotelis do/
ctrinam elegantissimum, ac salutare iudicium adhibentes, pauca illa,
quæ religioni aduersabantur, prudentissime repudiarunt, & innume/
rabilia ferè, quæ ad usum uitæ necessaria, & ad agnitionem animi pul/
cherrima esse uidebant, non minus sapienter approbarunt, ac retinue/
runt, & cum philosophiæ studium cum literis sanctis coniunxissent,
incredibiles utilitates, & maximũ decus religioni sanctæ attulerunt. In
hoc genere apud Græcos in primis floruere Basilius magnus, & duo
Gregorii, Nyssenus alter, alter Nazianzenus, apud Latinos multi qui/
dem, sed ante omnes sine ulla controuersia Thomas Aquinas uir san/
ctitate morum, & literarum gloria præstantissimus, qui profectò, si
disciplinam Aristotelis contempsisset, pulcherrima illa monimẽta no/
bis non reliquisset, quæ tendentibus ad cognitionem sapientiæ splen/
didissimum lumen præferunt, atq; in sacraria rerum diuinarum abdi/
ta, & penetralia tuto, ac facili itinere perducunt. Horum uestigiis in/
gressi sunt ætate nostra duo clarissima lumina Italiæ Ioannes Picus
philosophus excellentissimus, atque ingenio, & literarum uarietate
cum omni ferè antiquitate comparandus, & Gaspar Contarenus, qui
hodie maxime floret, homo perfectus, & politissimus omnibus ma/
ximarum artium disciplinis, quibus tantum decus religionis, & reli/
quarum omnium laudum cum summa uniuersæ Italiæ admiratione
coniungit, ut cum in eo uiro præstantissima doctrina cum sanctitate
singulari contendat, utri palma sit deferenda, nõ facile diiudicari pos/
sit, quarum uirtutũ amore incensus PAVLVS. III. Pont. Max. ui/
rum clarissimum nuper in summorum antistitum collegiũ cooptauit,
carissimum'q;, & amore coniunctissimum habet, ex quo perspicuum
esse potest, principes docti, & intelligentes quid præstent principibus
idiotis, & imperitis. Horum ego summorum uirorum imitatione cõ/
tentus disciplinam Aristotelis mirabiliter amplector, sed ubi parum
illi cum theologia nostra conuenit, philosophiam defero, religionem
sequor, & immortali Deo gratias immortales ago, qui earum rerum,
quæ intelligentiæ à sensibus profectæ uim effugiebant, cognitionem
ipse nobis sua benignitate impertiuerit. Proinde siquid usquam in his
disputationibus non ita pium, aut religiosum uideatur incidere, ne/
minem

minem cẽrte suspicari uelim, ita nos sensisse, sed Aristotelis sententiam
enodare uoluisse, cuius librum interpretandum suscepissemus ob mul/
tas admirabiles, & maxime fructuosas quæstiones, quæ in eo doctis/
sime, atque acutissime explicantur, qua quidem in re nos secutos esse
exemplum uiri sanctissimi Thomæ Aquinatis, profectò nunquã pœ/
nitebit. Neque tamen ea conclusio, quam philosophus affert ad æter/
nitatem mundi confirmandam, tam explorata uideri potest, ut neque
redargui, neque confutari queat, non enim qui temporis aliquod tum
principium, tum extremum esse dicit, naturam prioris, & posterioris
reipsa introducit, sed eam tantũ cogitatione depingit. Etenim ut ist hæc
duo uocabula tempus sonare uidentur, ita nulla alia huic uerbo extra
subiecta notio est nisi locorũ, num igitur cum dicimus, extra cœlum
nullum esse corpus, cogimur, locum aliquem extra mundi terminos
ponere uerum, atque expressum, ac non potius animo fictum, atque
adumbratum? Neque uero non scio, quid soleant Peripatetici ad hæc
respondere, sed longa est disputatio, nos'que iam nimium sæpe ab ea
breuitate discedimus, quam nobis proposueramus, & religio nostra
satis diuinitate sua munita est, cuius tanta est authoritas apud homi/
nes sanos, ac pios, ut argũmenta, & omnes rationes philosophorum
eius grauitate præponderentur, nulla'q; alia nota, & regula tam certa
reperiri possit, qua uerum à falso internoscatur. Cæterum theologi
sunt, qui sublata motus æternitate, tamen nihilominus necessario de/
monstrari posse asseuerant, substãtiam esse aliquam & primam, & sem/
piternam, & omni materia uacantem. si enim mundus, aiunt, est ali/
quo generatus ortu, aliqua certe natura antecessit, quæ illum molire/
tur, & procrearet, quæ si natiua sit, & ipsa generatorem suum habeat,
necesse est, atq; ita aut series infinita causarũ continuanda erit, aut ad ali/
quam substantiam ueniendum, quæ prima, atque æterna, & ab omni
facultate uacua existat, & ob eam causam omni quoque concretione
libera sit, & simplex. Hæc theologi, sed physicis magna est cum illis
hac de re turba, atque rixa, quæ dimittenda est, ut aliquando ad ex/
plicandam sententiã Aristotelis reuertamur. Æternitas motus aditum
nobis dedit ad inuestigandam perpetuitatem substantiæ, idem, cuius/
modi illa sit, aliqua ex parte nos docebit, si enim sempiternus est, nul/
la'que uetustate labefactatur, neque ad senectutem, interitum'q; com/

pellitur, necessario aliqua existit natura, quæ illum semper, atque continenter cieat, hanc igitur non satis est mouendi, ac efficiendi habere potestatem, accidere enim solet, ut quæ facultatem aliquam habent, ea non semper utantur. Hæc sanè Plato si cum animo suo diligentius cogitasset, liquido uidisset, species illas suas commentitium quiddam, atque inane esse, quo enim substantiæ illæ, quamuis sempiternæ, si nullam uim mutandi habent? at quam habere possunt, cum naturæ sint communes, atque uniuersæ? quid formæ illæ mathematicæ Pythagoreorum? non'ne sunt eodem in errato, quo ea, quæ à Platone finguntur? Valeant igitur & hæc, & illa, quando motum extingui necesse est, nisi aliqua substantia sit illum efficiens, & globum cœli æterna uolubilitate conuersans. Neque tamen ad motus immortalitatem hoc satis est putandum, sed ab eius causa facultas omnis procul amandanda est, quo illa sit actus simplex, & planè integer, atque syncerus, nam siquid facultatis in eius substantia insit, sine dubitatione illam mortalitas consequetur, quicquid enim potestate est, potest non esse, & deletur ad extremum, atque non existit, quando nulla facultas est, quæ non erumpat aliquando in actum, nihil enim in rerum uniuersitate cassum, aut inane est. Et quoniam materia facultatem rebus adiungit, quæ substantiæ facultatis omnis expertes sunt, eas esse oportet mentes simplices, & uniusmodi, immobiles'q; nulla materia adiuncta, alioqui quomodo sempiternæ erunt? at esse tales, necesse est, si motus, & tempus nullis terminis circunscribuntur, sed ĩmensum uitæ stadium currunt. Itaque posita æternitate motus necessario demonstramus, aliquam substantiam immortalem, ac sempiternam esse, quæ motionem continentem, ac perpetuam cieat, quæ'q; sit actus merus, & simplex, & ob eam causam ab omni materiæ, ac potestatis admistione uacua, atq; pura. Sequitur item, Platonis ideas inanes esse, ac superuacaneas, quæ nullam efficientiam in sese cohibeant, neque ad continuandum, & perpetuandum motus cursum aliquid nauent, aut laborent. Sed mirabile accidat alicui, si principium rerum omnium sit actus, qui tamen à facultate uideatur anteiri, neque enim ista reciprocantur, ut quemadmodum efficientem, necesse est, posse, ita retrorsum uicissim, qui possit, semper efficiat, ex quo sanè fit, ut facultas actum antecedere uideatur, non aliter, quàm animal prius homine dicimus ex eo, quòd

omnis

omnis homo est animal, non autem omne animal est homo. Hæc si uera sunt, aut primum rerum principium non est actus, aut ipsius est aliqua origo, ex facultate enim procreabũtur uniuersa. Sed quid hoc esse potest absurdius? usu enim uenit, ut res existere illæ quidem possint, necdum tamen existant, quòd si primæ substantiæ non sint, nihil profectò rerum cæterarum erit, quæ ex ipsis manant. Quãobrem neq; ueterrimi illi poetæ, qui theologi numerabantur, sunt audiendi, qui ad generationem mundi nullam uim mouentem adhibuerunt, sed noctem rerum omnium parentem esse memorarunt, siue illi materiæ, siue nihilo per quandam significationem nomen noctis tribuerent, neque rursus probabile quicquam dicunt physici, quorum est opinio, uniuersa, atque omnia à principio in unam rudem molem, atque informem confusa fuisse, quod græce dicitur χάος, & facultatem omni actu antiquiorem extitisse. Atqui uidere poterant, neque cementa, neque ligna nullo fabro adhibito, aut architecto ædificationem aliquam moliri, neque fœminam sui seminis materia contentam esse ad fœtus procreandos, terram item parturire, arbores'q;, ac stirpes progignere, uarias'que fundere fruges, ac fructus, cum grana, atque semina concepisset. Hæc igitur flagitia quidam ut uitarent, actus æternitatem approbarunt, in quibus est Leucippus, & Plato, qui asseuerant, motum semper extitisse, alter enim in Timæo narrat, Deum, posteaquam sua præcellenti bonitate adductus mundum gignere constituisset, materiam sibi assumpsisse fluctuantem, se'que immoderate iactantem, quam elegantissime digesserit, & ad eam, quam cernimus, & admiramur, speciem, ac descriptionem perduxerit. Alter immensa quædam, atquæ infinita regionum spatia depingit, per quæ innumerabiles atomos ad infinitum tempus uolitantes facit, quarum fortuita concretione innumerabiles mundi existant, qui singulis temporum momentis alii oriantur, alii cadant. Sed grauiter peccant Leucippus, & Plato, qui ne uerbum quidem de iis, quæ totam motus quæstionẽ continent, quinam ille sit, multa enim sunt genera, aut quamobrem existat, cur item quædam hoc, quædam illo motu cieãtur, nihil enim profectò iudicandum est temere cieri, sed sua cuiq; causa semper est præstò, itaque lapis directò in inferiorem locum natura fertur, externa ui, & pulsu in superiorem, at ignem contra uis ad terram trahit, natura in

ſublimẽ uehit. Quid mens? non'ne hominum corpora uarie modera/
tur, ut modo ſurſum, modo deorſum illa ferantur, nunc anteuerſus,
alias retro? hanc eandem uim obtinet in aliis animantibus ea uis ani/
mæ, quam Græci φαντασίαν uocant, quòd tanquam in tabula, ſic in ea
ſpecies, & imagines rerum ſenſibus hauſtæ inſculpantur, unde memo/
ria oritur, & maximæ utilitates ad degendam, & tuendam uitam con/
ſequuntur. Dicendum etiam illis erat, cuiuſmodi eſſet primus motus,
magni enim intereſt, natura'ne, an uis illum efficiat. Sed quanquaꝫ de
tanta re nos cælatos eſſe uoluerunt, facile tamen ſponte noſtra inueſti/
gare poſſumus, quid illis placeret, cum enim ante originem rerum, &
molitionem mundi motionem illam turbulentam, atq; immoderatam
introducunt, qui poſſint, aut ſibi, aut alteri probare, illam naturalem
eſſe? at quid excogitari poteſt abſurdius, quàm qui motus contra na/
turam ſit, ut is motum naturalem antecedat? Neque uero Platonem
tueri poteſt anima illa mundi, quam ſeipſam agitare dicit, & reliquis
eſſe principium mouendi, hæc enim unà cum cœlo nata eſt, ut agita/
tionem illam inordinatam excitare non potuerit, quæ naturam rerum
uniuerſam antegreſſa eſt. Quid igitur de actu, & facultate ſentiendum
eſt? ecquid utrãq; rem altera tum priorem eſſe, tum poſteriorem? ſcilicet
in ſingulis naturis rerum orientium, atq; cadentiuꝫ facultas anteit, ſub/
ſequitur actus, ſed quoniam ex facultate nihil ad actum adduci poteſt
niſi per actum aliquem externũ, rurſus neceſſe eſt, illam ſubſequi, hunc
anteire, forma enim Sophroniſci prior eſt Socratis facultate. Sed in li/
bro nono huius operis ſatis copioſe explicatum eſt, quomodo actus
tempore, definitione, natura, perfectione facultatem antecedat. Hanc
noſtram ſententiã ueram eſſe, confirmat Anaxagoras, qui mentẽ rebus
omnibus antiquiorem facit, eſt enim mens actus, item Empedocles, qui
loco mentis pacem, & diſcordiam ponit, confirmant denique omnes,
quicunq; motum perennem eſſe, ac ſempiternum aſſeuerant, ut Leu/
cippus, & Plato, itaque in maximo errore uerſatur opinio eorum, qui
noctes, aut informe illud chaos iactant innumerabilia ſecula ante actũ,
& motum extitiſſe, uiciſſitudo enim generationis, & interitus ſemper
fuit, & ad immenſa ſeculorum ſpatia propagabitur uel eo modo, quo
ſcribit Empedocles in ſuo poemate dicens, aliquando pacem uniuerſi/
tatis imperium obtinere, illam'q; tam arctam inter elementa omnia ne/
ceſſitudinem

ceſſitudinem conglutinare, ut infera ſuperis permiſceantur, atque uni/
uerſa inter ſeſe incredibili temeritate cõfundantur, unde pernicies, & in/
teritus naturæ conſequatur, quæ longo interuallo ad uitam reũocetur,
& uigeat, cum diſcordia ſuam aduerſariã de imperio detũrbarit, & ele/
menta inter ſe alienata ſua quodq; domicilia repetiuerint, ita antiquuꝫ
cœli ornatum reuiuiſcere, & ignem, & maria, atque aërem, terras'q; ite/
rum florere. Aut igitur hoc modo alternuꝫ rerum ortum, atq; obitum
perpetuari neceſſe eſt, aut, quod probabilius uidetur, uniuerſa natura
quatuor corporum primorum ipſa quidem incolumis, atque inuiola/
ta permanet, eius uero particulæ uiciſſim oriuntur, & cadunt, dum'que
perpetuo cuncta ſurſum, ac deorſum commeant, rerum generatio, &
interitus circuituꝫ conficit, & quaſi orbem quendam, ex terra enim hu/
mor, ex humore naſcitur aer, ex aere ignis, & deorſuꝫ uerſus ex igne aer,
ex aere oritur humor, ex humore terra ultima, atq; eadem certe ratio eſt
eorum, quæ ex iis quatuor naturis conſtant, eodem'q; illa curſu, & con/
uerſione circum ſeſe torquentur, dum ex homine fit ſemen, ex ſemine
homo. Nulla res itaq; in nihilum interit, nulla'q; non reuiuiſcit, & uni/
uerſæ res caducæ, & fragiles ſi non eædem ad numerum permanent,
certe ad ſpeciem eædem renaſcũtur. Quod ſi uiciſſitudo uitæ, mortis'q;
perpetua eſt, neque ulla temporuꝫ longinquitate deletur, aut aliqua ex
parte immutatur, profectò aliquid eſſe ſempiternum oportet, quod
uno, eodem'que motu ſemper ciendo æternitatem generationis, interi/
tus'q; tueatur, atque conſeruet. Sed quoniam hæ duæ mutationes ſunt
aduerſæ, maxime'que inter ſe pugnantes, neq; ullo modo fieri poteſt, ut
una, eadem'que motio rerum contrariarum ſit efficiens, rurſus alia na/
tura ſit, neceſſe eſt, quæ uarietate motus delectetur, & mutabili ratio/
ne ſeſe agitans modo uitam, & ſalutem rebus caducis largiatur, tum au/
tem calamitatem, & perniciem importet. Quæ quomodo gerantur,
qui'ue ſint tantarum rerum effectores, pauloaltius è media Peripate/
ticorum philoſophia repetendum eſſe uidetur. Eſt igitur eorum opi/
nio, uiciſſitudinem iſtam rerum orientium, atque cadentium è cor/
poribus cœleſtibus manare, ex quorum ſempiterna conuerſione fiant
tempeſtates, ac temporum mutationes, unde ortus, uita, & mors o/
mnium rerum conſequatur, ut non ſit uerendum affirmare, naturam
ipſam, per quam omnia gignantur, nihil aliud planè eſſe, quàm uitaleꝫ

illam uim ac ſalutarem è cœlo defluentem, ac per ignem,aerem,ma/
ria,ac terras commeantem. Hæc autem ratione, atque ordine hoc fieri
docet Ariſtoteles, exiſtimat enim,cœlum uniuerſum octo globorum
amplitudine connexum eſſe, quorum primus,qui altiſſimam oram te/
net omnia complexu ſuo coercens,& innumerabiliũ ſyderum candore
collucens,incitatiſſima cõuerſione ab ortu ad occaſum feratur ſeptem
reliquos ſecum unà contorquens, in quibus ſanctiſſima ſolis ſtella ſit
collocata, quæ ſecundum ſupra terras ambitum obtineat,& externa ui
circũuecta noctem, atque diem efficiat,modo ſublimis radios ſuos no/
bis oſtentans,modo ſub pedibus ab oculis noſtris obliteſcens,ac regio/
nes aeris longe lateque opacans. Illam uero cum luna,& quinque er/
rantibus ſuopte motu in contrariam partem commeare atque exti/
mum orbem, illamque ipſam ſeptem globorum principatum obti/
nere,& unà cum illis per ſigniferum circulum ita moueri,cum ille ob/
liquus exiſtat, ut nonnunquam ad regionem aquilonalem, aliquan/
do ad auſtralem iter inflectat ſuum, hinc æſtates, & hyemes exoriri,
& reliquas duas anni uarietates, quæ quodammodo ex hyemis fri/
gore, ac æſtatis calore temperantur, hinc denique omnium, quæ ca/
duca, & mortalia ſunt, ortum, atque obitum duci, cum enim ſol ad
loca edita ſeptentrionum ſeſe conuertit,& ſtellam ſuam rerũ omnium
parentem, atque altricem propius admouit, uniuerſa continuo exhi/
larantur, ac uigent, terra floribus redimitur, & herbas, ac fruges
multiplices gignit, ac fundit, arbuſta gemmas trudunt, & uiridi/
tate foliorum ueſtiuntur, necnon animalia cuncta amoris ſtimulis
incitantur, & in amplexus uenereos ruunt, ac uberrimo fœtu urbes,
rura, ſyluasque, & maria frequentant. Aſt eadem ſolis ſtella ad meri/
diem curſum ſuum reflectens, & à ſedibus noſtris longius digreſſa
lætitiam, & iucunditatem omnem ſecum aufert, horreſcit terra, ar/
buſta foliis, & bacis ſpoliantur, & bona pars eorum, quæ naturæ
fœcunditas ediderat, labefactatur, & ad ſenectutem, mortemque fri/
gore compellitur. Itaque ſolſtitiali,ac brumali reuocatione ſolis uni/
uerſa naſcuntur uiciſſim, atque occidunt, ut autem uiciſſitudo iſta
nullis ſeculorum ætatibus interrumpatur, ſed continuata permaneat,
ac ſempiterna, non iam id ſponte ſua ſol præſtat nullo adiuuante,ſed
primi globi uolubilitas illũ circũuehens,eiusque ortũ,atque occaſu crebro

alternum

alternum dierum, noctiumque ordinem perpetuans etiam uiuẽdi,ac in/
tereundi uices efficit ſempiternas,fac enim ſolem ſuo tantum motu cir/
cunferri, ſigniferũ orbem peragrantẽ, profectò dies unus, unaque nox
annua ſpatia commetietur, & perpetuum illum ordinem naſcendi, &
moriendi uidebis illico perturbari,ac uniuerſam ferè naturã rerum ca/
ducarum interire,id quod apertiſſime docent nonnulla terrarum loca
ob eam cauſam uacua,& ab hominibus,ac beſtiis ferè deſerta, atque ua/
ſtata. Huius igitur quæſtionis ſumma paucis ita colligenda eſt. Vnde
uitæ,mortisque uiciſſitudo? ex deceſſione ſolis, ac reuerſione. At iſtius
uiciſſitudinis perpetuus tenor,atque conſtantia unde? ex crebra, & per/
petua uiciſſitudine dierum,atque noctium,quam ſol efficit,ſemper eodem
modo totius cœli ambitum incredibili celeritate perluſtrans. Suone
motu,an alieno impulſu? externa certe circũuectione. Errantiumne ſy/
derum,an potius extimi orbis? extimi,quippe qui nõ ſtellas ſolis modo,
ſed reliquas omnes ſibi ſubiectas in orbem incitatus ſecum rapiat,motu
ſimplici, ac uniuſmodi à dextra cœli regione curſum uoluens,atque ad
idem caput rapidiſſima agitatione reuertens. Iam uero ſol reuerſiones
ab extremis partibus contrarias ui ſua facit,ut uero ad infinitum tem/
pus illas faciat,id omne à primi ambitus natura,ac inuiolabili æternitate
habet. Itaque perpetuitatis omnis fons,& origo eſt globus extimus,ua/
rietatis autem ſol,ut uero uarietas perennis, ac ſempiterna maneat,utri/
uſque uis præpotens facit. Cum itaque motus cœli ſatis ſuperque ſit ad
perennitatem generationis, quid per Deum immortalem,diſcordiam,
aut ideas cõminiſcimur? quinimmo ſi repudiamus motus æternitatem,
noctem,& chaos amplexemur, neceſſe eſt, quæ ſi mera portenta ſunt,
illa mordicus tenenda eſt,& ſumma contentione defendenda,ſic enim
& mendacia illa facile coarguemus,& neceſſario demonſtrabimus,ali/
quid eſſe,quod in motione ſemper ſit,motionẽ illam dico,quæ in orbem
incitatur,id uero ita eſſe,non ſolum ratio docet,ſed etiam res ipſa clamat
memoriam omnium ſeculorum teſtem citans,quæ à ueteribus,& priſcis
hominibus deinceps poſteritati prodita eſt,quamobrem primus cœli
globus neque natus eſt,neque uetuſtate ulla labefactatur, & frangitur,aut
morbo aliquo,aut ſenectute extabeſcit,ſed innumerabiles ſeculorum æta/
tes uiget,ac floret ſemper ſui ſimilis, nihil ullo tẽpore uarians,ab omni
penitus erratione ſecretus. Hæc Ariſtoteles,nos autem,quid ea de re ſen/

tiendum esset, antea satis opinor exposuimus. Verum siquid in per/
petuum mouetur, cum nihil à seipso moueatur, aliqua profectò natu/
ra est perennis, ac sempiterna agitationẽ illam ciens, sed omni ipsa mo/
tione uacans, quicquid.n. mouetur, magis profectò pendet è ui mouẽ/
te, quàm contra, quòd si quæ magis extrinsecus apta sunt, ipsa per se, ac
sua sponte consistendi uim obtineant, quanto iustius hac eadem con/
ditione utentur ea, quæ minus aliunde pendent? At in rerum natura
quædam tantummodo mouentur, est item, quod mouetur, & mouet,
qualis est altissimus orbis omnia complectens, existit igitur sine ulla
dubitatione tertium quiddam, quod cætera mouens, ipsum immobile
maneat, idque sempiternum, ac diuinum erit, & substantia, atq; actus ab
omni facultatis admistione segregatus, aliter.n. immobile non existet,
quãdo motus est facultatis comes sempiternus. Multo igitur sapiẽtius
Aristoteles, q̃ Plato, qui omnibus, quæ mouerentur, fontem, atq; origi/
nem mouendi esse uoluerit ex eo, qd ipsum à se moueatur, existimabat
enim ille, res simplices, ac indiuiduas suo motu agi, & cieri, ut una, ea/
demq; omnino res mota sit, & mouens, quæ quidẽ sententia uidetur ab/
surda, & tanto philosopho (pace eius dixerim) non satis digna. Sed quæ
dicta sunt nobis de ĩmobili principio, hac item uia explicari solent. Cũ
duo in unam speciem ita temperantur, ut alterum eorũ sua ui constare
possit, alterum itidem potest, itaq; mulsum ex uino, ac melle conficitur,
mel autẽ per seipsum manet, manet igitur & uinum. At qui media quæ/
dam natura est, quæ ex re mouente, ac mobili conflata est, ut pauloante
explicauimus, resq; illa mobilis per se ipsa cõsistit, igitur & mouens, im/
mobilis illa quidem permanens, uniuersis autem motuꝫ, ac uitam large,
liberaliterq; suppeditans. Verum propositio huius argumentationis
nimium late, fusèque dicta est nobis, & ob id apertior est ad reprehen/
dendum, quamobrem omnino coarctanda, & in angustius adducenda
est, quo munita sit, ac firma, & facilius omnem reprehensoris effugiat
calumniam, quod enim proposuimus, siquid ex duobus constaret,
quorum unum sponte sua consistere posset, alterũ quoq; eandem uim
nanciscì, id intelligi oportet in iis uerum esse, quorum neutrum alte/
rius adminiculo ad permanendum egeat, quæque sint inter se aliqua
ex parte contraria. Ostendimus, quæ uis uniuersis principiuꝫ mouendi
foret, eam uim immobilem ipsam esse, nunc summa diligentia indagan/
dum est,

dum est, quonam modo illa efficiat motum, sed operæpretium mihi
facturus uideor, si nõnulla prius de ui, ac natura cœli strictim attigero,
quò facilius ea, quæ deinceps differenda restant, explicari queant. As/
seuerant igitur Peripatetici, globos cœli animantes esse, atq; ad eam
rem confirmandam multis, ac uariis argumentis uti solent, sed nos ob/
scuriora nunc missa faciamus, & nonnullas rationes apertiores ad in/
telligendum, & magis populares, quæ ab illis dilatantur, anguste con/
cludamus hoc modo. Quæ naturæ apud nos animatæ, & rationis, ac
intelligentiæ participes appellantur, eas figuris esse terminatis, atq; ex
se ipsas, ac sua sponte, & ratione quadam, & numero moueri cernimus,
motusq; habere definitos, ac uoluntarios, unde oriatur bona pars eo/
rum, in quibus hominuꝫ status, & uita consistit. At hos motus in glo/
bis ætheriis esse, quis non intelligat? modo paulo diligentius attendat
ipsorum dispares conuersiones, quæque in eorum stellis eueniunt cõ/
gressiones, digressionesq;, ac multiplices cursus, dum aliquando penè
labuntur, rursus anteuertunt, nunc infra terras delitescunt, nunc supra
caput sese aperiunt, in quibus uarietatibus admirabilis ordo, & con/
stantia in æterno temporum spatio conseruatur, unde longe maximæ,
atque incredibiles utilitates in naturam uniuersam rerum mortalium
consequuntur, ut qui uideat stellas ita circumuolui, moderariq; cur/
sus, eas ad uniuersam naturam fouendam, & tuendam conspirasse, co/
gatur existimare. Quæ cum ita se habeant, & omnes cœli partes cer/
tis figurarum terminis circunscribantur, animantes sunt profectò globi
cœlestes, compotesq; rationis. Quid? quòd innumerabilia penè cor/
pora uidemus uilia, contemptaq;, ac minutissima, quibus tamen infi/
nita liberalitas Dei naturam participem uitæ, ac cuiusdam prudentiæ
impertiuit, quò possent illa existere, seque tueri, & conseruare, uitareq;
omnia, quæ nocitura uiderentur, cur igitur ille corporibus magnitu/
dine, & natura præcellenti tam præclarum munus, diuinumq; negaue/
rit, eaque planè indigna existimarit, cum quibus partem aliquã uitæ,
atque intelligentiæ cõmunicaret? Quid? cum illa res omnes corporeas,
animantesq; regant, & gubernent, qui possunt ipsa uitam, atq; animam
non habere? Quid? cum ea, quæ præsunt aliis, sapientia, & consilio præ/
stare oporteat, consentaneumne est, naturam cœlestem neq; animalem
esse, neque perfectione mentis, ac rationis excellere? his Peripatetici

atque aliis rationibus adducti non dubitant, omni asseueratione confirmare, cœlum esse animal diuinum, atq; sempiternum, nullis tamen sensibus præditum, quippe quòd eorum usum, atque operam nullam omnino ad rem desideret, sensus enim animantibus affixit natura, quo possent inde se, ac uitam, corpus'q; tueri, atq; ad res salutares accedere, pestiferas declinare, omnia'q; percipere, & comparare, quæ forent ad uiuendum utilia, ac necessaria, at cœlum illi aiunt neque nasci, neque interire, neq; morbo, aut alia ui maiore conflictari posse, aut tentari. Carere item aiunt parte illa, quam Græci φανταστικὸν, Cicero cogitationes appellare solet, in qua imagines ad animum peruenientes imprimuntur, hæc enim uis cum sensibus ita conglutinata est, ut ab iis nullo modo auelli queat, & ipsa quoq; ad conseruationem corporum, atq; incolumitatem uitæ à natura mortalibus tributa est. Itaque cœlum uiuere aiunt, propterea quòd per se, ac sua sponte mobile sit, atque appetitu, ac perfecta intelligentia utatur, quæ sanè uita pulcherrima est, ac cæteris omnibus uiuendi rationibus ad honorem, & uoluptatem antecellens. Volunt igitur, cœlum uniuersum esse maximum animal figura globosa, & rotunda, quæ pulchritudine, ac dignitate reliquis figuris antecedit. Ac ueluti mortales animãtes ad ingrediendũ motione utuntur ea, quæ totum corpus amplectatur, singula tamen membra suos proprios motus habent, sic aiunt, una altissimi orbis conuersione uniuersam cœlestis animantis molem circumferri, cum interea singuli globi, quæ sunt ipsius membra, suos quoq; proprios, & illos quidem longe dispares ambitus conficiant, qui item singuli suis formis præditi sint, quæ faciunt, ut illi existant, & moueantur, quod idem in corporibus eueniat fragilibus, & caducis. Illos autem animali uinculo inter se colligatos esse, atque ita unum corpus constituere, omnes'que ad unum, atque eundem finem reuocari, unde salutaris ipsorum inter se conspiratio consequatur ad uniuersæ naturæ commodum, & gubernationem, ex quo efficiatur, unum esse principium, ad quod omnes omnium conuersiones, motus'q; dissimiles referantur, quam similitudinem cernere possimus in iis artibus, quæ inter sese ita aptæ, cõnexæ'q; sint, ut in iis tamen una imperium, ac principatũ obtineat, porrò haud aliter formas illas diuinas, quæ suos singulæ globos dispari motione in orbem cient, unum omnes, atque idem habere principium omnium

rerum

rerum optimum, ac præstantissimum, & tõtius naturæ imperio, domi'natu'que dignissimum, unde ipsæ fluant, & quò referantur, hoc itaq; caput esse, atque originem cunctarum causarum, uim'que uniuersam mundi illo niti, & contineri, eam'que formam, atque ordinem, quæ in ipso insint, cunctis formis, ordinibus'q; longe plurimum antecellere, quinimmo quicquid dispositum recte, quicquid eleganter descriptum, uia'que, & ratione procedens appareat in uniuerso, id omne ex illo perenni, purissimo'que, ac uberrimo ordinis, cæterorum'q; bonorum fonte manare. Ipsarum uero formarum, quas inde oriri diximus, gradus multiplices esse, quò enim quæque ad primam illam mentem undique absolutam, perfectam'que, & omnibus numeris expletam aut propius accedit, aut longiore interuallo disiungitur, hoc uel absolui magis, ac perfici, uel magis inchoatam, impolitam'que relinquĩ. Esse autem illas solutas, & liberas, atque ab omni corpore, ac materia segregatas, neque earum essentiam ex suis globis ulla ratione pendere, qui enim possent illos motu ciere sempiterno, cum omnis corporea uis principium habeat, & finem? Quamobrem nec diuiduas quidem esse, ac rite mentes singulares, & solitarias usurpari, atque nominari, è contrario autem orbes ipsos ex suis mentibus uniuersos pendere, ut pote quorum illæ formæ sint, quod uel una ratione perspicuum esse possit, sublatis enim mentibus nullam penitus cœlo reliquam esse formam, &, si uera eius definitio nobis afferenda sit, essentiam mentis singularis omnino explicandam esse. Interrogant iidem, motus, & intelligentia globi'ne causa, an mentis, cœlo tribuatur, quòd si mentis, eam inquiunt sine dubitatione formam esse, materiam globum. His positis, paruo negocio conficiunt, illas orbium suorum causas efficientes esse, cum ab iis habeant illi, ut sint, atq; existant, ex quo etiam intelligi possit, rationem finis eisdem conuenire, quòd in iis, quæ materia uacant, uis efficiens, & finis re sint idem, cogitatione distinguantur, una enim eadem'que res in hoc genere intellecta est, atq; intelligens, intelligere autem illas memorant, motum esse uitam quandam, & perfectionẽ rerum naturalium, se'que perenni, ac continenti agitatione corporum suorum perennes conseruari, itaque nunquam illas motum intermittere, nullus enim labor, aut defatigatio in cœlum potest peruenire, quinetiam, dum perpetuas cõuersiones iterant, illas sese Deo simillimas reddere uita, &

ſalute naturis mortalibus, & caducis ſumma benignitate largiendis. Neque uero nos præterit, quod attinet ad quæſtionem iſtam, Peripateticos in magna eſſe diſſenſione conſtitutos, etenim multi ſunt, qui negent, mentes ſingulares eſſe formas, quæ cœlũ perficiant, ſed illas aiunt in globis ætheriis perinde inſiſtere, ut in nauigio nauiculator ſolet, ſunt item, qui rationem finis, ac formæ Deo relinquant, uim omnem cauſæ efficientis tollant, uerum ſiquis contrariarum rationũ momenta diligentius perpendat, facile, meo quidem iudicio, cernat, eam, quam nos ſecuti ſumus, opinionem in diſciplina Ariſtotelis præponderare, ut minime mirandum eſſe uideatur, illam clariſſimos Peripateticos habere defenſores. Sed his omnibus quanta fieri potuit breuitate cõmoratis, ad eam quæſtionem, quam propoſueramus, iam aggredendum eſt. Itaque dicimus, mentem illam ſimplicem, æternam, atque immobilem mouere, propterea quòd intelligentiam, atque appetitionem ciet, ſola enim quæ ſic mouent, ipſa non mouẽtur. Etenim cum motus bifariam diſtribuatur, & quædam natura moueant, quædam uoluntate, priora certe dum mouent, ipſa quoq; neceſſario mouentur, ſiquidẽ hunc efficiunt motum eã, quæ res uariant, & gignunt, quod iis profectò ſine ſui mutatione accidere non poteſt. Voluntas item, & cupiditas, dum ad agendum impellunt, & ipſa impulſu incitantur alieno, ut in libris de anima copioſe diſputatũ eſt. Reſtat igitur, ut quæ ſub appetitum cadunt, ea ſola non moueantur, & moueant, ut puellam flos, adoleſcentem amicæ ſimulachrum, hæc autẽ ea remotum faciunt, quòd uim boni, atq; finis in ſeſe cohibeant. Mens igitur prima, à qua motus principium ducitur, eſt finis, & bonum non expetendum modo, ſed etiam ratione, ac intelligentia comprehenſum, id quod in rebus fragilibus, & caducis non uſquequaq; contingit, neq; enim apud nos quæcunq; optabilia ſunt, eadem continuo rationem mouent, immo magna ex parte ab illa reſpuuntur. Hæc ut perſpiſcua fiant, illud ſcire oportet, appetendi uim eſſe in partes diſtributam duas, quarum altera uoluntas dicitur, altera cupiditas, & libido, quam Ariſtoteles ἐπιθυμίαν uocat, admirabile eſt autem, quantum illæ inter ſe diſſideant, uoluntas. n. mentem, ac rationem colit, cupiditas ſenſum, atque corpus, illa uera, ſolidaque, & expreſſa bona perſequitur, qualis eſt illa mens prima rerũ omnium præſtantiſſima, hæc uanis bonorum ſimulachris delinitur, & capitur,

capitur, uoluptatum, atq; amorum turpis ancilla, & miniſtra, deliciis, luxuriaq; difluens, ſummumque bonum in ſenſus titillatione conſtituens. Facit autem hæc geſtiens, ac temeraria uis, ut quæ intemperanter appetimus, bona uideantur, è contrario uoluntas uera bona conſectatur, propterea quia & uidentur, & natura ſunt talia, oritur enim ex intelligentia, porrò intelligendi uim mouet ens, ac uerum, quæ ſola ſub ſcientiam cadunt, uera igitur, & ſolida bona ad uoluntatem pertinent, inania, & adumbrata ad libidinem, & cupiditatem. At ſpecies aſſimulati boni qui poſſit ætherios globos unquam attingere? cum illa nihil, niſi ſenſum moueat, ii nullam uim obtineant ſentiendi? nihil eſt igitur in iis optabile, atque expetendum, quod non idem animo, & ſcientia comprehẽdi poſſit. Aſt infra lunam innumerabilia bona mentita, & fallacia, plenaq; futilitatis circum terras aſſidue uagantur mortalium ſenſus inani, ac falſa uiſione pulſantia, noſq; in omne flagitium, atque turpitudinem impellunt, niſi uirtutum præſidio corroboremur, & cupiditatem exultantem, omnibus uiribus, atq; opibus coerceamus, illamq; acerrimo ſtudio obedientem rationi, ac menti efficiamus, quæ profectò cura nobis antiquiſſima ſemper eſſe debet, ſi ætatem uolumus honeſte, ac læte, placideq; traducere, quid enim per Deum immortalẽ fœdius, aut miſerius cogitari poteſt intemperante, nequam, & perdito aſoto, ac nepote, aſſiduis furiis peſtiferarum uoluptatum agitato, ſeq; dies, ac noctes in luto libidinum, & flagitiorum uolutante, atque in figura hominis uitam, & feritatem gerente belluarũ? beatus igitur, quiſquis ita uitam inſtituit ſuam, ut nihil haberet cariũs, nihil antiquius, nihil, quod magis uotis omnibus expeteret, quàm decus, quàm laudẽ, quàm uirtutem, atq; opinionem omnem effœminatam, & prauam ita ex animo ſuo extirpauit, ut nequid gerere, aut cogitare poſſet excellẽti natura, ac propè diuina hominis alienum, atq; indignum. Hæc profectò ſola ratio eſt, qua poſſimus hoc, quod datum eſt uitæ, ſumma cum laude, ac tranquillitate colere, his deniq; curis, & ſtudiis agitatus, atque exercitatus animus, ſeque à uoluptatibus fœdis, & corpore longius abducens agilis efficitur, & uelox, ut membrorum nexibus exolutus ſumma celeritate peruolet in ſedem illam, & æternam domum ſuaẽ, ubi cœleſti uita, quam imitabatur in terris, & honeſtiſſima, ac incredibili, perpetuaq; uoluptate potiatur. Sed ad propoſitam diſputationẽ

reuertamur. Dicebamus, mentem illam præstantissimam, unde principium est uniuersi motus, non optabilem modo, atque expetendaꝫ esse, sed etiam mente percipi ac ratione, his addendum est, quæ per se intelliguntur, ea dignitate, atque honore multum excellere, & uniuersa eius generis, si more Pythagoreorum placeat loqui, ad ordinem bonoruꝫ aggregata esse. Pythagorici enim, cum de principiis rerum memorarẽt, in duas series illa distribuerunt, unam boni, atq; habitus, alteram mali, & priuationis, utriq; decem principia sic assignãtes, ut altera alteris aduersa, è regione collocarent, appellarunt autem eos ordines συστοιχίας, quo'd in iis continerentur res consentientes, & naturæ cognatione sese attingentes. Quanquam igitur, quæ boni, atque habitus seriem efficiũt, ea per se intelliguntur omnia, tamen ea in re cæteris omnibus substãtia antecellit, atq; huius generis in primis illa, quæ simplex est, atq; actu, cuiusmodi esse primam uim mouentem, explicauimus, hæc igitur per se ipsa maxime ad intelligendum aperta sit, necesse est. Quo'd autem substantiam immobilem dicimus simplicem esse, nequis errore ductus ex eo concludat, illam unã esse, sunt enim plures, ut infra docebimus, neque duobus his uocabulis eadem uis, & notio subiecta est, sed uoce unius mensura significatur, ut in libro decimo huius operis dictuꝫ fuit, simplicem uero dicimus rem, quæ sit uniusmodi, & ab omni concretione, ac permistione segregata, qualem esse primam uim mouẽtem, demõstrauimus, quam siquis etiam unam appellet, propterea quo'd sit rerũ omnium mensura, is profecto' non errarit. Illius uero natura cum sit eiusmodi, cui primæ deferantur in eo rerum genere, quæ per se ipsæ intelliguntur, necesse est etiam, ut in rebus expetendis altissimum graduꝫ obtineat, siquidem ista reciprocantur, ut siquid ex se, & propter se exoptanduꝫ sit, idem sponte sua, ac per se possit intelligi, & siquid ad hũc modum sit perceptum, idem sua ui, sua'q; natura sit exoptandum, bonum enim ipsuꝫ, & quæ nos specie sua cõmouent, suo'q; nomine iucunda existunt, connexa sunt, & naturali uinculo copulata cum iis, quæ per se ratione, atque animo comprehenduntur, quamobrem in eadem serie, atque ordine collocantur, & uno nomine, quod in quoque genere primum est, id optimum semper est, aut cum optimo ipso comparabile, est igitur primum mouendi principium rerum omnium optimum, & supra cætera omnia expetendum, atque ad intelligendum natura sua

maximopere

maximopere apertum. Sed aliquis roget, quomodo ad mentem immobilem rationem finis accommodemus, cum Aristoteles in quarto libro huius operis docuerit, eam causam, quæ finis appellatur, à rebus immobilibus abesse. Ad hæc breuiter est dicendum, bipartitum esse eum finem, cuius gratia aliquid facimus, aut enim ante rem gerendam existit, aut rei gestione comparatur, prioris generis exemplum est, cum ualetudinis tuendæ causa deambulamus, alterius, cum medicus ad eam efficiendam ægroto medicinam facit. Hoc igitur genũs res immobiles, ac ætherias nunquam attingit, alterum semper cum iis aptum, connexum'q; est, est enim, quod ante attigimus, mens quæq; singularis motionis efficiens, & finis, quæ duo genera causarum in naturis caducis materiæ diuortio separantur, scilicet hæ omnes duas formas habent, alteram, quæ cum ipsa materia coniuncta, & sociata est, alteram, quæ ab illa per oculos in animum influens sine corpore, in illo hæret infixa, & cogitationi sese obiiciens mirabiles aliquãdo amores excitat alterius formæ, cuius ipsa simulachrum existit, neque nobis stimulos admouere intermittit, quoad uel inuitos cupiditate potiundi ad illam trahat, quod ita accidere facile intelligas, siquãdo amasti, & speciem puellæ meministi olim animo tuo obuersantem, te'q; sæpenumero è somno excitantem, ac præcipitem de media nocte ad fores amicæ rapientem. Est igitur forma illa intima motionis effectrix, externa uero finis, utpote quæ rationem boni in sese continet, quæ quidem si materia liberetur, una omnino, & eadem existet atque altera illa, motus'q; erit efficiens causa pariter, ac finis. Cum itaq; mentes illæ sempiternæ sint ab omni contagione corporis liberæ, ac synceræ, quis dubitet philosophiam sequens, illas motum non efficere modo, sed etiam propter seipsas efficere? intelligunt igitur illæ sese, quo'q; præstantiores, & amabiliores sunt cũctis naturis mortalibus, hoc ardentius se diligũt, atque amant, is'que amor in primis ad mouendum ipsas impellit intelligentes, perennitate motus perfectionem suam, atque immortalitatem contineri, qua de re antea locuti sumus de sententia Peripateticorum. Ad hanc primam, & potissimam mouendi causam accedit incredibilis quædam charitas, atq; amor rerum fragilium, & caducarum, quaruꝫ illæ non modo sunt præsides, & custodes, uerum etiam procreatrices, ac parentes. Ac ueluti mens excellentis architecti uariis ædificiorũ for-

mis grauidata parere gestit,atque urbes, & oppida pulchritudine suæ sobolis decorare,sic mentes illæ liberalissimæ, munificentissimæq; uim salutarem procreandi,ac gignendi in sese continentes innumerabilibus rerum formis redundantem pro eximia bonitate sua gaudent illas continenter in lucem profundere, ac uniuersas mundi regiones admirabili uarietate natiuarum imaginum augere,ac perpolire,proinde ætherios globos sempiterna conuersione circũuoluentes materiam magná matrem rerum ad continuos partus eliciunt,inde quatuor illa corporum elementa sursum,ac deorsum assidue commeant,& constanti uicissitudine generantur,& generant,inde concilia,& cœtus mortaliũ concelebrantur,& tot genera existunt,tamq; disparia bestiarum cicurum,ferarumq;,& pennigerorum animantium pictæ uarietates,& quæ fluminibus,& mari belluæ occultantur,hinc deniq; ortus suos ducunt arbusta, fruges,& infinita uis rerum cæterarũ, quas benignissima terra profundit ex sese. Ac ueluti natura cunctis animantibus ingenerat præcipuaꝫ quandam illecebrã amoris erga eos,quos ꝓcreauerunt,ut illos & alere, & saluos esse cupiant,& summo studio tueantur,sic mentes illæ beatæ, quibus motionibus uniuersa gignunt,eisdem motionibus illa nutricãtur,& fouent,innumerabilia ciboꝝ genera suppeditantes,unde omnia alantur,pubescant,& maturitatem suam consequantur. Perhibent autẽ iidem Peripatetici, inter præstantissimum numen primæ mentis,& reliquas inde prognatas hoc præter cætera interesse,quòd illa spatiis immutabilibus uniuersum æthera ab oriente ad occidentem sua tantum causa circũuoluit,uicissitudinem dierum,noctiumq; conficiens,etenim ad quem alium finem dirigat illa motũ suum,cum ipsa sit rerum oĩum principium,& finis? ast aliæ mentes suos ambitus non sua solum causa conficiunt, sed pulcherrimi parentis amore incitatæ, ut quoadeius fieri potest,ad illius similitudinem proxime accedant,& quacunq; possunt ratione,uoluntati eius obtemperent,desiderat autem optimus pater,uniuersitatem rerum,quam ipse procreauit, saluam,incolumemq; ad infinitum tempus permanere, quod profectò sine continua,dispariq;que cœlestium globorũ conuersione contingere non potest, ex quo illud etiam apparet,munduꝫ, & naturam uniuersam simillimaꝫ esse magnæ,& pulcherrime constitutæ Reipu. quam diuinæ illæ mentes inter se quasi ciuili societate deuinctæ communi consilio,& prouidentia ad-

ministrent.

ministrent. Mouet itaq; prima mens incredibili pulchritudine admirabiles amores sui excitans,ipsa uero immobilis manet. At globus altissimus ab ea circũuectus incitatissima conuersione inferiores orbes mouet,& cætera omnia,quæ infra Lunam uicissim generantur,& occidũt, q; si quæ mobilia sunt,ĩmutari debent omnia,neq; uno,& eodem statu semper esse,primum etiam globum,qui semper in motu est, mutationi subiectum esse,cõfitendum est,nimirum illi,quæ ad locuꝫ pertinet,nam ipsa ætheria natura, cum sempiterna sit,omni tempore eadem,suiq; simillima permanet,nullaq; mutabilitate prædita est. At prima uis mouens,cum sit actus solitarius,& simplex,neq; ullum motũ habeat,omni etiam mutatione uacua sit,necesse est,siquam enim habet,primam certe habet,porrò prima est mobilitas ea,quæ conuersione rotunda in orbẽ circunfertur, ut in physicis euidenti ratione demonstratũ fuit,at hanc efficit ipsa mens,ut ab eadem pati nulla ratione ipsa possit, ex quo intelligitur,primam mentem uim esse ĩmutabilem,& necessariam, qualis uidelicet esse debet natura principii. Habet autem uox necessarii triplicem uim,ita enim appellamus tum id,quod ui,atq; animo repugnante factum sit,tum etiam cuius opportunitas tanta est,ut sine eo bene se res habere non possit,quod genus necessitatis cum adiũctione aliqua semper est,ut cum dicimus,equum ad iter faciendum esse necessarium,hic enim adiunctio est ea,si cõmode,& facile ire cupiamus. Tertia notione necessarium dicitur,quicquid naturam,& conditionem eam habet, ut neque mutari,neque ulla ratione possit aliter esse,atq; est,quam necessitatem recte appellamus simplicem,& absolutã. Tali igitur ui præditum est principium illud potentissimum,unde cœlum,terræ, maria pẽdent, quòd si aliter sit,uniuersa profectò natura intereat,& in nihilũ recidat, necesse est. Quis autem tanto ingenio,tantaque doctrina ullo tempore existat, qui satis cogitatione complecti,nedum uerbis explicare possit, quanta sint gaudia,quantæ uoluptates,quàm denique beata sit,& bonis omnibus redundans uita illius diuini principii seipso sine ulla interpellatione fruentis, & suum præstantissimum numen in omni æternitate contemplantis? Attamen,si fas est, sempiternã illam summi boni perfectionem cum re aliqua mortali,& caduca comparare,profectò nihil existit in terris,quod ad eius similitudinem propius uideatur accedere, quàm iucundissima & perfecta sapientium uita,præsertim siquis

aliquo tempore poſſit exiſtere,qualem Peripatetici cogitatione depin/
gunt. Fingamus enim hominem primum animo ab omnibus uitiis in/
tegro,& caſto,deinde ſenſu acerrimo,& acumine ingenii excellentem,
neque enim ſapientia mentes aut tardas,aut impuras in ſua ſacraria in/
tromittit. Is itaque uidendi ueri cupiditate incẽſus,ſe'que ab omnibus
uoluptatibus corporis, & à uulgi oculis longiſſime abducens omne
uitæ tempus conſumat in contemplatione rerum diuinarum,eorum'q;
omnium indagatione,quæ magnis tenebris natura circũfudit. Ac pri/
mum diuina mens huius præſtantiſſimi hominis naturam omnem re/
rum caducarum peragrans, earum'que formas uarias, & penè innu/
merabiles ſibi induens, hoc ornatu non contenta in ſublime deinde
ſeſe attollat, e'que caligine craſſa,concreta'que rerum mortalium in al/
tiſſimas, & puriſſimas cœli regiones euadens gradatim aſcendat, ſin/
gulas ætherias mentes perluſtrans,& in earum pulchritudinem admi/
rabili cum uoluptate ſeſe tranſformans,dum'que inſatiabili cupidita/
te ſemper ad oras altiores rapitur,perueniat aliquando ad ſupremum
omnium rerum ſatorem, & moderatorem Deum, ſe'que uinculo ar/
ctiſſimo cum illo coniungens, ſanctiſſimo,& beatiſſimo numine per/
fruatur, tunc profectò mens peregrinandi finem faciet, tunc denique
poſt tot uigilias ſuſceptas, poſt tantos labores exanclatos in portu
ſummi boni iucundiſſimo conquieſcet Deo plena,Deum intuens,atq;
ſuſpiciens,bonis omnibus affluens, tot denique,tantis'que gaudiis re/
ferta, quanta mens nulla præter illam ipſam cogitare poſſit. Qualem
igitur Peripatetici fingunt ſapientis hominis uitam, talem eſſe aiunt,
immo infinitis etiam partibus iucundiorem, & perfectiorem altiſſimi
principii uitam. Sed hunc ſtatum pulcherrimum in ſapiente breuem,
& fugacem eſſe dicunt, propterea q̃ uim illam contemplantem, per
quam is comparatur,unà cum corporibus interire quodammodo ne/
ceſſe eſt omnibus uiſis euaneſcentibus,quibus ipſa nitebatur. At illa
mens beatiſſima æuo fruens ſempiterno, ſe'que perpetuo intelligens
æterna potiatur uoluptate neceſſe eſt,eteniꝫ ut corpus umbra,ſic uolu/
ptas conſequitur actũ,ob eam'q; cauſam ſenſus,& uigilia,& intelligẽtia
maximã delectationẽ habent,quinetiã quicquid affert iucũditatis me/
moria,& ſpes,id ſemp oritur ex actu,alterius.n.munere præterita bo/
na repræſentantur,alterius futura quodãmodo præcipiũtur. Nimiruꝫ
uoluptas

uoluptas omnis in actione conſiſtit, cupiditas'q; gerendi ſemper ali/
quid unà cum animantibus nata cuꝫ illis alitur,atq; adoleſcit,ut nemo
animum ocio,languore,ignauia tam infectum,atq; oppreſſum habeat,
quin aliquid ſemper delectationis cauſa agere geſtiat, & mente,ac ſen/
ſibus moueri, neque profectò ſomnus ob ullam aliam cauſam nobis
eſt iucundus,niſi quòd animum,corpus'q; reficit, nos'que aptiores ad
uigiliam,& res gerendas facit,quòd ſiquem omni actione penitus ſpo/
liare contendas,is profectò mortem uitæ inertiſſimæ anteponat. Sed
ad reliqua pergamus. Iam explicatum fuit antea,quæ per ſe intellige/
rentur,ea optima eſſe,& ſiqua maxime perciperentur ad eum modum,
illa optimorum tenere principatum,proinde cum initium rerum oĩum
ſit maxime ſimplex, & nulla omnino commiſtione concretum,& ob
eam cauſam exiſtat ad intelligentiam maxime apertum, idem altiſſi/
mum bonitatis gradum obtinere confitendum eſt,cum'q; omnia bona
delectationem aliquam habeant, iucunditatem certe, & ſuauitatem
ſummi boni oportet uſqueadeo magnam, & redundantem eſſe, ut
quomodo omnia ſydera exortu Solis obſcurantur, ſic uniuerſæ uo/
luptates eius præſentia ne ſentiantur quidem, hac igitur immenſa iu/
cunditate mens illa beatiſſima fruitur continenter, in omni æternitate
ſuam eximiam bonitatem, & pulchritudinem intuens, atque contem/
plans. Mens autem noſtra ſolet intelligendis rerum formis ſemetipſaꝫ
intelligere,intelligendo enim & ipſa ſub intelligentiam uenit,ut'q; ſen/
ſus oculorum rem aſpectabilem cernens id efficitur planè,qd' intuetur,
ſimiliter mens aliquid percipiens fit una,& eadem res,atque forma illa,
quam comprehendit,eſt enim diuina hæc uis nata,atque apta ad reci/
piendas formas rerum omnium cõmunes atque uniuerſas,& ab omni
coniunctione materiæ ſecretas, quibus illa inſtructa, & perpolita ſua/
uiſſimo intelligendi munere fungitur, rebus'que cæteris percipiendis
ſe quoq; ipſam comprehendit, præcepto Apollinis pulcherrime ob/
temperans, quod monet,ut ſe quiſq; cognoſcat. Hæc autem breuiter,
ſtrictim'q; dicuntur à nobis,quòd ea omnia elegãter,& copioſe pertra/
ctata ſint in libris de anima,ad quos harum rerum diſputatio pertinet.
Quam igitur uim habet mens præcipuam,& diuinaꝫ, ut intelligat,ean/
dem infinitis partibus maiorem,diuiniorem'q;,ac magis propriam obti/
net omnis intelligentiæ principium,& fons,quem Deum appellamus,

cum'q; mens nostra neq; semper intelligat, neq; ad intelligẽtiam sui sine adiumentis externis, & aduenticiis perueniat, mens prima & perpetuo intelligit, & nihil aliud, nisi seipsam intelligit nullo adiumento ad illud munus præstantissimum fungendum utens. Est autem contemplatio rerum non modo maximarũ, sed etiam sæpe leuioꝝ tam dulcis, tam suauis, & iucũda, ut nihil gratius, nihil optabilius in uita excogitari posse uideatur. Eteniꝫ uidemus, præclara ingenia delectatione scientiæ irretita honores, opes, uires corporis, ipsam ualetudinem contẽnere, nullos'q; labores, aut pericula peregrinationũ extimescere, quo possint animum scientia, & cognitione rerum pulcherrimaꝝ auctum, & refertũ domum reportare, multos etiam cernas uigiliis assiduis, & laboribus studioꝝ exesos, & tabescentes, qui perire tamen prudentes, uidentes'q; malint, q̃ uitam ꝓpagare literarũ oblectatione uacantem. Neq; ꝓfectò mirandũ id cuiquam accidat, si cum animo suo reputarit, naturæ omni rationis, & intelligentiæ participi ingenitum esse insatiabilẽ quendam amorem cognitionis, & sciẽtiæ, ut nihil ipsam æque uideatur attingere. Itaq; pueros uidemus, quã primuꝫ niti, ac pedibus insistere potuerũt, ad spectacula auidos discurrere, omnia curiose scisciitari, fabulis mirabiliter capi, & quibusq; actionibus uiroꝝ quãuis seueris, & grauibus cupere interesse, crescit ætas, studium crescit intelligendi, & sciendi, & quo præstantiore quisq; est indole, & ingenio, hoc illustrius huius honestissimæ cupiditatis specimen præbet, itaq; agrestes etiaꝫ, & barbari hoĩes, qui'q; ab omni cultu, & humanitate longissime absunt, se tamen temperare nõ possunt, quin aliquid audire, spectare, aut cognoscere semper aueant, nemo'que ferè adeo rudis est, aut à natura tam male informatus, quem historias legere, & res omnium seculorum scire non delectet. Vt uero hoĩes etiaꝫ imperiti peregrinationibus lætantur, ut sæpe ad lõginquas oras adeunt ꝓpter uisendi cupiditatem nullum incõmoduꝫ, aut periculũ uitæ reformidantes, ut etiaꝫ gloriãtur, & cõmemorare gestiunt oĩbus, quos mores hoĩum, quas urbes uiderint, quas terras, quæ maria perlustrarint, q̃ si forte ad eas usq; regiones penetrarint, quas uasta oceani spatia diuidũt à nobis, quas'q; habitant eæ nationes, quas græco uocabulo antipodas uocamus, q̃ uestigia nobis cõtraria insistãt, tum uero illi se beatos ducunt, & cuꝫ magnis hoĩbus cõparandos. Quòd si taliũ rerũ spectacũla imperitæ multitudini tãtas suppeditant uoluptates, quãto gaudio, q̃

cœlesti

cœlesti iucunditate compleri? qua uesci ambrosia necesse est animũ philosophi cum pulcherrimis, & planè diuinis semper habitantem cogitationibus? & cœluꝫ, maria, terras omnes animo dies, ac noctes peragrãtem? tum occultissima animantium rerum, inanimarum'q; principia, & causas acumine mentis intuentem? neq; earum ortus, progressus, fines ignorantem? tum etiam syderum naturas, effectus, motus, conuersiones'q; multiplices notantem? ad illam deniq; admirabilem mentiũ æternarum cognitionem usq; penetrantem? Enimuero, si conuenienter naturæ suæ uiuere, unicuiq; optimũ est, maxime'q; iucundum, nihil profectò homini contingere potest æque dulce, ac optabile, ut uita à mentis agitatione permanans. Etenim mens in homine longe plurimũ excellit, porrò id quanque rem maxime esse iudicandum est, quod in quaq; re præcipuum, atq; optimum existit, ut exploratum esse debeat, hominem suam mentem potissimum esse, & qui mentis acie fruatur, eum sua propria uita maxime perfrui, & ob eam causam tam bene, atq; iucunde uiuere, ut nulla imperia, nullæ opes cum eius hominis studiis, & delectationibus cõferenda esse uideantur. Quid? non'ne Deum beatissimum esse demonstrauimus ex eo, quòd perpetua sui contẽplatione frueretur? oportet igitur hominum uitam suauissimaꝫ, beatissimam'q; contineri ea potissimũ actione, quæ diuinæ ꝓxima, maxime'q; cognata existit. Quamobrem uidemus, cæteras animantes à summi boni consecutione longissime abesse, propterea q̃ mentis, & intelligentiæ nulla cuꝫ iis particula cõmunicata est. Itaque uita mentium sempiternarum perfecte, cumulate'q; beata est, quia perfecto intelligendi munere perfunguntur, homines autem perinde beati sunt, ut quisq; ad huius pulcherrimæ actionis similitudinem ꝓxime accedit, cuius cætera animalia cum expertia sint, summi etiam boni excellenti præstantia defici necesse est. Dicendum est igitur, beatam uitam peruenire, quoad progredi potest maximarum rerum contemplatio, & in quibus mentibus maior insit hæc uirtus, has mentes uitam colere beatiorem, & maioribus gaudiis abundantem. Cum itaq; ne sol quidem lucem igniculi tantum splendore suo uincat, quantum mens illa altissima mentis hominum infimæ antecellit, quænam per illum Deum, de quo loquimur, aut uis eloquẽtiæ dicendo, aut acies ingenii cogitando uel minimam partem possit adumbrare dulcedinis, & iucunditatis, quam percipit sempiternis secu/

lorum ætatibus ſummus Deus ſemetipſum intelligendo,& illam ſuam pulcherrimam formam,perfectiſſimam'q; contemplando? Habet igitur omnium rerum parens admirabilitatem certe tantam,ut nihil admirá/dum æque uideatur, ac ſiqua mens poſſit tanti numinis maieſtatem, & abſolutiſſimam perfectionem ſatis admirari, colere, uenerari. Quæ cum talia ſint,quis audeat negare,Deum non modo uitam eſſe,ſed etiã uitam præſtantiſſimam,beatiſſimam'q;?ſcilicet actus mentis, & agitatio uita eſt,& præſtabilis illa quidem,maxime'q; excellens, Deus autẽ pu/riſſimus eſt actus nihil omnino admiſtum,nihil duplex,nihil copula/tum in ſeſe cõtinens,cum'q; ſua ſponte,ſua'q; ui talis exiſtat,nihil aliud niſi ſeipſum intelligens,& comprehendens, profecto' actus illius uita perfectiſſima, & ſempiterna ſit, neceſſe eſt,ut iam non ſit cunctandum affirmare,Deum eſſe animal optimum,æternũ,quamobrem Deus uita fruitur,atq; æuo continuato,& perenni,neq; aliud certe exiſtit ſanctiſſi/mum illud numen,niſi uita optima,perpetua,& ſempiterna,è quo perẽ/ni,auguſtiſſimo'q; fonte uniuerſis animantibus uita manat,& ſpiritus, & naturis inanimatis forma omnis,& omnis exiſtendi, ac permanendi uis munifice, plixe,large ſuppeditatur. His expoſitis omni luce clarius apparere poteſt,quã iniuſte,& parum ſapienter Pſeuſippus,& Pytha/goræi naturam principii exagitarint,atque contempſerint,ſcilicet ii,cuꝫ ſemina ſtirpium,& animalium uidiſſent imperfectum quiddã eſſe,atq; impolitum,quæ uero inde gignerentur, naturam habere abſolutam,& ſuis omnibus numeris,& partibus expletam, ex principio res quidem bonas,& perfectas oriri,ſed ipſum eſſe inchoatum, & rude,ac deforme exiſtimarunt,quod ſeminibus rerum,naturam,& nomen principii tri/buerent,& omnem uim initioruꝫ eiuſdem modi eſſe iudicarent,ſed pa/rum certe iſti homines uiderunt,cur enim hoc nomine præclaro non afficerent potius res perfectas,atq; abſolutas,unde ſemina ipſa generan/tur,& fluunt? Dicendum eſt igitur,animalium,& omnium eoruꝫ,quæ terra naſcuntur,uera principia exiſtere non ſemina aliqua, ſed naturas eas,à quibus unaquæq; res progignitur,ſunt autem naturæ illæ bipar/titæ,nam quæ genera à ſui ſimilibus effinguntur,in iis eadem eſt planè abſolutio,perfectio'q; parentum, & natorum, at quibus in generibus quæ procreata ſunt,nullam habent ſimilitudinẽ cum procreatoribus, in iis tantum abeſt,ut principiũ gignendi ſit deterius iis,quæ naſcuntur

ab illo,

ab illo,ut etiam admirabile ſit,quantũ excellat,ſiquidem harũ omnium rerum generator eſt Sol,& orbis ille obliquus in duodecim ſigna di/ſtributus,cuius ambitũ Sol ipſe,& Luna,& reliquæ Stellæ,quæ uocan/tur errantes,diſparibus quæque temporibus luſtrant. Quinimmo nihil aut ferax,aut ad partus edendos natum,atque aptum eſſe poſſit,niſi uis illa præpotens ſolis animantibus aeriis,aquatilibus, terrenis'q; fœcũdi/tatem largiatur, quamobrem Ariſtoteles hanc ſtellam proſperam, & ſalutarem appellat γεννητικὴν, quod illa omnium rerum ſit procreatrix, & parens,idem'q; hominem dicit à Sole generari,atq; homine. Eſt igi/tur natura principiorum,contra atque Pythagoræi dicunt, excellens, abſoluta,elaborata,& perpolita,primi autem principii, de quo paulo/ante diſſeruimus,tanta eſt pulchritudo,tam'que admirabilis,incredibi/lis'que perfectio, ut quicquid aliud pulcherrimum,optimum,abſolu/tiſſimum in uniuerſo eminere uidetur,atque excellere,ſit illius præſtan/tiſſimæ naturæ adumbratum ſimulachrum, & quædam obſcuriſſima imago. His rebus ad hunc modum explicatis,ſatis perſpicue docuiſſe uidemur, ſubſtantiam aliquam eſſe immobilem,ac ſempiternam,& ab omni earum rerum, quæ ſenſu continentur, coniunctione ſecretam. Explicatum eſt autem in libris de motu, eandem nulla magnitudine præditam eſſe, ſed partibus carere,atque indiuiduam exiſtere,neq; ulla ratione ſecari,diſtrahi'q; poſſe, quippe quæ motum cœlo afferat ſem/piternum,ex quo intelligi debet,uim eius infinitam eſſe,neq; ullis ſecu/lorum terminis circunſcriptam,cum'q; nihil finitum infinitam uim ha/bere poſſit,ſubſtantiam immobilem omni magnitudine terminata ca/rere neceſſe eſt,at immenſam, atque interminatam habere qui poſſit? cum nulla amplitudo talis exiſtat in rerum natura,ut alibi argumentis neceſſariis ab Ariſtotele concluſum eſt. Itaque cuꝫ omnis magnitudo uel finita ſit,uel infinita, ſequitur,quod immenſis uiribus præditum ſit, id neque corpus eſſe,neque ullam cum corporibus ſocietatem habere. Declaratum eſt item,eandem ſubſtantiam impatibilem exiſtere,oẽm'q; effugere uim, atque impreſſionem earum rerum, quæ ũarie ſenſus af/ficere ſolent,quod genus Græci ἀλλοίωσιν, noſtri philoſophi alteratio/nem uocant. Id uero ita eſſe,facile quiuis intelligat,ſi ſecum ipſe con/ſideret,reliquos motus omnes eſſe poſteriores illo,qui ad locum perti/neat,quo motu cum prima omnium rerum cauſa uacua ſit,cæteris item

carere,ratio ipsa docet, sublato enim primo omnia consequentia tol/
luntur,itaque in nullam plane rem uideas cadere cæteras mutationes,
quin eandem mobilitate loci præditaꝫ cernas. Et profecto intueri licet,
in hac pulcherrima uniuersi descriptione admirabilem quendam ordi/
nem adhibituꝫ esse,ut à primis naturis,& quodammodo inchoatis ad
perfectiores semper ascenderetur, usque dum ad ultimas, absolutissi/
mas'que peruentum esset. Etenim cum omnem naturam corporeã mo/
bilem esse oporteret patibilem'q;,quæ corpora caduca forent,magis'q;
concreta, ea omni mutationum generi proposita fuerunt,ut nulla uis
externa esset,quam accipere,ferre'q; non possent,at globi ætherii, qui
facile inter cunctas naturas corporeas excellerent,mutationẽ loci,quæ
præstantior esset,adepti sunt,reliquas omnes effugerunt. Gradus auteꝫ
rerum altissimus est earum mentium,quæ sine corporibus uitaꝫ colunt
beatissimam,& sempiternam,quas decuit esse omnino impatibiles, im/
mobiles, omnis'que mutationis expertes,cum cæteris omnibus ipsæ &
motum afferrent,& tantum ad honorem,& dignitatem antecellerent,
quantum ne cogitatione quidem comprehendi potest. Neq; uero nos
præterit,quæ pauloante à nobis breuissime perstricta fuerunt de ui fi/
nita rerum,infinita'q;, ea solere à multis copiose dilatari,quod is locus
amplissimam disputandi materiam subministret,sed nos suis quæq; lo/
cis dicenda existimamus,quamobrẽ hæ quæstiones ad libros de motu
cum pertineant,illarum tractationem eò reseruamus,habemus enim in
animo,eos libros interpretari,si uita suppetet,& nostræ ualetudinis in/
firmitas id patietur,interim persequamur illa,quæ magis attingunt eaꝫ
disputationem,quæ nobis à principio instituta est, cum'q; aperte do/
cuerimus, substantiam aliquam immobilem esse atq; æternam,in qua
nihil admistum insit concretum'ue, nunc, quod reliquum est, quæra/
mus,una'ne existat huius generis,an plures,& si plures, quot numero
sint ponendæ. Sed operæpretium est, aliorum quoq; dicta meminisse,
& commemorare, quanquam nemo fere ante Aristotelem quicquam
suspicatus est de substantiis corpore uacãtibus præter idearum inuen/
tores,qui tamen ipsi ad hanc nostram quæstioneꝫ explicandam nihil
omnino definiti, aut perspicui suppeditare possunt, etenim ideas esse
numeros uolunt,de numerorũ autem copia nihil habent plane, quod
liqueat,modo enim infinitam eorum multitudinẽ introducunt,modo

tantam

tantam paucitatem,ut eos ultra decem pcedere non putent,neq; tamen,
cur ita definiant numeros,docent, aut argumentum aliquod graue,&
necessarium ad fidem faciendam adhibent. Nobis autem ea,quæ dispu/
tata sunt adhuc,uiam facilem,& compendiariam aperire uidentur,qua
possimus ad ueritatẽ huius quæstionis peruenire. Docuimus.n.unum
esse principium uniuersi,quod ipsum plane immobile manens, motuꝫ
primum cieret eũdem'q; unum,ac sempiternũ, cum uero omnia,quæ
mouentur,ab aliquo moueantur,& principium mouendi ĩmobile esse,
& sempiternum motum à sempiterno,unum'q; ab uno manare sit ne/
cesse,cum'q; præter cõuersionem illam simplicem,qua prima mens im/
mobilis uniuersum æthera ab ortu ad occasum immutabili ratione in
orbem contorquet,uideamus alias item æternas circũuectiones earum
stellarum, quæ errare dicuntur,corpus enim uolubile,ac rotundum &
immortali est natura,& semper in motu est,ut in physicis explicatum
fuit,hæc omnia cum uideamus ita se habere,quid potest esse iam causæ,
cur dubitemus,suam cuiq; sphæræ substantiam immobilem,æternam'q;
attribuere,quæ motionem illam perpetuã,& continentem citet? Etenim
cum natura stellarum,sempiterna quædam substantia sit,talem iteꝫ esse
quanq; uim mouentem necesse est,id enim,quod mouet,prius est mo/
to,& quod prius est substantia,substantiam esse confitendum est, cum
nihil aliud sine huius generis adminiculo possit cõsistere. Itaq; si unus,
simplex'q; motus ab una, & simplici causa nascitur,ut demonstratum
est ab Aristotele,concludendum uidetur,quot stellarũ sint cursus,con/
uersiones'q; globorum,totidem substantias mouentes esse natura sempi
terna,plane'q; ĩmobili,quæ non sensu,sed intelligentia continentur,cuꝫ
sint corporis expertes,neq; secari,aut diuidi possint,propterea qd uim
habeant infinitam,ut supra diximus, nulla'q; uis talis in aliqua magni/
tudine existat. Quod igitur quærebamus, una'ne substantia ĩmobilis
esset,an plures,quot'q; numero essent,id iam inuestigatum nobis,com/
pertum'q; est,item'que illud apparere potest, ut quisq; globus ordine
antecedat,aut sequatur,ita quanq; substantiam aut priorẽ,aut posterio/
rem esse,quod astroꝝ,mentium'q; suarum unus,idem'q; sit ordo,atque
descriptio. Neq; uero sumus nescii,quid homini christiano de numero
earum,& natura sit sentiendum, sed nunc Aristotelem interpretamur,
deinceps fauente Deo theologiæ nostræ oracula sancta explicaturi.

Illam itaque mentem præstantissimam, quæ uniuersam ætheris molem concitatissima circũuectione conuersat, primum locum obtinere, & reliquis substantiis immobilibus natura, & dignitate anteire, uel globi eius præstantia, cui præposita est, apertissime nobis indicare potest, uidemus enim reliquos orbes ad illius motum, & conuersionẽ dirigere suos cursus tanq̃ ad finem, idem'q; altissimam nactus est regionẽ, atq; à nostris domiciliis longissime distantem, qualem obtinere decebat principem orbium reliquorũ, mundi'q; præcipuum moderatorẽ. Amplitudo uero eius est tanta, ut cætera contineat, atq; arceat complexu suo, à nullo contineatur ipse, Quid loquar de innumerabili multitudine stellarũ? quæ in eo infixæ splendore suo, & admirabili pulchritudine insatiabile spectaculum mortalibus præbent, & cunctis naturis uitalẽ uim largiũtur & maxime salutarẽ, cum reliquæ sphæræ unius tantum syderis candore colluceant. Quid mobilitas? non'ne tam rapida, tam'q; incitata est, ut cũ inferiora sydera multum temporis consumant in lustrandis minoribus circulis, ipse uno circuitu diem, noctem'q; conficiat? Itaq; mens tam nobile, tam'q; præclarũ animans corpus, sine dubitatione cæteris mentibus diuinis non loco solum, sed natura etiã prior esse, atq; honore, ac dignitate plurimum antecellere putanda est. Quinetiã ut quæq; sphæra superiorem locum tenet, ita superiore, ac potiore cõditione est, ut quorundam Aristotelicorũ est sententia, docent.n. continẽtia corpora uim formæ maiorem obtinere, & ob eam causam perfectiora esse, multo'q; antestare, atq; ad ea, quæ cõtineantur, eandem habere ꝓportionem, comparationem'q;, quam totum ad partẽ habet, itaq; stellas altiores efficientiã in sese cohibere potiores, quæ'q; in omnes partes latius patere uideatur, cum'q; altissimum globum æternitatis parentẽ, atq; effectorem esse constet, inde fieri dicunt, ut quo stella quæq; uiciniorem illi orbem teneat, hoc effectus pariat diuturniores, & cum tres primæ superiores ad naturas rerum caducarum stabiliendas, optime'que temperandas, & tuẽdas uim habeant admirabilem, reliquas inferiores ad motum, & uarietates efficiendas plurimum ualere confirmant, eo'q; in genere pulcherrimam Solis stellam principatũ obtinere, potentiam'q; illius in rebus ĩmutandis maxime insignem, atq; illustrem existere, unde fortasse factum est, ut hoĩes docti illam ducem appellarent, ac principem, & moderatricem luminum reliquorũ, mundi'q; mentem, & temperationem, quãquam id

magis

magis eos impulisse uidetur ad hæc dicẽda, q̃ uiderent globum Solis & splendore, & magnitudine longe præstare, & reliquorum syderum motionibus uagis moderari, quæ quidem consideratio tantum momenti habet, ut nõnulli Peripatetici nobiles existimarint, non absurdã eam opinionem fore, siquis dicat, mentem illam, quæ cursum temperat Solis, nobilitate ꝓximam esse ab altissima, primam'q; eius progeniẽ existere, unde postea mens stellæ saturniæ ꝓpagetur. Quod si quæ sphæræ altitudine præstant et capacitate, eædem præstant dignitate, excellẽtia'q; naturæ, idem profecto euenire necesse est in mentes illas diuinas, quarũ illæ opera uolubilitate sempiterna uersantur. Sed quærat aliquis, cur errantium syderũ ea, quæ ꝓpius à terra absunt, celeritate uigeant, suos'q; citius conficiant, & peragrẽt orbes, quàm superiora. Ecquid accidere id dicendum est, quod in mentibus earum maior insit uis, atque præstantia? at hoc repugnat iis, quæ dicta sunt modo. An potius hæc minores ambitus lustrant, altiora autem magnitudine corporũ tardiora esse uidentur, cum tamen uelocissime moueantur? Quod superest, quando accurata ueritatis inquisitione ad eam scientiam peruentum est, ut iam compertum, exploratum'q; planè habeamus, substantias immobiles, quæ mentes singulares appellantur, plures una existere, res ꝓfectò postulare uidetur, ut de ꝓcreatione illarũ, & perfectione nõnulla differamus de sentẽtia Peripateticorũ, id'q; breuiter, & summatim, uenit.n. nobis in mentem aliquãdo uereri, ne cui nostræ hæ disputationes ultra, q̃ satis est, procedere uideantur, quanquam res grauissimæ, maxime'que difficiles neq; occupatis hominibus scribuntur, neq; delicatis, quod si quis amore philosophiæ incensus sese in literas abdidit, & omne suum studium ueritatis indagationi dicauit, huic certe nulla oratio aut longior, aut curiosior uideri possit, quæ de rebus maximis, & ad cognitionẽ pulcherrimis habeatur. Principio aiunt Peripatetici, unãquanq; mẽtem singularem seipsam intelligere, id'que planum fieri ex eo, qd̃ menti nostræ contingere uideamus, quæ percipiendis iis, quæ sub intelligentiam cadunt, seipsam soleat cognoscere, cum eius essentia sit eadem, quæ reꝝ animo comprehensarum, q̃ si mens hominis, propterea quia materiæ nõ est affixa, tametsi ex ea pendere uideatur, præclaram illam uim consecuta est, ut sese cõuertat in formam eius, qd̃ intelligit, & unum, ac idem efficiatur atq; illud, quid quæso dicendum est de mentibus illis solutis, ac

liberis,& ab omni concretione seiunctis, planéq; integris,atq; synceris? quis inquam dubitet,in eo genere intelligentem,atq; id,quod intelligi/ tur,magis unum effici,q̃ efficiatur in nobis? Explicatuz est autē in libris de anima,id,quod intelligitur,intelligentis esse formam,& perfectionē, ut confitenduz esse uideatur,quod percipiant mentes singulares præter semetipsas,id causam quodāmodo efficientem,& formā,& finem ipsaꝝ existere,& quæ sic procreata sint,necessario procreatores suos intelligē/ tia comprehendere,atque ista reciprocari,ut quod intelligit mens præ/ ter semetipsam,id eam fingat,& formet,& qd̃ mentem fingit,& format, id ab ea intelligatur,planéq; noscatur,neq;.n.fieri potest,ut effectus ali/ quis scientiam sui consequatur,quin idem causam norit,unde manat,& gignitur,atqui mens quæq; seipsam intelligit,igitur causam quoq; suaz intelligit. Cum autem mens una prima existat,quæ seipsam cōprehen/ dat,reliquas autem omnes cōprehensa progignat,idem'q; sit in eo ma/ xime genere intelligens,intellectum'q;,& ob eam causam illarum quæq; sit una,non tamen hinc effici putandum est,eadem mentes omnes sim/ plicitate præditas esse,hoc enim posito tolletur omne præstantiæ, per/ fectionis'q; discrimen,& ultima primis esse paria,cōcedendum erit,neq; iam unus existet princeps,qui sit omnium perfectissimus,atq; optimus, maximé'q; simplex,& cunctarum rerum æternarum,caducarum'q; po/ testate dignissimus. Itaq; in rebus cœlestibus hanc simplicitatis,& co/ gnitionis rationem,atq; ordinem esse uolunt philosophi ab Aristotele profecti,perfecte.n.simplicem,atq; unum esse iudicant summum Deū, qui semetipsum intelligat, nullo aduenticio,externo'q; adiumento ad id munus præstantissimū fungendum utens. Ad eius autem perfectio/ nem proxime accedere sentiunt secundam mentem,quæ ex illius intelli/ gentia nascatur,eo'q; solo,atq; uno ad se noscendum egeat. Tertiū gra/ dum tenere dicunt secundam procreationem,eius uero iam duplicem causam esse,primum dico principiuz,& secundum,quoꝝ illa cognitio/ ne consistat,eo'q; minus simplicem,minus'q; indiuiduā existere,& quo longius ab altissima mente substantiæ recesserint,eo plus cōcretionis,& copulationis in sese continere,quòd earum intelligētia plura principia complectatur,à quibus formam,uim,essentiam accipiant, ꝙ si quæque illarum debeat una existere,necesse est ꝓfectò,ut quod uenit in cuiusq; intelligentiā,existat & ipsum unum,id autem una ratione fieri potest,si

plura

plura illa principia, quibus intelligendis unaquæq; oritur,atque con/ stitit, ad unum omnia sese efferant, aggregent'que principium, quod est uere unum, & simplex, perfectum'que, causa'q; salutaris, & præ/ potens, quamobrem multa & sint, & numerentur, & quo quicque propius, aut longius ab illo abesse contigerit, hoc magis, aut minus cum eo naturam simplicitatis, & unius communicatam esse, necesse est, quo fit,ut mens humana,quæ infimum locum teneat,ante reliquas omnes mentes concreta, & multiplex esse uideatur. Hæc Peripateti/ ci,sed ueritas huius quæstionis à theologia christiana petenda est,quæ delapsa de cœlo sola potest de hoc genere uerissima sentire, & loqui, nos autem ad enucleandas Aristotelis sentētias iam reuertamur. Con/ clusum est argumentis huius philosophi, tot substantias immobiles esse numerādas,quot essent cōuersiones cœlestiū globorū,est autē nu/ merus earum accipiendus ab astrologia, quæ ex disciplinis mathema/ ticis arctissimam cum philosophia societatem habet, quòd ipsius in/ quisitio, contemplatio'q; ad substantiam spectet corpoream illam qui dem, sed perennem, ac sempiternam,reliquæ autem omnes in iis,quæ ipsi substantiæ adiuncta sunt, uersari soleant, ut arithmeticæ, ac geo/ metriæ scientia, quarum altera numeros, altera magnitudines conside rat. Plures itaq; motiones eorum corporum esse, quæ uoluuntur in cœlo, uel iis apertum esse debet, qui scientiam syderum leuiter atti/ gerunt,stellarum enim uagantium quæq; non una, sed multiplici cō/ uersione circūfertur, qua quidem de re sic explicant astrologiæ docto res,syderum triplicem esse motionem, quarum una ab uniuersis mor/ talibus aspectu oculorum comprehendatur, eam dico, qua sydera ab oriente commeant ad occidentem,alteram autem à uulgari intelligen/ tia remotam esse,quam Mathematici obseruando notent, nonnullis operibus manu factis ad eam inuestigationem usi, atque id quidē mo tionis genus bipartitum esse docent, quòd nonnulla breui tempore, quædam uix longinqua obseruatione animaduerti soleant,quales for tasse inerrantium stellarum lapsus numerare possimus, quos antiquio rum nemo percepit, at uagantium syderum cursus,non ita longo tem pore ad obseruandum egent, lustratio enim Solis annuum spatium, Lunæ non amplius menstruum requirit. Tertium motionis genus nulla uel immensi temporis animaduersione notari potest, nam sola

rationis,& cogitationis uia ad illius ſcientiã peruenitur, ſiquidem plu res errantiũ curſus ad ſenſum,& ſpeciem ſunt uniuſmodi, & ſimplices, quos ratio docet copulatos eſſe,& multiformes,uideas enim illas tum uelocius labi,tum tardius,tum anteuerſus celerare, tũ retrorſum uehi, tum ad cœli uerticẽ auſtralem cõuertere curriculũ, tum ad aquilonalẽ, atqui repugnat id naturæ corporis ætherii,cuius agitationem omnem & ſimplicẽ,& ab omni temeritate,atq; inconſtantia remotiſſimam eſſe oportet,ut ab Ariſtotele in libris de motu apertiſſime demonſtratum eſt. Quæ cũ diligentius animaduerterent Mathematici, neceſſe habue runt introducere multiplices motus,quibus iſti errores,& quaſi fortui tæ cõuerſiones ad ordinẽ adducerentur,de numero autẽ eorũ expone/ mus breuiter ſentẽtias quorũdam aſtrologorũ,quo definitam aliquam ſummã poſſimus in animis noſtris habere informatã, neq; tamen hac ſimplici expoſitiõe cõtenti eſſe debebimus,aut ſatis eſſe putare ea, quæ à ſuperioris ætatis hominibus reperta ſint, ſed quædã nos inueſtigare conueniet,quædã item ab iis perdiſcere,qui omne tempus inquirẽdo, & ſcrutando in rerũ cœleſtium cognitione conſumunt, qui ſiquid eo/ rum,quæ dicentur,minus approbarint,aut noui aliquid ipſi ſuo præ/ ſtanti ingenio pepererint,maximæ certe gratiæ & iis,& ueteribus habẽ dæ,atque agẽdæ erunt,quorũ opera ad perceptionem, cognitionem q; rerum pulcherrimarũ adiuti fuerimus, eam uero ſententiã tenebimus, quæ ad ſimilitudinẽ ueri uideatur eſſe ꝓpenſior. Hæc præfatus Ariſto teles ad explicandas opiniones Eudoxi,& Callippi de numero ſphæ/ rarum aggreditur,ſummã totius rei breuiter exponẽs, q; earum rerum tractatio diligens ad aſtrologiæ potius, q̃ primæ philoſophiæ munus ſpectare uideatur,quã obrem nec nos quidẽ in iis explanãdis quicquã cõmorati ſumus,cũ præſertim ſciremus,Hieronymũ Fracaſtoriũ hanc partem eleganter,& enucleate interpretatũ eſſe in ſuis Homocentricis, quem librum ille hoc anno miſit ad PAVLVM.III. Pont. Max. Etenim cum Hipparchus,& qui ſecuti ſunt eum, naturalẽ aſtrologiæ cum philoſophia ſocietatẽ diremiſſent, eas q; diſciplinas ĩterpoſitis ne/ ſcio qbus circulis cõmẽticiis,& fictis ita diſtraxiſſent,ut nulla amplius ratione coire poſſe uiderentur,extitit aliqñ Ioannes Baptiſta Turria/ nus eximiũ ſeculi noſtri decus,qui duarũ grauiſſimarũ artium diſſen ſionẽ,ac diſſidiũ moleſtiſſime ferret, itaq; magnitudine fretus ingenii,

& doctrinæ

& doctrinæ,quibus rebus, ut cæteris omnibus uirtutibus, mirabiliter florebat, inſtituerat eas reconciliare,atque ad priſtinam reuocare con/ cordiam, iam que huius pulcherrimi conatus præclara fundamenta iecerat, cum ſubito ecce uis mortifera morbi hominem immortalitate dignum intuaſit, qua ille conſumptus ad ea ſydera migrauit,quæ dies, ac noctes cogitatione peragrabat,Italiam ſua clariſſima luce orbatam, & grauiſſimo mœrore confectam relinquens. Agendæ ſunt igitur im/ mortales gratiæ Hieronymo Fracaſtorio uiro omni liberali doctrina politiſſimo, atque perfecto, qui cum à Turriano homine ſibi ami/ ciſſimo nonnulla ſemina eius diſputationis accepiſſet, ex iis pulcher/ rimos, atque uberrimos fœtus propagauit edito libro diuino, & pla/ nè cœleſti, in quo eorum omnium, quæ in curſibus ſtellarum admi/ rabilia,& quaſi contra rationem accidere uidentur in cœlo, tam lucu/ lente, tam q; ſubtiliter cauſas perſecutus eſt omnes, ut ex iis locis ue/ niſſe, non ut eas ipſe reperiſſe uideatur, ita omnia quaſi ante oculos ponit, ita nihil uſquam occurrit, quod cum phyſicis rationibus, & principiis,ac progreſſionibus naturæ non mirabiliter conſentiat. Itaq; magni huius uiri admirabile ingenium, & excellentiſſima doctrina aſtrologiæ, philoſophiæ que diſciplinas multa iam ſecula graues ini/ micitias inter ſe gerentes feliciſſime reconciliauit, eas q; tam arcto ne/ ceſſitudinis uinculo conglutinauit,ut nullius ingenii calliditas unquã futura ſit tanta, quæ poſſit amplius earum amicitiam diſſociare. Quo/ circa ſi ſententias Eudoxi,& Callipi,atque iis etiam longe meliora de numero globorum cœleſtium,de q; diſparibus eorum motionibus in/ telligere aueas, oſtendimus tibi fontem,unde poſſis uberrimã omniũ earum rerum haurire ſcientiam,& honeſtiſſimam ſitim admirabili cũ uoluptate reſtinguere, nobis autem hoc loco ſit ſatis, ea, quæ ſimpli/ citer expoſita ſunt ab Ariſtotele iis de rebus,totidem penè uerbis ſub/ ſcribere de græco expreſſa,ne quis forte in noſtro hoc opuſculo requi/ rat hanc partem. Eudoxus itaque Solis,& Lunæ conuerſionem trinis utranq; ſphæris contineri exiſtimabat,quarum prima quidem foret ea, quæ ſyderum inerrantium eſſet,ſecundam uero ſentiebat per eum cir/ culum tendere, qui per medium ſigniferum orbem duceretur,tertiam per eum ferri,qui obliquus eſſet in ipſa latitudine ſignorum. Amplio/ rem autem latitudinem eſſe eam, in qua circulus ille obliquus foret,

per quem Lunæ cursus laberetur,quàm is,per quem Solis Stella cele/
raret.Errantium autem syderum cuique quaternas sphæras assignabat,
atque earum primam,& secundam eandem uolebat esse, quam illarum,
etenim quæ inerrantium foret, eam ipsam esse, quæ omnes circũuehe/
ret, illam item cunctis existere communem, quæ sub prima collocata
per circulum eum uolueretur,qui per media signa ductus esset,tertiam
uero omnium sphæram suos axes in eodem,quem modo diximus,cir/
culo infixos habere,at quartæ conuersionem per transuersum ad me/
dium circulum eius incitari.Esse autem tertiæ sphæræ axes cæteris qui/
dem stellis suos cuique proprios,at Veneris,& Mercurii eosdem esse.
Callipus autem in globorum descriptione ab Eudoxo nihil discrepa/
bat,nam idem plane utrique ordo, eademq; interualla placebant, to/
tidemque saturniæ stellæ, ac benefico Iouis fulgori sphæras attribue/
bant,at Solis,& Lunæ cursibus duas præterea addendas ipse censebat,
siquis earum rerum,quæ in cœlo apparerent,causas eleganter explicare
uellet,cæteris autem errantibus unam cuique adiungebat.Iam uero si
cunctæ simul ea deberent efficere,quæ cernerentur,omnino singulis er/
rantibus totidem alteras sphæras una minus sentiebat adhibendas esse,
quæ uersarent retro,& primum globum inferioris astri ad eundẽ con/
tinenter situm reuocarent,hac enim una ratione stellarum uagantium
motus eas omnes uarietates efficere posse,quæ aspectu oculorũ sentiren/
tur.Cum igitur eæ sphæræ,in quibus ipsæ conuertuntur,aliæ sint octo,
aliæ uigintiquinque, atque infimas solas retro uersari nihil attineat,
eas dico, in quibus Stella collocata est, sequitur, illas, quæ Saturni,
& Iouis globos retrorsum uoluant,sex esse,XVI autem,quæ idipsum
in iis quatuor efficiãt,quæ deinceps cõsequuntur. Sphærarũ igitur,quæ
ante,retroq; uoluunt, numerus est LV. qui si neq; Soli, neq; Lunæ mo/
tiones illæ adiungantur,quæ antea dictæ sunt nobis, sphæræ oẽs erunt
nouem,& quadraginta.Summa itaq; sphærarũ hæc sit,quãobrem etiam
substantias ipsas,& principia tum ea,quæ sunt ímobilia,tum etiam,quæ
sub aspectũ ueniunt,& motu sempiterno prædita sunt,totidẽ numero
esse,pbabile est.Quod siquis rationes illas mathematicorũ certas,& ne/
cessarias reqrit,ad eos adeat,censeo,qui in isto genere plus nobis ualent.
Illud autem scire oportet,nullam sphæraruũ conuersionẽ existere,quæ
non aliquam stellam uehat, in rerum enim natura nihil inane,nihil est
superuacaneum,

superuacaneum, nihil, quod aliquem usum non habeat. Nulla item
substantia impatibilis,& suapte ui consistens nõ optima est,maximeq;
optabilis,& præstantissimi finis rationẽ obtinens,quæ si ita sese habent,
facile intellectu est,nullam aliam naturam immobilem,impatibilemq;
esse præter eas, quæ dictæ sunt à nobis, siquæ enim aliæ sint, moueant
certe, cum lationis quæque finis existat. At fateri necesse est,numerum
lationum eundem esse,atque motionũ,quæ notantur in stellis, idq; in
promptu erit ea corpora consideranti, quæ feruntur,cum enim ita ra/
tio sit comparata naturæ,ut omne,quod defert,eius corporis causa mo/
ueatur,quod defertur,nullaque omnino sit latio,quam non esse opor/
teat propriam alicuius,quod feratur,concludi uerissime potest,nullam
plane lationem sui ipsius gratia,aut lationis alterius existere, sed ipsa/
rum stellarum uectionibus quanque attributam esse, nam si latio gra/
tia lationis existat,cum eadem omnes specie contineantur,quid afferri
poterit,cur non illius finem esse alteram itidem lationem concedendum
sit? aut igitur in infinitum progrediendum erit nobis, aud si id uitio/
sum,contraque naturam est, cogemur asseuerare,cuique lationi finem
esse propositum aliquod eorum corporum diuinorum,quæ tanquam
lumina quædam accensa mortalibus collucent, perque cœli sanctis/
sima templa uolubilitate sempiterna uersantur. Sed quoniam ratione
conclusum est, mentes singulares eundem numerum conficere, quem
sphæras, possit aliquis hoc loco instare, atque urgere,non unum esse
mundum, quandoquidem fuerunt physici non obscuri, qui etiam
innumerabilitatem mundorum approbarent, itaque sphæras,earumq;
mentes ad numerum illorum multiplicandas esse.Sed huius quæstio/
nis facilis est, atq; adeo prompta responsio,errat enim apertissime,qui
mundos esse plures suspicatur,quod uel hoc uno argumento confir/
mari potest,si enim mundus specie sit unus, numero multiplex, quæ
uel inuiti dicere coguntur ii, qui multitudinem illorum introducunt,
qua de re copiose disputatum est in libris de cœlo, nimirũ quot mun/
di erunt,totidem erunt prima principia,quæ specie sint eadem,nume/
ro distinguantur. Atqui materia semper huius distinctionis est causa,
siquidem una,atque eadem est ratio hominum cunctorum,neq; ullum
est in formis eorum discrimen,aut dissimilitudo, facit autem materiæ
copulatio, ut inter Socratem intersit,& Platonem,& quæ ratione sunt

unum,plura numerari,ſeiungi'que poſſint, qui ergo multa ſentit eſſe prima principia,quæ ſpecie ſint eadem, numero diſtinguantur, idem illa neceſſario cum materia facit eſſe coniuncta, quod non abſurdum modo,ſed etiam dictu eſt nefas,nos'que in his commentariis apertiſſime iam oſtendimus,primum rerum principium,primam'que formam eſſe actum ſimplicem,& ab omni materiæ contagione purum, atq; ſincerum. Vna eſt igitur ratione,ac numero mens illa,quæ immobilis manens primum motum regit,ac tuetur,& id ergo, quod perenni, continuato'q; motu cietur,unum eſſe fatendũ eſt,id autem eſt cœlum,ut antea demonſtratum eſt nobis, cœlum itaque,ſeu mundum eſſe unum, ac ſingularem,nemo,qui ſapiat,dubitare unquam poſſit. Opinio autem de Diis immortalibus,inquit Ariſtoteles,à priſcis illis,& ueteribus uiris tradita poſteritati peruenit ad noſtram ætatem uariis fabularum tegumentis inuoluta,diuinitatem ſcilicet in naturis cœleſtibus poſitam eſſe, & uniuerſitatem rerum auguſto Deorum numine cõtineri,reliqua uero omnia opinionum commentis ſunt referta, atque ad uulgus,& imperitorum multitudinem perſuadendam accommodata,prout legum, & utilitatis ratio poſtulare uidebatur,nam Deos non humana ſpecie tantum effingere,ſed deteriorum etiam animalium formis induere audent,omnia'que illorum traducunt ad ſimilitudinem naturæ mortalis, ueſcentes enim inducuntur,& potantes,& uenerearum uoluptatum illecebris ſeruientes,omnibus denique animorum,& corporum morbis implicati,quibus imbecillitas humana uexatur, quæ quidem certe, & Deorum maieſtate indigna,& plena ſunt futilitatis, impiæ'q; ſuperſtitionis. Hæc igitur ſi abiiciantur, primum'q; illud tantũmodo retineatur,homines antiquos primis ſubſtantiis tribuiſſe diuinitatẽ,nihil profectò aut ſapientius,aut diuinius eſſe dictum,uideri poſſit. Quid autem uetat ſuſpicari, hanc præclaram de Diis immortalibus opinionem ante plurimas ſeculorum ætates incorruptam,& caſtam floruiſſe? quam deinde paulatim longinquitas temporum obliterarit,uix ut eius obſcura quædam ueſtigia remaneant,& illa quidem puerilibus fabulis oblita, & uiolata,credibile eſt enim,philoſophiam,& reliquas artes iterum, & ſæpius inuentas eſſe,& quoad facultas hominum ferret,abſolutas fuiſſe,ac perfectas,iterum'q; bellorum,aut eluuionum impetu obrutas interiſſe, quibus de rebus in libris meteoron explicatum eſt. De numero

mentium

mentium ſempiternarum ſatis ferme' dictum uidetur,nunc,ſi placet,ad ſummi Dei conſiderationem reuertamur,dictum eſt enim,in mentibus diuinis unam eſſe præclariſſimã,quæ ſit oĩum rerum domina,quam'q; naturæ cunctæ mortales,ĩmortales'q; uenerentur,& colant,inquiramus igitur,ſi fas eſt,quid illa agat,quid moliatur,quam'ue colens uitã tanto principatu ſit digna. Etenim ſi facultatẽ illa habeat intelligendi,neq; tamen ea utatur,cernere non poſſumus,quid excellentiæ,aut diuinitatis in ipſius natura poſſit ineſſe,quin potius illam dormienti comparare cogemur,qui enim ſomno cõſopitus iacet,habet ille quidem obeundi uitæ munera poteſtatem,ceſſat tamen,& perinde quaſi non uiuat,nihil omnino rerum gerit, ut recte dixerit Ariſtoteles in libro de moribus, homines beatos,tandiu dum dormiũt,miſeris nihilo meliores,aut beatiores eſſe. At ſi continenter intelligit,neq; ullo minimo temporis puncto id præſtabile munus intermittit,quærendũ reſtat,quidnam ſit illud, quod intelligit,ſiqua enim externa res illam ciet,& ſegnem,ac ceſſantem ad agendum excitat,non iam ſubſtantia eius eſt intelligendi actus, ſed facultas,falſum'q; erit, quod ſæpe affirmauimus,illam eſſe naturã optimam,omnium'q; rerum præſtantiſſimam,quicquid enim habet excellentiæ,ab intelligendi munere habet,quocirca naturam illam,quæ mẽtem primam intellecta intelligentem facit,& rudem, inchoatam'q; reddit abſolutam,atque perfectam,longe perfectiorem eſſe,diuiniorem'q;, fatendum erit. Iam uero ſiue inelligendi facultas eſt ipſius ſubſtantia, ſiue actus,quidnam quæſo intelligit? aut enim ſemetipſam,aut externũ aliquid,quod ſi externum mauis,idem'ne ſemper,an aliud alio tempore intelligit? Poſtremo num quicquam referre exiſtimandum eſt,utrum bona,& præclara intelligat,an mala,contempta'q;? Atqui ne hominem quidem probum, & ſapientem deceat omni diſcrimine remoto quæuis ſcire uelle,atque percipere, & ſi actio quæque tantidem eſt, quanti quæque earum rerum,in quibus ipſa uerſatur, nefas uideri poſſit exiſtimare,Deum rerum intelligendarũ nullum habere delectum,ſed quadam temeritate in res futiles,& cognitione indignas ſuam operam,ſtudium'q; conferre. Nemo itaq; nobis uel grauiſſimus author perſuaſerit,Deum quicquam intelligere,niſi quod eſt omnium rerum optimũ, pulcherrimum,maxime'q; diuinum,neq; illa de tanto numine ꝓbanda eſt opinio,ipſum uarietate cognitionis duci,atq; adeo curioſum eſſe,ut

multis è rebus ſcientiam carpat,delibet'q;,quid enim poteſt eſſe cauſæ, cur ſapientiæ fons à ſcientia naturæ perfectiſſimæ ad cognitionem deteriorem delabatur?cum præſertim iſtuc ipſum motione uacare nõ poſſit,mens enim ab intelligendi facultate traducetur ad actum,& cum omnis motio uim mouentem neceſſario requirat,moueri oportebit,pati'que ab alio naturã illam,quam nos certiſſimis argumentis antea concluſimus,primi quidẽ motus efficientem eſſe, ipſam uero immobilem, impatibilem'q; perſiſtere. Itaque ad ea,quæ propoſita ſunt,ſine cunctatione dicendum eſt,diuinam mentem non intelligendi uim exiſtere,ſed intellectionem,neque enim aliter intelligendi munus perpetuare poſſit ſine labore operoſo, ac permoleſto,ſcilicet omnis fere' facultas pariter, æqualiter'que res contrarias capit,& nihil poteſtatem exiſtendi habet, quin idem uideatur poſſe non exiſtere,quocirca ſi mens prima tantum ad intellectionem ualet,quantũ ad actum facultas, profectò non ui ſua, ſed aliena continenter intelliget,& cum omne, quod extraneum eſt & aduenticium,laborioſum eſſe ſoleat,difficile factu erit exiſtimare, continenti ipſius intelligentiæ nullum laborem intercedere. Exiſtit tamen hoc loco quæſtio ſatis obſcura,quid enim animi noſtri?cum diſſolutis corporibus euolauerunt,non'ne continuato, perenni'q; intelligendi munere ſine ulla defatigatione funguntur,quanquam eam uim nõ habent,quam requirimus in Deo? quid uero ipſa defatigatio?non'ne oĩs ex materiæ grauitate,ac pondere exiſtit? cum ſcilicet uires animales nimia corporis,aut animi contentione remolleſcunt? quid igitur labori cum mente corporis,& materiæ omnis experte?poſtremo cœli ſubſtantiam nemo motum eſſe dixerit,& cœlum tamen ſemper uiget,ſe'que in orbem perpetua,celerrima'q; replicatione contorquet. His pleriq; diſciplinæ Peripateticæ doctores argumentis adducti eſſe rationem Ariſtotelis ex probabili genere dixerunt, qui uero illam neceſſariaꝫ numerare ſolent,unam'q; ex iis,quæ redargui,conuelli'que non poſſunt,aiunt intelligendi modum eſſe diſtinguendum, aut enim acies mentis cuncta ſimul quaſi uno oculorum coniectu contuetur,aut ſingula ſeparatim, atque aliud ex alio comprehendit,primam itaque rationem cognoſcẽdi,delectationem habere dicunt puram,liquidam'que,& nulla moleſtia laboris admiſtam,alteram autem ſentiendi uſum maximopere deſiderare,unde uiſa,atq; imagines cogitationi ſuppeditentur,quæ tum hæc,

tum illa

tum illa menti cõſideranda proponant,oportet igitur hanc intelligendi uiam eſſe difficilem,& laborioſam, propterea quo'd ſenſus, & quicquid cum materia aptum,connexum'que eſt, perfacile debilitatur, & frangitur,itaq; affirmant Deum,ſi hoc genere cognitionis utatur, aut laborem grauiſſimum ſentire, aut conſiderandi munus intermittere, quippe quem uti ad eam rem miniſterio ſenſuum oportet, ac totam uim Ariſtotelici argumenti in hac ſententia poſitam eſſe contendunt, ſin autem mens diuina ſimplici intelligentia comprehendit uniuerſa, non illam qnidem defatigari aiunt eo munere,ac officio continuando, ſed naturam habere uariam, & multiformem,e'que naturis etiam deterrimis temperatam. Eſt itaque dicendum etiam, atq; etiam,uim diuinam eſſe germanam intellectionẽ,quæ ſeipſam tantummodo contempletur,ſiquid enim extrinſecus illa percipiat,cuiuſcunq; modi illud ſit, certe præſtantius eſt Deo, quippe quo'd facultatem eius perducat ad actum,& intelligentiam ſuppeditet intellectum,quin etiam hoc poſito, & conceſſo,cum una,atque eadem ſit rerum contrariarum facultas,cõficitur,Deum nihilomagis optimarum rerum intelligentem eſſe quàm deterrimarum,atqui talium rerum ſcientia ſordida eſt, atque homine libero indigna,nedum Deo, quandoquidem etiam turpiſſima quæq; non cernere ſatius eſt, quàm cernere. Aut igitur intelligentia maximi numinis non eſt optima,aut ſi nihil hoc abſurdius dici,atq; exiſtimari poteſt,certe Deus ſeipſum intelligit,præterea nihil,eadem'que plane' in illo eſt natura intelligens,& intellecta. Sed hic locus difficillimas quæſtiones habet de ſcientia Dei, in quibus pertractandis Ariſtotelici in duas factiones aduerſiſſimas diſtrahũtur,nam qui recte ſentiunt ac pie, contendunt omnes neruos,ut rationibus perſuadeant, Deum explicatam omnium naturarum habere cognitionem,& tangi cura rerum humanarum,neque ſolum uniuerſis,ſed etiam ſingulis hominibus conſulére,& prouidere,concedunt itaq;, Deum nihil externum ſcire, à quo mens eius perfectior,& quaſi expolitior reddatur, quæ enim ad perfectiſſimam eius abſolutionem,& præſtantiam excellentiſſimaꝫ fieri poſſit acceſſio?non tamen ex eo effici concedunt, ut Deus præter Deum intelligat nihil, nam ſe intelligendo cætera omnia comprehẽdit. Nimirum cum intellectio Dei ſit idem atque Deus, Deus autem optimus, & perfectiſſimus ſit,ſequitur,intellectionem eius optimam, perfectiſſi-

mam'que existere,acerrime igitur intelligit seipsum Deus,at quo prin/
cipia quæq; cernuntur acrius,hoc apparent liquidius omnia, quæ pro/
gignuntur ex illis,cognitio enim causarum cognitionem efficit euen/
torum, itaque si Deus est uniuersæ naturæ procreator, & parens,pro/
fectò seipsum cognoscendo cognoscit uniuersa,neq; scientia rerum uel
leuissimarum potest uiolare,atq; imminuere diuinam maiestatem,quæ
reliquis intelligendis neq; à contemplatione sui aberrat,neq; aliqua ex
parte commutatur, neque acquirere potest quicquam, aut amittere.
Et profectò cum uideamus, omnia naturali quodam appetitu inci/
tata ad suas metas dirigere cursum,nisi temere,ac fortuito id fieri exi/
stimamus,concedendum uidetur,mentem aliquam superiorẽ existere,
quæ certos cuique generi fines præscripserit,atque ad eos capescendos
propensionem,& uim accommodatam ingenuerit, quod nulla unquã
ratione assequi potuisset,nisi naturas oĩum rerum non confuse modo,
sed etiam discrete cognitas,perceptas'que teneret. Deinde si summi Dei
cognitio non progreditur ultra,quàm ut res quasque percipiat,quoad
entia sunt,sine dubitatione quidpiaꝫ illi abest,neq; in Deo sunt omnia
omnibus numeris absoluta,atque perfecta,quinetiam naturam beatis/
simam insipientem esse, necesse est,cuius intelligentia non aspiret ad ea,
quæ mortales norunt,& illa quidem præclara,cognitu'q; minime indi/
gna. Illud autem in primis scire oportet,intelligentem eatenus ab in/
tellecto perfici,quo eius similitudo imprimitur in mente, omnis enim
perfectio in re perfecta inest,non autem res intellecta,sed species eius in
natura intelligente inest. Similitudo autem eius,quod percipitur,aut est
ipsa percipientis essentia,aut ab illa diuersa est, & si diuersa sit, uel effe/
ctricem esse oportet eius rei, cuius est similitudo,uel effectũ illius,prio/
ris generis exemplum est forma ædificii in animo insidens architecti,
quam ille sibi in opere faciendo proponit exemplar, alterius generis
sunt species illæ omni materia spoliatæ,quæ mentis agitatione eliciun/
tur è rebus. Itaque siquid animus comprehendat per eam similitudi/
nem,quæ non sit ipsius essentia,dubitari nõ potest,quin ille perficiatur
extrinsecus,neque tamen eodem semper modo, si enim similitudo ipsa
sit efficiens cogniti,ab ea sola perficitur mens,sin autem effectus sit,tum
ab ea, tum ab exemplari ipsius, id'que mentem consumat efficienter,
imago autem eius ut forma. Quòd si rei perceptæ similitudo sit ꝓpria
intelligentis

intelligentis essentia,intelligenti certe nulla perfectio foris accedit, nisi
forte manat aliunde ipsa eius essentia. His rebus expositis,facile,ut opi
nor,intelligi potest,uerũ esse, quod initio quæstionis huius est dictũ,
summum rectorem, & dominum uniuersi intelligentem quidem esse
omnium rerum,ab iis tamen neque perfici, neque præstantiæ quicquã
sibi comparare, neque enim scientiam à rebus ipsis profectam habet,
neque similitudo rerum, per quam cognoscit illas, alia est atque sua
ipsius essentia,quæ quidem tantum abest, ut principium ducat aliun/
de,ut ipsa omnium rerum & fons,& propria, communis'q; ratio exi/
stat,quippe quam naturæ cunctæ pro sua quæque facultate nituntur
exprimere,ut nihil cuiusquam proprium sit, quod ad similitudinem
illius exemplaris æterni non effingatur,cuius imitatio uaria, diuersa'q;
multiplices efficit naturas rerum,ex quo etiam concludi potest, essen/
tiam diuinam explicatam,propriam'que rerum omnium tenere scien/
tiam,propterea quòd ipsa propria naturæ cuiusque ratio existit. Hæc,
& multa alia dicuntur ab iis philosophis,qui rectam,& piam tuentur
opinionem de scientia Dei:sed exoriuntur ex alia parte aduersarii, qui
omnes adhibeant machinas ad rationes eorum labefactandas,qui'que
omnia comminiscantur,& conentur,quo Deum spolient cognitione
rerum propria,discretá'que,differant'que,illius intelligentiam non ul/
tra procedere,quàm ut res quasq; comprehendat,quoad entia sunt,qd'
genus disputationis nos ex omni hominum memoria exterminandũ
existimamus,quippe quod religionẽ apertissime oppugnat, & omnẽ
sanctitatem,omnem uirtutem, omnem officiorum rationem funditus
tollit. Etenim,si hæc pestilentissima opinio per aures, atq; animos ho/
minum peruaserit, Deum humana omnia ignorare, nullũ apud eius
numen delectum esse piorum,impiorum'que, nulla post mortem præ
mia recte factis,nulla supplicia flagitiis esse proposita,quæ'que de pro/
uidentia Dei habeatur opinio, eam uulgarem,ac futilem, atque à re/
condita sapientium disciplina remotissimam esse,quotusquisque erit,
qui pure,& caste,non ficte,ac simulate maiestati diuinæ cultus, hono/
res,preces adhibeat? qui iustitiam,fidem,iusiurãdum colat? qui deniq;
societatis humanæ ullam rationẽ ducat? itaque satis mirari nõ possum
quorundam philosophorum imprudentiam,& temeritatem,qui has
nefarias disputationes non solum introducere soleant in scholas,sed

tas etiã ſæpenumero in mediis templis, in maxima populi corona ex/
plicare audeant, nõ ſapientiæ magiſtri, ſed impietatis, quaſi uero philo/
ſophia non det ingentes, ac pene immenſos campos, in quibus ſine ſce
lere excurrere ingenia, cognoſci que poſſint, atque ad laudem, & glo/
riam cum maxima humani generis utilitate contendere. Quòd ſi quæ
debuerat, pietas floreret in principibus chriſtianis, aut certe nemo de
his rebus uerbum facere auderet, aut impiæ loquacitatis pœnas grauiſ/
ſimas daret. Sed noſtra diſputatio ad eum locũ reuertatur, unde aber/
rauit. Oſtendimus naturam ſummi Dei intellectionẽ eſſe, quæ ſeipſam
comprehenderet, ex quo exiſtit illud, ut intellectio ſit intellectionis in/
tellectio. Atqui neque ſcientia, neque ſenſus, neque opinio uidentur in
ſe uerſari, ſed aliud ſemper habere propoſitum, quod perſequãtur, ut
enim medicina ualetudinis eſt intelligentia, ſic rerum tractabilium co/
gnitio eſt tactus, accedit tamen in omnibus iis ad perceptionem exter/
norum, quaſi appendix, ſui quoq; perceptio, propterea quòd uis com
prehendens efficitur ſpecies cõprehenſa. Age uero, cum aliud ſit ipſum
intelligere, aliud intelligi, eademque natura Dei ſit intelligens, intelle/
ctáque, ex utro præſtantia illius exiſtit? ut enim intelligentia, & intelle/
ctum poſſint eſſe unum, idemque re, cognitione profectò, ratione que
non poſſunt. Harum quæſtionum una eſt neque illa quidem ita diffi/
cilis explicatio, cum enim duo ſint genera ſcientiarum, unum in con/
templatione totum, & rerum cognitione conſtitutum, alterum ad effi/
ciendi uim, rationemque pertinẽs, in utroq; ſcientia eſt idẽ atque illud,
quod ipſa comprehendit, neque multis exemplis oportet hoc facere
longius, conſtat enim, fabricam nihil aliud eſſe, quàm domum ipſam,
non illam quidem ex lignis, & lapidibus exædificatam, ſed quæ ab
omni materia ſeiuncta in mẽte ipſius inſidet architecti, quã ille cõtem/
plans ad eius ſimilitudinem eam omnem ædificationẽ dirigit, quæ ſub
aſpectum uenit. Et quibus in ſcientiis ſola cognitio perquiritur, in iis
rei definitio ſemper, ipſáque res, eiusq; intelligentia ſunt idem, atque
ut una comprehenſione omnia complectamur, in iis naturis, quæ mate
ria carent, nunquã ab intelligente differt intellectum, cum igitur mens
diuina ſit ante cætera omnia ſimplex, & uniuſmodi, perſpicuũ eſſe de/
bet, in ea maxime nihil omnino intereſſe inter naturam cognoſcentẽ,
cognitamque, & perceptæ rei, ipſiusque perceptionis eandem plane

perceptionem

perceptionem eſſe. Reliqua eſt illa quæſtio, utrum mens diuina ſeſe con/
templans naturam ſimplicem, & ſolitariam contempletur, an duplicem,
copulatamque. Nonne igitur abſurdum ſit exiſtimare, quicquã in Deo
concretum eſſe, aut coagmentatum? primum enim mutabitur, alias ex
aliis partes intelligens ſui, idque muneris non ſine aliquo temporis in/
teruallo fungens, deinde ſi quæ materia uacant, omnibus item partibus
uacant, neque ſecari, aut diuidi poſſunt, qui poſſit in Deo quicquam
eſſe concretum, aut diuiduum? Sed quoniam rerum inferiorum gradi/
bus aſcendi ſolet ad ſcientiam ſuperiorum, ſi norimus, qua ratione per/
cipiant homines ſummum bonum, ex ea re coniecturam facile capie/
mus, quomodo item ſummum bonum ſeipſum percipiat, & compre/
hendat. Itaque mens hominis, ſeu mauis, naturæ concretæ cum in opti/
marum rerum ſtudiis exercitata ad eam excellentiam, diuinitatemque
peruenit, ut uniuerſæ naturæ contẽpletur initium, non profectò in alia,
atque alia temporis parte aliam, atque aliam partem comprehendit il/
lius formæ pulcherrimæ, quæ ab illa diuerſa eſt, tantoq; præſtantior, ut
ne cogitari quidem poſſit, quantum interſit, ſed uno temporis puncto
illam colluſtrat uniuerſam, ſeque totam ſimul conuertit in totam, quo
igitur modo mens humana aliquo tempore ſeſe habet immortalium
uitam adæquans, ad eundem modum mens diuina ſempiternis ſeculor
ætatibus affecta eſt, ſeipſam percipiens, intelligensq; ſine ullo partium,
aut temporis interuallo. Quæſtio de principiis rerum, quæ nobis pro/
poſita erat ad explicandum, uniuerſa profligata iam uidetur, & niſi nos
fallit Amor Ariſtotelis, omni ex parte abſoluta, egregieque ad exitum
perducta fuerit, ſi de ſummo bono uniuerſi aliquid explicatum erit.
Nempe cum ſine dubio mundus boni natura, & illius quidem ſummi
præditus ſit, non tamen ſatis apertum, exploratumq; eſſe uidetur, quæ/
nam ea uis præſtantiſſima exiſtat, utrum ſcilicet in apta partium eius
compoſitione conſtet, an potius aliqua cauſa externa ſit, quò referant
ſeſe, curſusque ſuos dirigant uniuerſa. Nunquid igitur, ſi maxima cum
paruis comparare licet, mundus ſimilitudinem exercitus habet? quem
utroque illo genere boni præditum cernimus, habet enim ordinem, in
cuius conſeruatione magna pars ſalutis, uictoriæque poſita eſt, habet al/
terum præterea bonum multis partibus maius, longéque præſtantius,
imperatorem dico, cuius procuratione caſtra, acies, machinæ diſponun/

tur,atque omnis ratio bellica recte,atque ordine administratur,quo ille uictoriam de hostibus obtineat,ex quo facile intelligi potest,tanto interuallo excellentiam ducis antecedere ordini,quanto efficientē causas rebus effectis,& finem iis,quæ referuntur ad ipsum, anteire necesse est. Hunc igitur ducem in uniuersitate rerum intelligamus esse summum Deum,cuius numine præpotenti,ac infinita prouidentia facta, & constituta sunt omnia,& ad secula innumerabilia reguntur, atque conseruantur,in quibus uniuersis,& singulis separatim tam admirabilis ordo conspicitur, tam'que artificiosa,& solers,apta'que descriptio,ut qui tantorum operum laudem fortunæ,ac temeritati tribuendam censet, non ingratus in Deum modo,atque impius, sed stupidus etiam,& bardus, & pulcherrimi cœli aspectu indignissimus esse uideatur. Omnia adeo, quæcunq; oculis,atq; animo cernuntur,una ui,atq; uno societatis uinculo continentur, & quendam admirabilem efficiunt inter se copulata concentum,ut siquis naturam rerum intueri possit,cathenam illas auream Iouis Homerici è summo cœlo demissam cernat ad infimā usq; tellurem pertinere,nam ut mentes illæ sempiternæ cœlo uitā,motum'q; suppeditant,ita cœli motus quatuor inferiores naturas corporū gignit, ex quibus cætera omnia formantur,atq; consistunt. Quin etiam ut terra parens arbusta,fruges,atque alios fructus uberrimos ad usum animalium fundit,ac gignit,sic animalia,quæ'que terram,atq; aquam,quæ'q; regiones aerias tenent,omnia ferè commodis,& opportunitatibus hominum seruiunt,homines porrò ad sanctitatem generati sunt, & contemplationem Dei,ut'que inter naturam caducam,& immortalem interiecti utranque aptissimo, atque pulcherrimo uinculo copularent, cum fragili quidem, & infirmo corpore induti forent, animum uero diuinum in sese possiderent, qui non sensu tantummodo moueretur, sed etiam præterita meminisset,futura'que prouideret, & cum præsentibus utraq; compararet,cursum'q; uiuendi ad metas summi boni dirigeret,neq; uetustatem longinquam,aut ulla mortis fata pertimesceret, ad immortalitatem natus,& factus. Sed quanquam nullum est genus rerum,quod ad ordinem,& aptam uniuersi coagmentationē non conferat aliquid,haud quaquam tamen ob eam causam existimandus est, unam esse cunctorum rationem,eandem'q; fortunam. Vt enim in domo recte constituta homines liberi educantur ad laudem,& uirtutem,

docentur'que

docentur'que iudicio, & ratione cuncta administrare, & omnes in primis actiones ad decus, atque emolumentum societatis domesticæ dirigere, serui autem neque literis ullis imbuti,neq; moribus ingenuis expoliti,maximam'q; uitæ partem in operibus sordidis occupati non ita multum utilitatis in medium conferre ualent,multa'q; potius per ignorantiam, & libidinem animi temere committunt, quæ rectam administrandæ domus rationes perturbare uideantur,haud aliter profectò fit in hac amplissima familia naturæ, quæ domicilio mundi magnificentissimo continetur,quæ enim supra quartam regionem habitant, nihil non recte,non ordine,non sapienter gerunt,nihil deniq;,quod ad salutem,& pulchritudinem uniuersi non mirabiliter cōducat,ast infra Lunam fortuna,& casus magnum imperium habet,& natura materiæ mutabilis non morborum tantum,& mortalitatis est effectrix,sed etiā perturbationem ordinis,atque inconstantiam rebus natiuis importat, ut multa fortuito,& temere,nulla'q; ratione administrari necessitas cogat. Illud itaque in summa dicendum uidetur,naturas rerum esse illas quidem dissimiles,uarie'q; distinctas,habere tamen quandam inter se conuenientiam,nonnulla'que cum omnibus esse communia,quippe cum omnia conspirare cernantur ad structuram,& elegantem compositionē uniuersi. Hæc habuimus,quæ secuti Aristotelem diceremus de principiis rerum. Reliquum est, ut aliorum eadem de re sententias exponamus,quibus cognitis perfacile intelligi poterit, Aristotelis ingenio,& doctrina sic reliquorū philosophorum inuenta obscurata esse,ut in eius quasi radiis uix illa cernantur. Neque uero in iis explicandis eam copiam,quam possumus,persequemur, sed breuiter quæque attigisse cōtenti erimus, propterea quod in libris rerum naturalium de his rebus accuratissime disputatum est. Omnes itaque ex contrariis,& pugnantibus faciunt omnia, sed nostro iudicio multa in hoc peccant, neque enim omnia sunt aliquo generata ortu, neque quibusque aliquid aduersatur, neque non explicandum erat, quonam modo ex contrariis natiua gignerentur, haud enim contrarium ab contrario pati potest,neque albus color efficitur ater, sed altero adueniente alter in nihilum abit. Quæ cum animaduerteret Aristoteles, tertiam naturam adiunxit,materiam dico,quæ subiiceretur contrariis, illa'que uicissim susciperet, abiiceretq;, unde omnia orirentur, eodem'que interirent. Sed

nonnulli aduersorum alterum materiam fecerunt, ut Platonici, qui inæquale, aut multa, sic enim materiam uocant, alteri aduerso, id est æquali, aut uni subiecerunt, formam per quandam significationem ita nuncupantes, sed isti non uiderunt, materiam, quæ una omnibus substerneretur contrariis, ipsam nequire alicui aduersam esse, neque pugnare cum forma, cuius ab amplexibus nunquã auellatur, quam'q; amore adeo feruenti amet, ut nihil fieri possit ardentius. Quid? cum iidem materiam malum esse dicunt, non'ne fateri coguntur, extra unaʒ formam, quam bonum appellant, omnia cum natura mali permista esse? Cæteri uero neque bonum, neque malum in principiis numerarunt, atqui principium in quaque re præcipuum est bonum, quocirca probandi sunt, qui hoc esse principium dicunt, in eo tamen non probandi, quod non definiunt, qua ratione natura boni sit initium, utrum ut finis, an ut efficiens uis, an uti forma, his enim tribus notio boni, perfecti'q; continetur, materia autem suapte natura rudis, inchoata'que est, & formæ adiumento ad absolutionem sui egens. Empedocles uero plurima turbans in ratione etiam principioruʒ grauiter peccat, existimat enim bonum esse pacem, quæ uniuersa corpora in unam speciem informem miscet, atque confundit, quam rerum congregationem ipse sphærum appellare consueuit, eandem'q; pacem illius amplissimi corporis partem facit, ut illa uim efficientis causæ, materiæ'q; simul obtineat, sed ut concedamus, eandem naturam & materiam esse, & uim mouentem, ratione tamen isthæc duo genera distincta esse necesse est, neq; accidere unquam possit, ut idem eiusdem utroq; modo sit causa, utro igitur duorum est pax? illud item absurdum esse uidetur, quod idem discordiam introducit immortalem, quæ sit ipsius mali natura, doceat igitur oportet, cum pax uniuersa cogens, & coaceruans sphærum effecerit, ubi discordiæ sit quicquam loci, nisi forte aut illam cum pace fœdus amoris ferire credimus, atq; in partem congregationis admitti, aut naturam aliquam pestiferam, & uiolentam ad infinitũ tempus manere posse existimamus. Anaxagoras autem ipsum bonũ principium mouendi statuit, mens enim apud eum omnia mouet, & descriptionem uniuersi designat, & cõficit, sed is non docet, quorsum illa motio pertineat, cum tamen nihil moueat, quin ob aliquã causam moueat, quãobrem illi faciendum plane' erat, ut alterum principium statueret,

quod

quod mentem ad mouẽdum incitaret, nisi forte ita, ut nos, sentit, multis enim locis iam cõmemorauimus, in rebus materia uacantibus idem esse intelligens, intellectum'q;, finem'q;, ac uim efficientẽ, ut ualetudo, nisi cuʒ corporibus confusa, & permista foret, eadem omnino esset atq; medicinæ scientia, & utranq; uim haberet finis uidelicet, ac efficientis. Neque illud eiusdeʒ Anaxagoræ alicui forte uacare culpa uideatur, quod cum mentem assereret bonum esse, & ea sit natura contrariorum, ut alterum absque altero cõstare non possit, malum tamen non opposuerit bono. Nos autem illud admirari satis non possumus, quid causæ sit, quãobreʒ nemo eorum, qui contraria principia posuerunt, contrariis utatur ad causas rerum naturalium explicandas. Præterea, cum physici omnes ex initio posito generẽt uniuersa, ut Thales Milesius ex humore cœlum, terram, spirabilem'q; naturam, dicendum profectò omnibus erat, cur rerum aliæ dissolubiles, & caducæ forent, aliæ ĩmortales, ac sempiternæ, quod tamen nemo laborauit. Quid commemorem aut ueteres theologos, & poetas? qui nihiluʒ peperisse omnia cecinerunt, aut illos? qui ne in scopulis huius opinionis alliderentur, in alia sententia naufragium fecerunt, dum omnia unum esse cõminiscuntur, cuius opinionis principes fuerunt Melissus, & Parmenides. Quid? quòd ortus rerum cunctarum neglectus est à cunctis, neque ex monimentis cuiusquam accipere possumus, cur generatio ab infinito tempore fluat ad tempus infinitum, quæ'ue causa sit tanti muneris effectrix. Sed qui duo principia aduersa faciunt, ii, causas rerum si diligentius cõtemplarentur, perfacile uiderent, addendam esse tertiam naturam, in qua sit maior uis, maior'q; præstãtia, alioqui quomodo possint ꝓbabile aliquid afferre, quãobrem quicq; fiat? in quo eodem similiter reprehenduntur idearuʒ patroni, quandoquidẽ si participandis ideis omnia gignuntur, quomodo sine ui aliqua ciente aut quicquã ex earum fonte in materiæ receptaculũ influit, aut materia fluxioneʒ illam animalem recipit? Iam uero si principia rerum sint contraria, confiteri necesse est, sapientiæ, præstantissimæ'q; omnium scientiæ aliquid esse contrariũ, sapientia.n. de primo principio disserit, ut initio huius operis explicatũ est dilucide. Nobis auteʒ plaga hæc infligi nequaquam potest, qui primam mentem simplicẽ, & solitariam, materia'q; uacanteʒ esse demonstramus, ut nihil illi contrariũ esse queat, contraria.n. omnia concreta, & cum materia confusa, & facultate

eadem ſunt,quandoquidem amarum facultate dulce eſt,q; ſi principio nihil ſeſe opponit,nec ſapientiæ quidẽ,quæ in ipſo uerſatur,ignorantia eſt oppoſita,quæ ſi e' regione huius ſcientiæ foret,id certe,qd' ſubiicere/tur quaſi materia ignorantiæ,primo principio contrariũ eſſet. In eo aũt pleriq; omnes turpiſſime labuntur,q; nullas ſubſtantias ne ſuſpicantur quidem præter corporeas,ſenſibus'q; ſubiectas,quo poſito neq; primũ principium exiſtit,neq; ordo,neq; rerũ ortus,cuncta'q; cœleſtia diſſol/ui,atq; in nihilũ interire neceſſe eſt,neq; iam principiũ aliquod exiſtet, quod non gignatur aliunde,itaq; innumerabilitas cauſarũ introducẽda erit,atq; initia alia aliis cõtinuata ſeriẽ efficient,quæ infinite ꝓtendatur, quam plagã theologi ueteres,& phyſici oẽs accipere cogũtur,qui nul/la principia cognorũt præter ea,quæ ſub oculos cadunt. Extitere autẽ Pythagoræi,qui numeros,& Platonici,qui ſpecies dicerent eſſe naturas illas,quæ ſine ullo corpore conſtarent,cæteras'q; naturas oẽs ex ſeſe ꝓgi/gnerent. Nos aũt uidere non poſſumus,qui poſſint eſſe uel numeri,uel ſpecies rerũ cauſæ,& ut poſſint,illud certe nunquã obtinebunt,ut ſint alicuius motionis cauſæ. Quomodo aũt ex naturis indiuiduis,omni'q; magnitudine uacantibus magnitudo,aut aliqua natura cõtinua pote/rit exiſtere? numerus.n.neq; ut mouens,neq; ut forma continui efficiet quicquam. Neq; uero contraria uis aliqua,efficiendi,& mouẽdi princi/pium ſtatui poteſt,contraria.n.omnia poſſunt eſſe pariter,atq; non eſſe, cum'q; facultas actum antecedat,tempus fuiſſet,cuĩ principiũ ceſſabat, & nullum opus efficere moliebatur, non igitur aut motus,aut rerum generatio ſempiterna eſſet,qd' quidẽ repugnat iis,quæ ſupra demõſtra/uimus,falſum eſt igitur,contrariorũ alterum mouendi principium eſſe, facultatem autẽ in uno,atq; eodem eſſe priorẽ actu,antea dictũ eſt. Præ/terea quid efficiat,ut numeri,aut anima,& corpus,& uniuerſe forma,& materia ſint unum,nemo quicq̃ dicit,neq; dicere quidẽ poteſt,niſi ſentẽ/tiam Ariſtotelis amplexetur,qui docuit in octauo libro huius operis, formas ipſas ſponte ſua non cõſtare,ſed ex materiæ facultate ui mouẽtis excudi. Illa autem opinio Pythagoræ,& Platonis omnino exploden/da uidetur,quæ numerum mathematicũ in rebus primum facit,& poſt eum reliquas naturas ordinatim collocat,ſua cuiq; principia ſeparatim aſſignans,hæc enim ſententia primum cohærentiã uniuerſæ naturæ fun/ditus tollit,neq; uult alicui quicquam eſſe cum altero cõmune,ut nihil

cuiquam

cuiquam laborandum eſſe uideatur,utrum ſint cætera,nec' ne ſint,dein/de multa principia introducit, quæ ſint paria,neque ad unum omnia principium referantur,male igitur uniuerſum regi neceſſe eſt,cum mul/torum principatus perturbationem ordinis,& magnam confuſionem ſemper habeat,& profectò nulla gubernandi ratio cum regia poteſta/te,& dominatu comparari poteſt. Itaq; ſi nihil æque pulchrum,atque perfectum,nihil tanto conſilio diſpoſitum,aut adminiſtratum cogitari poteſt,quanto uniuerſitas rerum,profectò unus eſt princeps,unum'q; principium mundi Deus optimus max. de cuius potentiſſimo impe/rio,& ſapientiſſima adminiſtratione nihil attinet loqui, quando Ari/ſtoteles in illo libro aureolo, quem ad Alexandrum de mundo miſit, tam luculente,tam copioſe,tam'q; diuine tractauit hunc locũ,ut nihil ab eloquentia uel ſumma uberius dici poſſit,aut magnificentius. Hæc quidem ex fontibus philoſophorum hauſta,delibata'que ſunt nobis ad naturam,& uim rerum diuinarum explicandã. At tu maxime Prin/ceps uniuerſæ naturæ,& omnium rerum,quæcunq; ſenſu,atque intelli/gentia continentur,optime creator,& parens illuſtra mentem, atq; ani/mum meum radiis tuæ diuinitatis indiuidue partitis,diuidue'q; cõiun/ctis,ut ultra cognitionem ſenſus, & naturæ penetrans magnitudinem, atq; admirabilitatem tuam,operum'q; tuorum poſſim aliqua ex parte contueri,de'que tuo numine ſempiterno,atque ui,& numero mentium beatarum ea deinceps commemorem, quæ tua ſancta oracula nobis prodiderunt, quæ quidem certe tanto meliora, tanto'q; præſtantiora ſunt iis,quæ continentur hoc libro, quantum diuina huma/nis præſtare neceſſe eſt.

Venetiis in Officina Ioannis Tacuini
M.D.XXXVI.
Menſe Aprili.

BIBLIOTECA METROPOLITANA